FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY PALACKÉHO V OLOMOUCI

KATEDRA SLAVISTIKY

Srovnávací analýza názvů řemesel a jejich přenesených významů v českém a ruském jazyce

A Comparative Analysis: Names of Crafts and Their Figurative Meanings in Czech and Russian Language

VYPRACOVALA: Bc. Magdaléna Rubešová

VEDOUCÍ PRÁCE: Prof. Alla Arkhanhelská, DrSc.

2015

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a uvedla všechny použité prameny.

V Olomouci, 2. 4. 2015

_____

podpis

Děkuji Prof. Alle Arkhanhelské, DrSc. za konzultace, rady a připomínky, které mi během psaní diplomové práce poskytla.

_____

Podpis

ANOTACE

Vypracovala: Bc. Magdaléna Rubešová

Vedoucí práce: Prof. Alla Arkhanhelská, DrSc.

Název práce: Srovnávací analýza názvů řemesel a jejich přenesených významů v českém a ruském jazyce

A Comparative Analysis: Names of Crafts and Their Figurative Meanings in Czech and Russian Language

Počet stran: 105

Přílohy: 0

Počet zdrojů: 44

Klíčová slova: řemesla, srovnávací analýza, vývoj společnosti, dějiny České republiky, dějiny Ruska, etymologie, přenesené významy, slovotvorba / crafts, comparative analysis, the historical development of society, history of Czech Republic, history of Russia, etymology, figurative meanings, word formation

Práce je srovnávací analýza názvů řemesel v českém a ruském jazyce. Zabývá se především etymologií, slovotvorbou a přenesenými významy u některých názvů. Kromě toho se práce také stručně věnuje dějinám v oblastech dnešní České republiky a Ruské federace. Cílem práce je ukázat shody a rozdíly nejen v jazyce, ale také v kultuře obou zemí.

This thesis is a comparative analysis of names of crafts in Czech and Russian language. It includes mainly etymology, word formation and figurative meaning of some of the names. Apart from that, the thesis also provides a short history of the Czech Republic and Russian Federation today. The aim of this work is to show similarities and differences not only in the language but also in the culture of both countries.

OBSAH

ÚVOD 1

1. VÝVOJ SPOLEČNOSTI 2

1. 1. PRAVĚK 2

1. 2. STAROSLOVANSKÉ OBDOBÍ 4

1. 3. STŘEDNÍ EVROPA: STŘEDOVĚK A NOVOVĚK 6

1. 3. 1. VÝVOJ V 13. – 15. STOLETÍ 6

1. 3. 2. VÝVOJ V 16. – 18. STOLETÍ 8

1. 3. 3. VÝVOJ V 19. – 21. STOLETÍ 10

1. 4. VÝCHODNÍ EVROPA: STŘEDOVĚK A NOVOVĚK 12

1. 4. 1. VÝVOJ V 13. – 15. STOLETÍ 12

1. 4. 2. VÝVOJ V 16. – 18. STOLETÍ 13

1. 4. 3. VÝVOJ V 19. – 21. STOLETÍ 15

HISTORICKÝ ÚVOD: SHRNUTÍ 18

2. SROVNÁVACÍ ANALÝZA 20

2. 1. POTRAVINÁŘSTVÍ / ПИЩЕВАЯ ПРОМЫШЛЕННОСТЬ 21

2. 1. 1. TÉMATICKÁ KLASIFIKACE 25

2. 1. 2. HISTORICKO-ETYMOLOGICKÁ ANALÝZA 25

2. 1. 4. PŘENESENÉ VÝZNAMY 28

2. 2. ODĚVNICTVÍ A TEXTIL / ШВЕЙНАЯ ПРОМЫШЛЕННОСТЬ 30

2. 2. 1. TÉMATICKÁ KLASIFIKACE 33

2. 2. 1. HISTORICKO-ETYMOLOGICKÝ ANALÝZA 33

2. 2. 3. PŘENESENÉ VÝZNAMY 36

2. 2. KOVODĚLNÝ PRŮMYSL / МЕТАЛЛИЧЕСКАЯ ПРОМЫШЛЕННОСТЬ . 39

2. 3. 1. TÉMATICKÁ KLASIFIKACE 42

2. 3. 2. HISTORICKO-ETYMOLOGICKÁ ANALÝZA 42

2. 3. 3. PŘENESENÉ VÝZNAMY 45

2. 4. STROJÍRENSTVÍ / МАШИНОСТРОЕНИЕ 46
2. 4. 1. TÉMATICKÁ KLASIFIKACE 46
2. 4. 2. HISTORICKO-ETYMOLOGICKÁ ANALÝZA 46
2. 4. 3. PŘENESENÉ VÝZNAMY 48
2. 5. KERAMIKA / КЕРАМИКА 49
2. 5. 1. TÉMATICKÁ KLASIFIKACE 49
2. 5. 2. HISTORICKO-ETYMOLOGICKÁ ANALÝZA 50
2. 5. 3. PŘENESENÉ VÝZNAMY 51
2. 6. KOŽEDĚLNÝ PRŮMYSL / КОЖЕВЕННАЯ ПРОМЫШЛЕННОСТЬ 52
2. 6. 1. TÉMATICKÁ KLASIFIKACE 53
2. 6. 2. HISTORICKO-ETYMOLOGICKÁ ANALÝZA 53
2. 6. 3. PŘENESENÉ VÝZNAMY 55
2. 7. ZPRACOVÁNÍ DŘEVA / ОБРАБОТКА ДЕРЕВА 56
2. 7. 1. TÉMATICKÁ KLASIFIKACE 57
2. 7. 2. HISTORICKO-ETYMOLOGICKÁ ANALÝZA 57
2. 7. 3. PŘENESENÉ VÝZNAMY 59
2. 8. STAVEBNICTVÍ / СТРОИТЕЛЬСТВО 61
2. 8. 1. TÉMATICKÁ KLASIFIKACE 63
2. 8. 2. HISTORICKO-ETYMOLOGICKÁ ANALÝZA 63
2. 8. 3. PŘENESENÉ VÝZNAMY 65
2. 9. ZBROJNÍ PRŮMYSL / ОРУЖЕЙНАЯ ПРОМЫШЛЕННОСТЬ 66
2. 9. 1. TÉMATICKÁ KLASIFIKACE 67
2. 9. 2. HISTORICKO-ETYMOLOGICKÁ ANALÝZA 67
2. 9. 3. PŘENESENÉ VÝRAZY 69
2. 10. DALŠÍ OBORY / ДРУГИЕ СПЕЦИАЛЬНОСТИ 70
2. 10. 1. TÉMATICKÁ KLASIFIKACE 72
2. 10. 2. HISTORICKO-ETYMOLOGICKÁ ANALÝZA 72

2. 10. 3. PŘENESENÉ VÝZNAMY 75
2. 11. UMĚLECKÁ ŘEMESLA / ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ РЕМЁСЛА 77
2. 11. 1. TÉMATICKÁ KLASIFIKACE 80
2. 11. 2. HISTORICKO-ETYMOLOGICKÁ ANALÝZA 81
2. 11. 3. PŘENESENÉ VÝZNAMY 83
3. NÁZVY ŘEMESLNÍKŮ V ČJ A RJ: POKUS O SROVNÁNÍ 84
3. 1. HISTORICKO-ETYMOLOGICKÁ ANALÝZA 84
3. 2. SLOVOTVORBA 85
3. 2. 1. MOTIVACE SLOV 85
3. 2. 2. JAZYKOVÉ LAKUNY 86
3. 2. 3. PŘECHYLOVÁNÍ 87
3. 2. 4. ZASTOUPENÍ SUFIXŮ 88
3. 3. PŘENESENÉ VÝZNAMY 88
ZÁVĚR 91
РЕЗЮМЕ 94
ZDROJE 102
BIBLIOGRAFIE 102
ELEKTRONICKÉ ZDROJE 104

ÚVOD

Provozování řemesla, jakožto druhu manuální dovednosti, prováděné za účelem obživy, je jedna z nejstarších činností člověka. Různé činnosti vždy vyžadovaly různou specializaci, proto se těmto činnostem začali věnovat lidé, kteří jim rozuměli, měli dostatek zkušeností nebo vynikali zručností. Jedni tak vytvářeli keramiku, druzí zpracovávali kovy, další tkali látky apod. Tímto způsobem si nejen zajišťovali obživu (zisk), ale zároveň také byli prospěšní společnosti, která jejich výrobky potřebovala ke každodennímu životu.

S lidským poznáním vznikala v průběhu staletí nová řemesla, pracovní postupy se inovovaly. Vznikla tak škála nejrůznějších specializací. I přes značnou modernizaci se spousta odvěkých řemesel zachovala do dnešní doby.

Hlavním cílem této magisterské diplomové práce je srovnávací analýza názvů řemesel v českém a ruském jazyce. Řemesla budou tematicky seřazena do skupin, což napomůže vytvoření dílčích vývodů. Díky této analýze budeme moci zhodnotit, nakolik stejným způsobem názvy řemesel vznikaly.

Srovnávací analýzu využijeme ještě jedním způsobem. Kultury českých zemí a Ruska se v mnohém odlišují. Na základě srovnání jednotlivých názvů řemesel se tedy pokusíme odhalit i historicko-kulturní rozdíly obou oblastí. Výzkum bude prováděn především za pomoci etymologických slovníků.

Dále se v práci budeme zabývat historií vzniku a rozvoje řemesel jak na území České republiky, tak na území Ruska. To poslouží k lepší orientaci v celé problematice. Kromě toho se bude práce také věnovat přeneseným významům názvů řemesel. Taková řemesla už dnes často neexistují, přesto se určitým způsobem promítají do dnešního lexika, aniž by si mluvčí uvědomoval původ těchto slov. Přenesené významy budeme zkoumat v českém i ruském jazyce.

1. VÝVOJ SPOLEČNOSTI

Jak bylo řečeno již v úvodu, abychom lépe porozuměli tématu této diplomové práce, je naší povinností zabývat se i vývojem společnosti, se kterým úzce souvisí vznik prvních řemesel. V následujícím oddílu tedy nastíníme dějiny lidstva z pohledu vývoje řemesla. Naším cílem však není detailní popis historických etap. Důležité historické události jsou blíže popsány, pouze pokud se dotýkají zkoumané problematiky, nebo pokud jsou naprosto klíčovými. Spoléháme při tom na elementární znalosti světových dějin. Jelikož diplomová práce srovnává jazykové jevy v češtině a ruštině, je pozornost věnována především historickému vývoji států na dnešním území České republiky a Ruska.

1. 1. PRAVĚK

Zjistit bližší informace o době tak vzdálené jako pravěk je i v dnešní době s pomocí nejnovějších metod a technologií stále velmi obtížné. Za prvé proto, že mnohé pozůstatky po lidské činnosti, jako např. textilie nebo dřevo, podléhají zkáze, tedy se nám často vůbec nedochovají, a za druhé, skvěle dochované pozůstatky vypovídají o technice, ale nenalezneme na nich jediný text, který by archeology blíže seznámil s jejich tvůrci. I tak ale mohou zjistit mnohé a určit hlavní rysy a etapy lidského vývoje. (Petráň a kol. 1985: Státní pedagogické nakladatelství, str. 136)

Dlouhé tisíce let žili dávní lidé prakticky beze změn. *„Čas od času docházelo ke vzácnému, avšak nutnému prolnutí několika podmínek, aby vznikl vynález. V oné době* (pozn. starší paleolit) *to bylo pravděpodobně jednak využití ohně, jednak způsob opracování valounů nebo úštěpů…vznikaly první pěstní klíny.“*[1] Člověk si tedy již byl schopen vytvořit nástroj, přístřešek nebo využít kůže jako oděvu, dokonce docházelo k prvním uměleckým pokusům. Vznikala pevná rodová pospolitost, což byl z hlediska organizace společnosti důležitý krok.

Přelomem ve vývoji společnosti byla **neolitická revoluce**. Mohla však proběhnout jen v oblastech s vhodnými podmínkami, tedy s výskytem plodin a zvěře, která se mohla domestikovat (např. Přední Východ, již 8. – 7. tis. př. n. l.). Začalo tak období výrobního hospodářství, které velmi urychlovalo rozvoj kultury. Zatímco dříve lidé pouze sbírali plody a lovili zvířata, v tomto období lidé sami pěstovali plodiny na polích a chovali zvířata jako ovce, kozy, dobytek nebo prasata. Rychlý vývoj na Předním

[1] Petráň, J. a kol.: Dějiny hmotné kultury I(1), Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1985, str. 141

Východě dospěl k prvním státním útvarům. V této době už můžeme mluvit o řemeslech jako takových. (Petráň a kol. 1985: Státní pedagogické nakladatelství, str. 144 – 147)

Ve střední i východní Evropě se neolitická revoluce datuje později, asi 1. pol. 4. tis. př. n. l. Ve východní Evropě byla v tomto období velmi rozvinutá Tripolská kultura na území přibližně mezi Dunajem a Dněprem. Tato kultura byla v úzkém styku s vysoce vyvinutými kulturami středomoří. Ve střední Evropě je neolit zastoupen několika kulturami, především se jedná o kulturu s lineární keramikou, kulturu s vypíchanou keramikou a kulturu lengyelskou. (Rybakov 1948: Izdateľstvo Akademii nauk, str. 36)

Následovaly doby měděná, bronzová a železná. Jak již z názvů těchto období vyplývá, rozmohlo se nové odvětví – **metalurgie**. Rozvoj metalurgie byl rychlejší tam, kde se nacházela naleziště kovů. Naopak v oblastech, kam se musely suroviny dovážet, odpovídal způsob života stále ještě neolitu. Obecně jsou však tyto epochy obdobími hospodářského rozmachu a čilých obchodních styků.

Vědci mají za to, že již během eneolitu většina Evropy mluvila indoevropskými jazyky. Ke konci doby bronzové vznikaly v Evropě národnostní celky, hovořící různými indoevropskými jazyky. Vědci mluví o pragermánských, prabaltských a prakeltských dialektech. Určit dialekty středoevropských kmenů je obtížné.

Z množství kmenů a kultur žijících na území střední a východní Evropy stojí jistě za zmínku Keltové a Skytové. Keltové žili na teritoriu dnešní České republiky (asi 5. stol. př. n. l. – 1. stol. n. l.). Byli to výborní hutníci, kováři, hrnčíři a vynikali i v uměleckém řemesle (vyráběli např. spony, opasky, hudební nástroje apod.). Po technické stránce byla keltská kultura dokonalá. Latinský název Čech je pak památkou na keltský kmen Bójů. (Petráň a kol. 1985: Státní pedagogické nakladatelství, str. 155)

Skytové (asi 6. stol. př. n. l. – 3. stol. n. l.) obývali ohromné území ve východní Evropě a Asii, do kterého byly zahrnuty i dnešní státy Ukrajina a Rusko. Skytové skvěle ovládali výrobu bronzu, dokázali např. odlévat hroty šípů. Kromě toho také uměli zpracovávat zlato, s čímž byla spojena i výroba šperků. (Rybakov 1948: Izdateľstvo Akademii nauk, str. 40 – 41)

Na počátku našeho letopočtu se v Evropě střetávaly dva odlišné světy, reprezentované starou a vyspělou Římskou říší a „barbarskými“ kmeny. Zatímco Římané používali luxusní předměty řemeslné výroby, germánské kmeny žili prostě a jejich řemeslná výroba zdaleka nedosahovala takové kvality. Moc Římanů ovšem upadala. Naopak barbaři se začali sjednocovat a vytvářet první feudální státy (asi 6. stol. n. l.,

např. Francká říše, Vizigótská říše, Langobardská říše apod.). Západořímská říše nakonec nátlaku barbarů neodolala a r. 476 byl nucen římský císař abdikovat, čímž říše oficiálně zanikla. Tento rok bývá historiky označován jako konec starověku a počátek středověku. Východořímská říše existovala až do r. 1453.

1. 2. STAROSLOVANSKÉ OBDOBÍ

V důsledku rozpadu Římské říše bylo ochromeno obchodování. Nebyli otroci, kteří by pracovali jak na polích, tak v řemeslnických dílnách, a nebylo tedy co vyvážet. Mnoho vynálezů a technik té doby bylo nevyužíváno a zapomenuto. Jediná evropská oblast, která si římské dědictví zachovala, byla Byzanc, stojící v raném středověku na vysoké úrovni. (Petráň a kol. 1985: Státní pedagogické nakladatelství, str. 202)

Pro Evropu 4. – 6. století je charakteristické tzv. **stěhování národů**. V té době do Evropy přichází i slovanské kmeny, nicméně o nich není mnoho známo.

O tom, odkud Slované přišli, se vedou i dnes spory. Existuje několik teorií. Zjednodušeně lze hovořit o západní a východní teorii. Zastánci západní teorie zasazují pravlast Slovanů na území mezi řekami Vislou a Odrou. Východní teorie pak hovoří o území mezi řekami Vislou a Dněprem. Ani na dataci vzniku Slovanů vědci nemají jednotný názor. Většinou se hovoří o 6. – 5. století př. n. l., ale někteří badatelé zasazují vznik Slovanů už do doby bronzové, asi kolem r. 1500 př. n. l. (Chropovský 1988: Orbis, str. 15 – 16) O Slovanech se občas najde zmínka ve spisech řeckých, římských či byzantských učenců.

Jak dále Chropovský uvádí, růst slovanské populace, potřeba zabezpečit jí obživu a prostor k životu a také tlak ze strany kočovných plemen – všechny tyto faktory přinutily ve 4. století n. l. Slovany rozejít se všemi směry a hledat nová území. (Chropovský 1988: Orbis, str. 21).

Slované si poprvé vysloužili pozornost až se vznikem **Sámovy říše** v 7. století, kterou vědci považují za první západoslovanský politický útvar (a v podstatě první slovanský politický útvar vůbec). Později v 7. století vzniká také první bulharská říše.

Významné postavení v evropských dějinách Slované zastávají až v 9. století, kdy vzniká **Velkomoravská říše**, která výrazně ovlivňovala středoevropské dějiny. Ta však v 10. století nevydržela nápor kočovných Maďarů a zanikla. Z pohledu českých dějin má velký význam vznik prvního přemyslovského státu v 10. století v Čechách. Již ve 12. století se stal významným středoevropským politickým činitelem a jím také začíná

vývoj státní organizace na našem území a trvá až dodnes. (Petráň a kol. 1985: Státní pedagogické nakladatelství, str. 204 – 205)

Ve východní Evropě v 9. století vzniká neméně důležitý stát – **Kyjevská Rus**, významná především svými rozvinutými obchodními styky. Díky výhodné poloze a dostatku vodních cest se Rusové mohli dostat až k Azovskému a Kaspickému moři. Ve 12. století se Kyjevská Rus rozpadla na samostatná knížectví.

V 9. století vznikl i první slovanský stát v Polsku a pokusy o vytvoření samostatných států probíhaly méně úspěšně i v dnešním Chorvatsku a Srbsku. (Chropovský 1988: Orbis, str. 12 – 13).

U slovanského obyvatelstva, ať už ve střední nebo východní Evropě, převažovala zemědělská činnost. Slované žili v malých, poměrně izolovaných osadách a právě tato izolovanost bránila rozvoji řemeslné výroby a obchodu. Samotné řemeslo by řemeslníky neuživilo, proto jich většina byla zároveň i zemědělci. Řemeslo tedy mělo domácký ráz.

Situace se obrátila k lepšímu až se vznikem prvních hradišť – větších sídelních center. Zde se začali řemeslníci soustřeďovat. Svými výrobky však především zásobovali sídlo pána, jen přebytky se dostávaly na trh. Produkce se postupem času stále zvětšovala, v důsledku čehož se i rozšiřoval trh. Řemeslníci se věnovali především metalurgii, zpracování dřeva, kamene a kůže, výrobě textilií, ševcovství a hrnčířství. (Petráň a kol. 1985: Státní pedagogické nakladatelství, str. 206)

Osídlení bylo stále koncentrovanější, bylo zapotřebí stále většího množství výrobků a řemeslo tedy nabývalo na významu. Řemeslníci často sídlili v okolí větších sídel a některá místa po nich zdědila i název (v České republice např. Hrnčíře – dnes část Prahy). V Kyjevské Rusi, jak uvádí Muravjov, ke konci 12. století existovalo už 224 měst (Muravjov, Sacharov 1984: Prosvěčšenije).

Kromě běžných řemesel se rozvíjela i řemesla umělecká jako písemnictví, knižní malby nebo sakrální architektura. Na Východě dosahovalo vysoké úrovně ikonopisectví. Nutno podotknout, že umělecká činnost sloužila v prvé řadě k účelům křesťanského náboženství.

1. 3. STŘEDNÍ EVROPA: STŘEDOVĚK A NOVOVĚK

1. 3. 1. VÝVOJ V 13. – 15. STOLETÍ

Ve 13. století bylo hospodářství víceméně v celé Evropě na stejné úrovni. Výjimku tvořila východní Evropa sužovaná mongolskými nájezdy. Proces vývoje zde byl tedy brzděn.

Od 13. století vznikají z bývalých podhradí a přilehlých osad města. Právě vznik měst je zásadní pro další vývoj řemeslné výroby. Do vzniku měst patřily mezi nejsilnější řemeslná odvětví kovodělná a keramická odvětví. Pro město byly nejdůležitějšími odvětvími potravinářství a oděvnictví.

Město tvořilo výhodné podmínky pro rozvoj obchodu. *„V prostoru města platilo zvláštní městské právo a vliv panovníkových úředníků ani okolních vrchností sem nezasahoval… Soubor dalších ustanovení posiloval hospodářské postavení města: náleželo sem právo konat trhy a dále mílové právo, které městskou výrobu chránilo před konkurencí venkovského řemesla a krčem.“*[2]

Ve velkých městech se vytvářely cechy. Pojem **cech** je odvozen od německého slova *zëche*, které označovalo uskupení lidí s blízkými profesemi. Cechy poskytovaly svým členům ochranu, hájily jejich zájmy, regulovaly počet řemeslníků a zároveň také významně ovlivňovaly trh (např. bráněním vzniku konkurenčního prostředí). Zasahovaly i do pracovních postupů a rozsahu výroby. Cechy se o své tovaryše staraly až do té míry, že jim např. poskytovaly návštěvu lázní jednou za měsíc, kterou za ně uhradil jejich mistr. Každý cech měl svůj symbol na pečetích a praporcích. Tyto symboly nejčastěji vyobrazovaly pracovní nářadí nebo patrony jednotlivých řemesel. Cechy se také účastnily různých slavností a průvodů jako jeden celek.

Typickým rysem středoevropské řemeslné výroby je pak úzká specializace. *„V cechovní výrobě obvykle jedna řemeslnická dílna vedená mistrem zhotovovala celý výrobek, vyučený řemeslník ovládal dokonale celý technický proces. Štěpení práce zde spočívalo v úzké specializaci zaměstnání. Ta se v první fázi – mezi 13. a 14. století – prohlubovala tím, že se základní odvětví rozdělila na řadu řemesel, z nichž každé se zabývalo výrobou úzce omezeného sortimentu výrobku.“*[3]

Cechovní systém stanovil hierarchii pracovníků a zaručoval kvalitu výrobku daného mistra a jeho dílny. Štěpení výroby dokonce někdy zasahovalo tak daleko, že

[2] Petráň, J. a kol.: Dějiny Československa I, Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1990, str. 141
[3] Petráň, J. a kol.: Dějiny hmotné kultury I(1), Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1985, str. 237

jedna dílna ani nevyráběla celý výrobek sama. Některé pracovní postupy, které na sebe navazovaly, vykonávaly různé dílny zvlášť.

Specializace řemeslných oborů byla také ovlivňována okolními podmínkami, jako např. výskytem určitých surovin. V místech těžby kovů tak vznikala horní města (např. Jihlava) nebo mincovní města (např. Kutná Hora). S hutěmi, stejně jako se stavbami, byla spojena také umělecká řemesla jako sklenářství, zlatnictví, kovotepectví, řezbářství, řezání kamene, sochařství nebo malířství. Tato symbióza byla pro obě odvětví výhodná, protože se v takových místech soustřeďovaly zakázky na velké stavby. (Petráň a kol. 1985: Státní pedagogické nakladatelství, str. 294)

Vesnice či malá města měla méně rozrůzněnou řemeslnou výrobu, než velká města, jejichž trh zásoboval i trhy okolních měst. Právě velká města byla řemeslnými centry s nejrůznějšími obory.

Ve městě mohli řemeslníci v malém množství prodávat své výrobky ve vlastním krámě. Jednalo se především o potraviny (např. masné krámy) a sukno. Prodával se zde pouze jeden druh zboží a řemeslníci z jednoho odvětví byli sdružováni do určité části města. Krám mohl mít podobu jak dřevěné boudy, tak i zděné budovy.

Dále své výrobky řemeslníci prodávali na jarmarcích. Ty se konaly jen párkrát do roka a trvaly i týden. Jarmarky probíhaly jak ve větších městech, tak i na vesnicích, a byly zaměřeny převážně na řemeslné výrobky. Co se týče zemědělských produktů, ty se prodávaly spíše na obyčejných týdenních trzích. Trhy a jarmarky se nejčastěji konaly na náměstích, díky čemuž některá z nich získala i svůj název (např. Ovocný trh v Praze). (Petráň a kol. 1985: Státní pedagogické nakladatelství, str. 281, 283 – 284)

Existovala však i řemesla, která své dílny musela situovat mimo město. Těmto řemeslům se říkalo „černá“, protože jejich provoz byl hlučný a produkoval kouř nebo zápach. Ve městě by taková řemesla obtěžovala jeho obyvatele a kromě toho zde byla hrozba požáru. Mezi **„černá řemesla“** patřila některá odvětví hutní, kovodělná, keramická a dále potom zařízení jako vápenky, lomy apod.

Takové typy řemesel se nemohly ve městech provozovat také z toho důvodu, že potřebovaly mnoho prostoru a byly vázány na těžbu surovin a vodu. Na předměstích tedy sídlili hrnčíři, skláři, hamerníci, koželuzi aj. Přestože dílny zůstávaly na předměstí, výrobky se prodávaly ve městě jako jiné zboží. Výjimku tvoří hornická města, která vznikala přímo na dolech. (Petráň a kol. 1985: Státní pedagogické nakladatelství, str. 758 – 759)

Mezi nejsilnější řemeslná odvětví patřilo potravinářství, oděvnictví, kovodělné obory, kožedělné obory, zpracování dřeva a stavebnictví.

Od 13. století hospodářství ve střední Evropě zažívalo velký vzestup. To se však už nedá říci o 14. a 15. století, kdy hospodářství stagnuje a nakonec zažívá i krizi.

Jak vysvětluje Petráň, vzhledem k tomu, že byl dostatek zdrojů, rodiny si mohly dovolit více dětí. Zhoršoval se tak poměr mezi produktivní a neproduktivní částí obyvatel, což vedlo k potížím uživit velkou rodinu a zároveň děti v dospělosti neměly pracovní uplatnění. To mělo za následek kumulaci obyvatelstva ve městech. Jelikož celkové existenční podmínky byly velmi špatné, následovaly morové epidemie.

Vše se negativně odrazilo i na řemeslné výrobě. Lidem chyběly prostředky ke koupi výrobků. Cechy musely zmenšit počet odvětví, omezila se specializace a důležitá odvětví se přesunula do míst s nejlepšími podmínkami. (Petráň a kol. 1985: Státní pedagogické nakladatelství, str. 238 – 243)

Hospodářská krize byla doprovázena i krizí sociální. V této napjaté situaci se začaly výrazně projevovat problémy v rozložení společnosti. K povstáním proti vrchnosti docházelo v různých státech Evropy, nicméně v českých zemích se krize projevila zvlášť ostře a přerostla až v husitskou revoluci.

1. 3. 2. VÝVOJ V 16. – 18. STOLETÍ

Po husitských válkách byly české země hospodářsky zaostalé. Ekonomická situace se začala zlepšovat od 16. století a přinesla s sebou i nové podmínky.

Počet cechů stále stoupal. Už se jich netýkala pouze silně zastoupená řemesla (již zmiňovaná řemesla textilní a potravinářská), ale začaly se v nich sdružovat i řemesla kdysi necechovní (např. stavební řemesla). V menších městech, kde kvůli nízkému počtu řemeslníků nebylo možné vytvářet jednotlivé cechy, vznikaly i cechy sdružující více druhů řemesel. Tato tendence byla spjata s rostoucí prestiží cechů. Na výrobky řemeslníka, který nebyl členem cechu, mohli zákazníci pohlížet s nedůvěrou. Právě cech totiž zaručoval kvalitu výrobku. Mimo cechy i nadále zůstávali např. kati, hrobníci či rasové. (Petráň a kol. 1997: Karolinum, str. 555)

Členové cechů se těšili všeobecné vážnosti. Cech míval v kostele vlastní oltář, svým členům vypravoval i pohřeb a účastnil se každé významné slavnosti.

Jak však postupoval proces urbanizace, cechy samotné již nebyly schopny pokrýt rostoucí poptávku. Kromě cechovní výroby se trh začal zásobovat i průmyslovou výrobou, která je spjata s prvními sériovými výrobky.

Počátky této výroby nalezneme v běžných domácnostech. Řemeslnickou dílnu zde zastoupila domácnost se svými členy. Domácká výroba vycházela z běžných domácích prací jako třeba vyšívání nebo předení vlny a často fungovala tak, že každý její člen vykonával pouze určité úkony, které na sebe navzájem navazovaly. Pokud byla vyšší poptávka po určitém výrobku, domácká výroba se mohla na tento problém zaměřit a vyhovět tak zákazníkům, na rozdíl od cechů, které byly svázané svými pravidly. Rozdíl byl také v tom, že cechy se zaměřovaly především na práci na zakázku.

Domácká výroba také často spolupracovala se zprostředkovatelem, který dodával suroviny a výrobky prodával na trzích. Později se výrobce stal závislým na pravidelném odběru zboží několika kupci, kteří i určovali podobu či druh výrobku. V tomto momentě právě vzniká sériová výroba.

V průběhu dvou staletí se domácká výroba stala perspektivnější než tradiční řemeslo, omezované cechovními pravidly. Přestože cechy přetrvávaly ještě do 19. století, postupně ztrácely svůj vliv. Svou pozici si udržovaly především ve městech u silně zastoupených řemesel. (Petráň a kol. 1997: Karolinum, str. 593 – 598)

Řemeslná výroba se tak postupně přesunula z cechovní na domáckou a někdy i na manufakturu.

Organizace manufaktury nebyla v raném novověku ničím převratným, protože v některých řemeslných odvětvích, jako např. hutnictví, existovala už dříve. Od 16. století se však manufaktura uplatňuje i v jiných odvětvích. Mistr a tovaryši byli nahrazení dělníky, kteří nepotřebovali dokonale ovládat celý výrobní proces. Stačilo znát pouze postupy v určité etapě výroby. Dělník se tak naučil určitou práci mnohem dříve než řemeslník celé řemeslo. Taková práce byla rutinní a postrádala tvořivost, typickou pro řemeslo – ne však nutně nekvalitní. (Petráň a kol. 1997: Karolinum, str. 599 – 607)

Důležitým činitelem, který v 17. století ovlivnil hospodářství, byla třicetiletá válka, po níž zůstaly české země zpustošené. Obyvatelstvo nebylo koupěschopné. Na válce profitovala jen železářská odvětví, která se zaměřila na výrobu zbraní, a potravinářství.

Jak uvádí Kvaček, po válce se vytvářely příznivější podmínky pro rozvoj kapitalismu. Od konce 17. století manufaktury zažívají svůj velký rozvoj, především manufaktury textilní a sklářské, později železářské. Majiteli manufaktur byly zpočátku

pouze feudálové, od 18. století se jimi mohli stát i měšťané nebo majetnější řemeslníci. Manufakturní podnikání bylo přímo podporováno státem. (Kvaček a kol. 1990: Státní pedagogické nakladatelství, str. 18)

1. 3. 3. VÝVOJ V 19. – 21. STOLETÍ

Na přelomu 18. a 19. století došlo k důležitým změnám ve společnosti. Tyto změny přinesla **průmyslová revoluce**.

„Podstatou průmyslové revoluce byl přechod od rukodělné řemeslné a manufakturní výroby ke strojové tovární výrobě, při němž hrálo rozhodující úlohu nahrazení ručního pracovního prostředku pracovním strojem a využívání nových chemicko-technologických procesů.“[4]

Po celá staletí řemeslné a manufakturní výroby byl rozvoj výrobních sil pomalý. Po průmyslové revoluci dochází k jejich dynamickému rozvoji kvantitativnímu i kvalitativnímu. Průmyslová revoluce dala také možnost vzniknout novému průmyslovému odvětví – strojírenství.

Pro rozvoj průmyslu byly v českých zemích skvělé předpoklady. Kromě vysoké hustoty obyvatelstva a dobré sítě komunikací se na českém území nacházelo i nerostné bohatství (např. černé uhlí). Úrodné zemědělské regiony byly střídány průmyslově vyspělými. Již ke konci století české země tak patřily k průmyslově nejvyspělejším částem Rakousko-Uherska. (Bělina a kol. 1998: Paseka, str. 123)

V 19. století vedle sebe existovala cechovní a manufakturní výroba, i tovární velkovýroba. Zatímco řemeslní tovaryši a manufakturní dělníci při své práci ještě vycházeli z řemeslných tradic, tovární dělníci spíše obsluhovali stroje, než aby s jejich pomocí tvořili originální výrobky. Nepotřebovali ani tolik kvalifikace.

Zavádění strojů do výroby připravovalo mnoho řemeslníků o práci. V podstatě od svého počátku průmyslovou revoluci provázelo hnutí proti strojům. Nespokojenost dělníků poprvé vyvrcholila r. 1844 několika obřími stávkami, městskými nepokoji a demonstracemi ve všech českých zemích. Tyto problémy se nijak nevyřešily a dělnictvo také sehrálo významnou roli o pár let později v revolučním r. 1848.

„I ten nejchudší mohl teoreticky svobodně nakládat s tím, co měl k dispozici, tj. se svou pracovní silou… Ovšem podmínky pracovní smlouvy určoval silnější partner – zaměstnavatel… Část společnosti (…) jen vystřídala právní závislost na feudálním

[4] Kvaček, Robert a kol.: Dějiny Československa II, Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1990, str. 131

pánovi (již beztak omezenou) za závislost ekonomickou na zaměstnavateli. Jestliže vrchnosti si často bývaly vědomy odpovědnosti za lidi jim svěřené (…), vztah „má dáti – dal" a proklamovaná svoboda zdůvodňovaly nezájem většiny továrníků na osudu jejich dělníků."[5]

Jak tvrdí Kvaček, průmyslová revoluce byla dovršena v 60. – 70. letech 19. století. V hlavních odvětvích průmyslu převládala strojní výroba. Ve společnosti vznikla vrstvy **proletariátu** a **buržoazie**. Do továren se přesunuje zejména textilní průmysl, cukrovarnictví, železářství a strojírenství. (Kvaček a kol. 1990: Státní pedagogické nakladatelství, str. 309)

R. 1859 byl zaveden živnostenský řád, který rušil cechy. Provozovatelé živnosti tedy museli dodržovat nová pravidla.

„Pod pojmem živnost se rozumělo každé zaměstnání provozované po živnostensku, tedy samostatně, na vlastní účet a s účelem dosažení zisku."[6]

Lenderová dále hovoří o rozdělení živností mj. i na živnosti výrobní (tedy všechny řemeslné), které vytvářely nové předměty.

Mohlo by se zdát, že s nástupem strojů dojde k zániku řemesel. Tento předpoklad však není zcela správný. Některá řemesla byla skutečně na ústupu, např. perleťáři, mečíři, cínaři, ale na druhou stranu stále existovali řemeslníci jako bednáři, pletaři, perníkáři aj. Živnostníci si své postavení ve výrobě udrželi až do vyvlastnění v 50. letech 20. století. (Lenderová 2010: Karolinum, str. 25 – 27).

Pomineme první světovou válku a s ní spojený úpadek i konjunkturu, kdy k větším změnám v hospodářství nedocházelo. V **únoru r. 1948** se v Československu chopila moci komunistická strana a již od dubna téhož roku docházelo ke znárodňování prvních podniků. Znárodnění se nejprve mělo týkat pouze velkých podniků s více než 50 zaměstnanci, nicméně později postihlo i menší podniky a již na konci r. 1948 pracovalo 95% zaměstnanců v průmyslu ve státním sektoru. Proběhla také likvidace soukromého řemesla, maloobchodu a živností. Dále došlo k tzv. přestavbě průmyslu, kdy byl důraz kladen v prvé řadě na těžký průmysl a zbrojní výrobu, bez ohledu na potřeby a možnosti země. (Bělina a kol. 1998: Paseka, str. 271 – 272)

Věnovat se opět legálně řemeslu jako živnosti mohli lidé v Československu od r. 1990.

[5] Bělina, P. a kol.: Dějiny zemí Koruny české II, Paseka, Praha 1998, str. 124
[6] Lenderová, M.: Z dějin české každodennosti, Karolinum, Praha 2010, str. 25

1. 4. VÝCHODNÍ EVROPA: STŘEDOVĚK A NOVOVĚK

1. 4. 1. VÝVOJ V 13. – 15. STOLETÍ

Kyjevská Rus zanikla ve 12. století a namísto jednotného státu vznikla samostatná knížectví. Rozdrobenost na jednotlivá knížectví však nijak negativně neovlivňovala další rozvoj zemí. Vznikala nová města, zemědělství i řemeslná výroba navazovali na vysokou úroveň z dob Kyjevské Rusi.

Nejednotnost ruských knížectví se ukázala být velkým problémem až v momentě, kdy ruské země musely čelit vpádu Mongolů v polovině 13. století. Knížata nebyla schopna odolávat mongolským vojskům a od 50. let 13. století se ruská knížectví nacházela pod nadvládou **Zlaté hordy**. Ruské země nebyly součástí území Zlaté hordy a knížata ve svých knížectvích mohla dál vládnout, ovšem pouze pokud uznala svrchovanou moc mongolské říše. Vládnout mohla knížata také pouze za předpokladu, že obdržela tzv. jarlyk, tedy jakési potvrzení od chána. (Muravjov, Sacharov 1984: Prosvěščenije)

Mongolové vyplenili mnoho velkých ruských měst jako Rjazaň, Kyjev, Vladimir, Suzdaľ aj. Bylo tak zničeno mnoho cenných děl ruské kultury. Jediná významná centra, která se ubránila, byla Pskov a Novgorod. Ruská knížata byla nucena platit daně a odvádět Mongolům rekruty. Kruté zacházení Mongolů s ruským obyvatelstvem nezřídka vedlo k povstáním, která byla krvavě potlačována. Situaci nepřispívaly ani nekončící intriky jednotlivých knížat proti sobě, aby ovládla území toho druhého.

Bezprostředními následky více než dvousetleté mongolské nadvlády byla vypleněná města a vyvražděné obyvatelstvo. Toto období však mělo i jiné dalekosáhlé následky, především v oblasti hospodářství.

Do doby před mongolskou expanzí se státy v Evropě vyvíjely víceméně stejným tempem. Se vznikem nových měst a se stále větším počtem řemeslníků a jejich výrobků se rozvíjel i zahraniční obchod. Mongolská nadvláda však zbrzdila kulturní vývoj ve východní Evropě a téměř přerušila veškeré styky se Západem. Dřívější obchodní cesty byly odkloněny od ruských měst a ta tak zůstala v izolaci. Pouze uchráněný Novgorod a Pskov byli ve styku se zbytkem Evropy. V těchto centrech naopak vzkvétala ekonomika i ruská kultura.

Úroveň řemeslné výroby v podmaněných zemích také velmi utrpěla. Podle slov Rybakova došlo v technických procesech výroby k navrácení se k primitivnějším postupům. Hovoří o úpadku a někdy dokonce o úplném zapomenutí dřívějších postupů.

Vymizely předměty jako náhrdelníky ze skla či drahých kamenů, smaltované předměty, amfory apod. (Muravjov, Sacharov 1984: Prosvěščenije)

Utrpělo i např. stavitelství kvůli nedostatku materiálu i řemeslníků, dále užité umění nebo malířství.

Obrat k lepšímu představovala **bitva na Kulikovském poli**, která se odehrála **8. září 1380**. Ruská knížata spojila své síly a vytvořila armádu, která porazila Mongoly. Přestože byli Mongolové v této bitvě poraženi, muselo se ruské obyvatelstvo bránit jejich výpadům ještě mnoho let poté (Zlatá horda zanikla kolem r. 1502). Význam této bitvy spočíval v tom, že se rozdrobená ruská knížectví začala sjednocovat a později se jediným centrem moci stala Moskva.

Po vítězství na Kulikovském poli se ruská kultura začala opět vzmáhat a dařilo se i řemeslu. Vzhledem k válečným okolnostem se rozmohlo zpracování železa a slévárenství. Nové postupy byly zaznamenány ve stavebnictví (např. nové nástroje, používání nových materiálů aj.), opět se rozmohla také výroba klenotů nebo keramiky.

Ruské země na konci 15. století tedy zažívaly obrovské změny. Ty nakonec vedly až ke **svržení mongolské nadvlády r. 1480** a později k vytvoření jednotného ruského státu.

1. 4. 2. VÝVOJ V 16. – 18. STOLETÍ

Od 16. století již existoval na Rusi jednotný stát. Zatímco v západní Evropě se v některých státech rodila buržoazie, ruský stát měl feudální zřízení, spojené s nevolnictvím. Tento typ zřízení brzdil ruský stát v ekonomickém rozvoji, a tak se propast mezi západní a východní Evropou, způsobená mongolskou nadvládou, nezmenšovala.

Přesto však vznik jednotného státu stále znamenal zlepšení podmínek hospodářského i kulturního rozvoje, byly opět navázány styky se západní Evropou, a především se jednotný stát mohl lépe bránit útokům nepřátel.

Co se týče hospodářství, veškerá technika byla dost zaostalá, jak již bylo zmíněno. Progres byl v této oblasti pomalý. Nejvíce zaostalou byla zemědělská technika, která staletí využívala stejné postupy i nářadí. Více pokročila řemeslná výroba, i když i zde byl pokrok dosti pomalý, především proto, že řemeslníci vyráběli na zakázku a ne pro obchod.

Asi největšího pokroku dosáhlo zpracování kovů. Vznikly tak nové specializace jako výrobci šavlí, brnění, podkov, zámků, hřebíků, skob, seker apod. Nově také vzniklo puškařství a výroba střelného prachu, papírnictví a nebo knihtiskařství. Vzmohlo se i stavitelství. (Muravjov, Sacharov 1984: Prosvěščenije)

V uměleckém řemesle se hojně tvořily knižní miniatury (např. *Лицевой летописный свод*) a se zavedením knihtisku byly také spojeny knižní rytiny. Populární a velmi cenná byla i umělecká výšivka.

Podle Sacharova má v ruské historii zvláštní postavení 17. století. Feudalismus ruku v ruce s nevolnictvím se v této době ještě více utužili. Navzdory tomu se však rodí první buržoazní elementy. Sacharov i další historikové považují 17. století za přechodnou dobu mezi středověkem a novověkem. Hlavní příčinu vidí v odklonu lidí od středověkého pohledu na svět. Církev ztrácí své vedoucí postavení a novým rysem této doby se stává světskost. (Muravjov, Sacharov 1984: Prosvěščenije)

Tento nový pohled na svět byl zapříčiněn především tím, že Rusko už nebylo izolované. Obchod vzkvétal, lidem se rozšiřovaly obzory. Do země přicházeli také zahraniční mistři a přinášeli s sebou i nové technologie, které v Rusku rychle zdomácněly.

Zemědělství svou podobu neměnilo, naopak v řemeslné výrobě došlo v 17. století k velkým změnám. S rozvojem obchodu se řemeslné výrobky začaly vyrábět ve velkém a v souvislosti s tím vznikaly i první ruské manufaktury. Kromě toho existovaly, tak jako i ve střední Evropě, řemeslné dílny a domácí výroba, kterou si rolníci přivydělávali.

Vznikly centra na masovou výrobu předmětů z kůže a kožešiny, plátna nebo provazů. Velmi se také rozmohla výroba mýdla a lojových svíček.

Důležitým odvětvím v 17. století bylo zpracování dřeva, úzce spojené se stavitelstvím (ať už se jednalo o domy, či mosty nebo lodě). Diferencují se postupy při jeho zpracování a vznikají nové profese jako tesaři, bednáři, koláři, truhláři aj. Stejně důležitým odvětvím zůstávalo i zpracování kovů, především výroba železných předmětů.

Přelom 17. a 18. století se nesl ve znamení reforem **Petra I. Velikého (1672 – 1725)**. Petr I. se snažil zmodernizovat Rusko všemi možnými prostředky a inspiraci čerpal především v zemích Západu, kam koneckonců i podnikl svou výpravu. Provedl např. změny ve státní správě, církvi i v armádě, zavedl měnovou reformu, rozvíjel obchod a průmysl či zakládal vzdělávací zařízení, která nepodléhala církvi aj. Jeho reformy se však netýkaly pouze státních záležitostí, mj. Petr I. nařizoval šlechticům holit se a nosit evropský šat. Další změny se týkaly i např. azbuky (zavedl tzv. „graždanku“)

nebo založení prvních ruských novin. Dodnes nepanuje mezi historiky jednotný názor na tyto mnohdy násilné změny, faktem ale zůstává, že reformy Petra I. byly významné a daly Rusku podobu na dalších 200 let. (Švankmajer, Sládek, Veber, Moulis 2002: Nakladatelství Lidové noviny, str. 106 – 111)

První manufaktury v Rusku vznikaly po vzoru těch ze západní Evropy už v 17. století, a to především v těch odvětvích, které potřeboval stát. Nejvíce manufaktur vznikalo v metalurgii, méně ve sklářství, papírenství a textilní výrobě. Jen za vlády Petra I. vzniklo v Rusku přes 200 manufaktur. (Švankmajer, Sládek, Veber, Moulis 2002: Nakladatelství Lidové noviny, str. 132)

Většinu manufaktur vlastnil stát, nicméně existovaly i manufaktury soukromé, jejichž majiteli byli většinou cizí kupci. Manufakturu si mohli založit za předpokladu, že dostali od cara zvláštní povolení. I tak byl ale státem stanoven druh a cena výrobku, který daná manufaktura vyráběla. (Arcichovskij 1979: Izdatěl´stvo MGU)

V ruských manufakturách pracovalo jen minimum námezdních dělníků, protože práci zde nuceně vykonávali především nevolníci. Manufaktury v Rusku tedy nevytvářely pracovní místa pro obyvatelstvo tak, jako na Západě. Manufaktury pak zažívají svůj největší rozkvět koncem 18. století za vlády **Kateřiny II. Veliké (1729 – 1796)**, kdy se začíná uplatňovat i podnikatelský typ manufaktury s převažujícím podílem volné námezdní síly. (Švankmajer, Sládek, Veber, Moulis 2002: Nakladatelství Lidové noviny, str. 211)

Nebyly to však jen manufaktury, kterými se nechal Petr I. na svých cestách inspirovat. Car v Rusku zavedl i cechy, přestože, jak již bylo jednou zmíněno, si ostatní evropské státy uvědomovaly, že cechovní zřízení není ideální. Pokud chtěl řemeslník vykonávat řemeslo, musel vstoupit do cechu. K cechu mohl patřit pouze omezený čas nebo napořád. Cechy byly zrušeny r. 1900. (Raskin 2000: Jazyki russkoj kul´tury, str. 700)

V této době se rodí počátky kapitalismu. Přestože se do popředí dostává výroba v manufakturách, neznamená to však, že by tradiční řemeslo upadalo.

1. 4. 3. VÝVOJ V 19. – 21. STOLETÍ

Ve Francii, Anglii a některých dalších územích západní Evropy nevolnictví vymizelo už ve 14. století, ve střední Evropě bylo na ústupu od 18. století, zato v Rusku v 19. století stále existovalo. Co se týče českých zemí, v těch císař **Josef II. (1741 –**

1790) zrušil nevolnictví svým patentem **r. 1781**. To v praxi znamenalo, že se poddaní mohli stěhovat, uzavírat sňatky apod. mimo panství bez svolení pána, nicméně nebyli zbaveni roboty. Poddanství bylo v Habsburské říši zrušeno až v revolučním **r. 1848**.

Z tohoto srovnání vyplývá, že Rusko bylo v tomto ohledu oproti zbytku Evropy pozadu. Již od počátku 19. století se Rusko potýkalo s nevolnickými vzpourami, které byly často potlačovány vojenskou sílou.

Hned na počátku století Rusko vstoupilo do války s **Napoleonem (1769 – 1821)** a skupinou obyvatelstva, kterou válka postihla nejvíce, byli právě nevolníci. Po válce se nevolnictví ještě upevnilo, což mělo za následek jen další nevolnická povstání.

Nevolnictví bylo v Rusku **zrušeno r. 1861** reformou cara **Alexandra II. (1818 – 1881)**, nicméně ta představovala pro nevolníky mnoho překážek.

„Ruští nevolníci se „nařízením" stali osobně svobodnými, a pokud měli usedlost, povinně dostali půdu. Výše přídělu se však určovala dohodou mezi statkářem a rolníky… Ve smyslu carského ukazu byla půda ovšem statkářským vlastnictvím a rolníci za ni museli zaplatit. A protože neměli z čeho platit, půdu vykoupil stát, který poté žádal od rolníků splacení této půjčky v následujících 44 letech včetně úroku…"[7]

Rolníci patřící státu a carově rodině za sebe také museli zaplatit výkupné.

„Ženy byly osvobozeny bez výkupu a pozemkový příděl jim nepříslušel. Mužici, kteří ke dni reformy neměli půdu ani usedlost, byli osvobozeni zdarma – zákon jim však přikazoval ještě dva roky nevolnické práce, aby šlechta nepřišla zkrátka."[8]

Zrušením nevolnictví začala nová etapa v dějinách země. Přestože i po zavedení reformy přetrvávaly některé nevolnické přežitky, dalo zrušení nevolnictví možnost kapitalismu konečně se plně rozvinout.

Pro desetiletí po zavedení reformy byla charakteristická masivní strojní industrializace, která zcela zvítězila nad manufakturami a malovýrobou. Manufaktury dříve stroje příliš nevyužívaly, ve větším se uplatňovaly pouze v textilních manufakturách. Od 70. let 19. století byly do výroby zaváděny především parní stroje; ruční práce byla stroji nahrazena v bavlnářském, soukenickém nebo potravinářském průmyslu. (Žukov a kol. 1965: Nakladatelství politické literatury, str. 130 – 131)

Vznikala i nová průmyslová centra. Moskva byla střediskem textilního průmyslu, Petrohrad střediskem strojírenství, rozmáhala se i města na Sibiři, kde se těžily rudy, uhlí

[7] Švankmajer, Milan, Veber, Václav, Sládek, Zdeněk, Moulis, Vladislav: Dějiny Ruska, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2002, str. 258
[8] Švankmajer, Milan, Veber, Václav, Sládek, Zdeněk, Moulis, Vladislav: Dějiny Ruska, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2002, str. 259

a drahé kovy. Nevídaný rozmach zažila těžba ropy, která do reformy r. 1861 existovala pouze v malém.

Rozvoji kapitalismu také pomáhala železnice. Při její stavbě bylo potřeba uhlí, kovy, různé stroje a mechanismy – díky těmto potřebám mohl růst těžký průmysl. (Žukov a kol. 1965: Nakladatelství politické literatury, str. 133)

Nicméně ekonomický rozvoj neprobíhal v celé zemi rovnoměrně. Existovaly oblasti, kde průmyslová výroba zcela pohltila malovýrobu. Avšak v jiných oblastech, kde např. nebyly tak dobré podmínky pro zavedení výroby v obřích měřítkách, stále převládala malovýroba a původní pracovní postupy.

Tato průmyslová revoluce přinesla ale i sociální napětí, stejně jako i jinde na světě. Nikde však asi nebyly tak markantní sociální kontrasty jako v Rusku, kde existovala velká průmyslová centra plná továren a s elektrárnami vedle chudých vesnic, ve kterých lidé žili již staletí stále stejným způsobem. Aby se lidé uživili, byli nuceni opouštět své vesnice a hledat výdělek ve městech. V této době vzniká v Rusku nová vrstva obyvatelstva – **proletariát**. Byl tvořen zbankrotovanými malovýrobci, řemeslníky, rolníky apod. (Žukov a kol. 1965: Nakladatelství politické literatury, str. 141 – 142)

„Старый мануфактурный рабочий, тесно связанный с мелкой собственностью, сменялся потомственным пролетарием, для которого единственным источником существования становилась продажа рабочей силы.“[9]

Špatné životní i pracovní podmínky vedly často k protestům dělníků a bývaly tvrdě potlačovány. Na počátku 20. století Rusko zažilo ekonomickou krizi, která nejvíce negativně ovlivnila těžký průmysl. Krize s sebou přinesla masivní nezaměstnanost, zhoršené pracovní podmínky, pro ty, kdo si práci udrželi, a bankrot mnoha malých i středních podniků. Ke všemu se přidala neúroda a hladomor. (Žukov a kol. 1965: Nakladatelství politické literatury str. 311 – 312)

Vše vyústilo v **revoluci let 1905 – 1907**, do jejíhož čela se postavil právě proletariát. Revoluce sice byla potlačena, nicméně revoltující masy v několika bodech dosáhly svého – byl např. zkrácen pracovní den nebo se zvýšila mzda v řadě odvětví.

Od r. 1909 začala ekonomika opět růst, přičemž se zvýšila produkce hlavně v těžbě uhlí, tavení surového železa nebo výrobě mědi. Velké podniky čím dál více

[9] Формирование промышленного пролетариата - История России. *История России в деталях - История России* [online]. 2015 [cit. 2015-04-05]. Dostupné z: http://www.history-at-russia.ru/xix-vek/formirovanie-promyshlennogo-proletariata.html

vytěsňovaly ty drobnější a navíc také vznikala monopolní sdružení. (Žukov a kol. 1965: Nakladatelství politické literatury, str. 462)

Po **říjnové revoluci v r. 1917** došlo k prvním důležitým změnám v ekonomice země. Hlavním úkolem nové vlády bylo zrušit dřívější vykořisťovatelský výrobní systém a nahradit ho systémem, který by odpovídal idejím socialismu. Proto už v listopadu r. 1917 došlo k prvnímu znárodnění soukromých podniků. Statkáři byli vyvlastněni a zbaveni možnosti jakkoli podnikat. Vznikly první kolchozy. Soukromé podnikání nebylo v době socialismu povoleno. Legálně se mohlo provozovat až od **26. května 1988**, kdy byl vydán zákon o družstvech. Formálně tak vznikla i možnost znovu se zabývat řemeslem jako živností.

HISTORICKÝ ÚVOD: SHRNUTÍ

Předchozí historický úvod nás seznámil s historií vývoje řemesla. Na základě historických knih jsme zjistili, že řemeslo můžeme řadit po zemědělství a chovu zvířat k těm nejstarším formám obživy.

Dále můžeme vyvodit, že pro rozvoj řemesla byl důležitý vznik měst, ve kterých především se řemeslníci koncentrovali (zatímco na vesnici se lidé živili zejména zemědělskou činností). Rozvoj řemesel byl také vždy úzce spjat s rozvojem obchodu. V dobách blahobytu zaznamenáváme větší množství různých druhů řemesel, naopak v dobách úpadku (války, epidemie apod.) upadá i řemeslná výroba. Jak jsme zjistili, ve válečných obdobích profitovala vždy jen ta řemesla, jejichž výrobky byly pro chod války důležité (různí výrobci zbraní, ochranných pomůcek apod.).

Ze srovnání historického vývoje českých zemí a Ruska je na první pohled patrné vývojové opoždění ve východní Evropě. Jak jsme již rozebrali, důležitým momentem v této problematice byla mongolská nadvláda v 13. – 15. století. Jejím důsledkem byla izolace ruského území od zbytku Evropy. Vývojové tendence v západní a střední Evropě tedy Východ ovlivňovaly pouze minimálně. Dvousetletý odstup se pak v Rusku projevuje v mnoha sférách (politika, hospodářství, společnost, kultura).

Čeští historikové často zmiňují vysokou úroveň specializace řemesel, která je typická pro středověkou západní a střední Evropu přibližně od 13. století. Z našeho průzkumu vyplývá, že ve středověké východní Evropě došlo k větší specializaci řemesel až později, přibližně od 16. století.

Již zmíněné dvousetleté zaostání Východu se po celá staletí udržovalo. Vymoženosti západní Evropy do Ruska přicházely se zpožděním (např. zavedení strojů

do výroby) nebo v natolik pozměněné formě, že ztrácely svou podstatu (např. zákon o zrušení nevolnictví).

Mluvit o řemesle v dnešní době je poněkud obtížné. Dnešním řemeslníkům už ve výrobě pomáhají takové stroje, že je těžké určit, nakolik se jedná o práci člověka. Pokud se budeme držet definice, že: *„Ремесло – требующая специальных навыков работа по изготовлению каких-л. изделий ручным, кустарным способом“*[10] – pak zjistíme, že mluvíme o skupině řemesel, která existují už od pradávna a moderní technologie na ně neměly příliš vliv, nebo naopak už vůbec neexistují.

[10] Ožegov, S. I.: Slovar´ russkogo jazyka, tom IV., Russkij jazyk, Moskva 1984, str. 705
„Řemeslo je druh manuální zručnosti, jejímž výsledkem jsou výrobky tvořené ručně a podomácku.“

2. SROVNÁVACÍ ANALÝZA

Dříve, než se začneme věnovat samotné analýze, je nutné stanovit kritéria výběru jazykového materiálu. Především je třeba vymezit pojem „řemeslo“. Výkladový slovník Ožegova uvádí následující definici: *„Ремесло – требующая специальных навыков работа по изготовлению каких-л. изделий ручным, кустарным способом.“*[11]

V této diplomové práci se pod pojmem „řemeslo“ rozumí všechny druhy obživy, při kterých člověk vyrábí nebo opravuje výrobky vlastníma rukama nebo s pomocí speciálních nástrojů. Důležitou součástí je také tvořivá povaha této práce. Takovým výrobkem může být např. látka, okenní tabule, bota nebo i preclík. Jelikož je často do výroby jednoho výrobku zapojena celá řada odborníků na daný úsek procesu, jsou i řemesla velmi rozmanitá. Diplomová práce se zabývá zaprvé tradičními řemesly, která existují od počátku věků a jejichž postupy se ani za tu dobu příliš nezměnily. Zadruhé jsou analyzována řemesla, jejichž vznik byl umožněn až díky moderní technologii, nicméně pro dnešního člověka jsou zcela běžná.

Některé názvy řemesel jako např. pasíř, košíkář, kožešník a další mohou v člověku vzbudit dojem neaktuálnosti, nicméně i taková řemesla při vší modernizaci stále existují. Pro rozmanitost jazykového materiálu uvádíme i několik zaniklých řemesel, která však v jazykovém obraze světa mají stále své místo.

Při psaní diplomových prací je zvykem čerpat informace především z moderních publikací, nicméně v tomto případě nám při překladu zastaralých názvů řemesel pomáhají staré překladové slovníky. Zatímco v česko-ruském slovníku z r. 1951 najdeme většinu názvů, ve slovníku z r. 1958 už nejsou.

Co se týče etymologie slov, čerpáme především z etymologických slovníků Václava Machka[12] a Maxe Vasmera[13].

Výklad českých výrazů pochází ze slovníku Bohuslava Havránka[14] a výklad ruských výrazů ze slovníku S. A. Kuzněcova[15], pokud není pod heslem uvedeno jinak.

[11] Ožegov, S. I.: Slovar´ russkogo jazyka, tom IV., Russkij jazyk, Moskva 1984, str. 705
„Řemeslo je druh manuální zručnosti, jejímž výsledkem jsou výrobky tvořené ručně a podomácku.“
[12] Machek, V., Etymologický slovník jazyka českého, Praha: Academia, 1971, 868 s.
[13] Vasmer, M.: Etimologičeskij slovar´russkogo jazyka v IV tomach, Moskva: Progres, 1987, 2934 s.
[14] Havránek, B: Slovník spisovného jazyka českého, Praha: Academia, 1989, 4592 s.
[15] Kuzněcov, S. A.: Bol´šoj tolkovyj slovar´russkogo jazyka, Sankt-Peterburg: Norint, 2000, 1536 s.

2. 1. POTRAVINÁŘSTVÍ / ПИЩЕВАЯ ПРОМЫШЛЕННОСТЬ

Tabulka č. 1a			
Slovo	**Původ**	**Слово**	**Происхождение**
řezník 1. kdo se zabývá porážením a zpracováním jatečných zvířat n. též (dř. živnostensky) prodejem masa	***řezat*** (všeslovanské), příbuzné lit. *rė́žti*, řec. *ῥήγνῡμι* (Machek 1971: Academia, 531)	**мясник** 1. Продавец мяса, торговец мясом.	***мясо*** (общеслав.), родственно др.-прусск. mensā, др.-инд. māṃsám, лтш. mìesa (Vasmer 1987: Progres, tom III, 30 – 31)
sádelník 1. řezník specializovaný na sádlo. [16]	***sádlo*** (< saditi – co se usadilo na mase, tuk; všeslovanské) (Machek 1971: Academia, 535)		
uzenkář 1. zast. prodavač uzenek, zprav. pouliční; párkář	***uzenka*** (< uzený < udit, všeslovanské) (Machek 1971: Academia, 666)		
		обвальщик 1. работник мясной промышленности, специалист по отделению мяса от костей.[17]	***обваливать*** (обвал < вал – в значении волна; общеслав.),родственно лит. volẽ, лтш. uolît, др.-инд. válati, д.-в.-н. wallan (Vasmer 1987: Progres, tomI, 268)

[16]DaS - Snůška řemesel. In: *DaS - Snůška řemesel* [online]. 2005 [cit. 2015-03-01]. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1441/podzim2011/De2BK_UDSD/DaS_-_Snuska_remesel.htm

[17]Обвальщик. *Обучение сметному делу, курсы сметного дела, курсы ПК, пользователей, обучение флористике, курсы, курсы бухгалтеров, курсы ландшафтного дизайна, курсы ландшафтного дизайна в Москве* [online]. 2008 - 2015 [cit. 2015-02-28]. Dostupné z: http://profplus.ru/kulinarnoe-iskusstvo/obvalshhik.html

pekař 1. pekárenský dělník, výrobce (dř. živnostenský) chleba a bílého pečiva	***péct*** (všeslovanské), má příponu původu německého; příbuzné lit. *képti*, stind. *pačati*, alb. *pjek* (Machek 1971: Academia, 440)	**пекарь** 1. Рабочий, занимающийся выпечкой хлеба; хлебопёк. **булочник** 1. Пекарь, продавец хлебобулочных изделий. **хлебник** 1. Устар.Тот, кто печёт и продаёт хлеб.	вариант 1: начиная с Петра I, образовано под влиянием нов.в.-н. Bäcker; начальное *П* от *ПЕКУ* (Vasmer 1987: Progres, tom III, 226) вариант 2: ***печь*** (общеслав.) (Černych 1999: Russkij jazyk, tom II, 29) ***булка*** (Vasmer 1987: Progres, tom I, 239) ***хлеб*** (общеслав.), заимствование из герм.-ср.гот. *hlaifs* (Vasmer 1987: Progres, tom IV, 241 - 242)
mlynář 1. kdo mele, zprav. obilí; (dř.) majitel mlýna	***mlýn***; ze sthn. *mulin*, to pak je ze střlat. *molina*, z toho *mъlinъ* (Machek 1971: Academia, 369)	**мельник** 1. Владелец мельницы или работник на мельнице.	***молоть*** (общеслав.),родственно лит. *málti*, латышск. *malt*, греч. *myllō*, лат. *molo* (Vasmer 1987: Progres, tom II, 597)
sladovník 1. pracovník zaměstnaný při výrobě sladu a piva	***slad*** (< sladký; všeslovanské) (Machek 1971: Academia, 551)	**солодовник** 1. Рабочий солодовенного завода.[18]	***солод*** (< солодкий; общеслав.), родственно лит. *saldùs*, лтш. *saĺds*, и.-е. основа *сал* (далее сюда же *соль*; первонач. знач. было "соленый, вкусный, пряный" (Vasmer 1987: Progres, tom III, 712)
sládek 1. vedoucí výroby v pivovaře	***slad*** (< sladký; všeslovanské) (Machek 1971: Academia, 551)	**пивовар** 1. Специалист по пивоварению	***пиво*** (< пить, общеслав.) (Vasmer 1987: Progres, tomIII, 258) ***варить*** (общеслав.), родственно лит. *vìrti*, лтш. *vàrît*, арм. *vařem*, возм., также нем. *warm* (Vasmer 1987: Progres, tom I, 275)

[18]СОЛОДОВНИК. *Словари и энциклопедии на Академике* [online]. 2000 - 2014 [cit. 2015-02-28]. Dostupné z:http://1url.cz/QgrJ

pernikář 1. výrobce n. též prodavač perníku	***perník*** (< perný < pepř; všeslovanské) (Machek 1971: Academia, 444)	**пряничник** 1. Человек, пекущий или продающий пряники.	***пряник*** (< прянный < перец; общеслав.), стар. заимствование из лат. *piper*, которое восходит через греч. *πέπερι* к др.-инд. *pippalī́* (Vasmer 1987: Progres, tom III, 397)
mazanečník 1. pekař specialista na mazance a podobné kynuté pečivo.	***mazanec*** (< mazat; všeslovanské), příbuzné řec. *μάσσω* (Machek 1971: Academia, 355 - 356)		
kobližník 1. pekař specialista na koblihy.	stč. jč. mor. ***kobliha***, je snad z *kovriga*, jež je zastoupeno u jiných Slovanů (Machek 1971: Academia, 264)		
koláčník 1. pekař specialista na koláče.	***koláč*** (< kolo; všeslovanské); původně obřadní pečivo (Machek 1971: Academia, 267)		
preclíkář 1. výrobce n. prodavač preclíků, zprav. pouliční	***preclík*** (střhn. *brezel*/něm. nář. *brä́zl*) (Machek 1971: Academia, 483)	**бубличник** 1. Тот, кто изготавливает и торгует бубликами.[19]	***бублик*** (общеслав. – пузыр, узел, пуговица, опухоль...); родственно лит. baũbalas, греч. πέμφιξ (Vasmer 1987: Progres, tom I, 226)
cukrář 1. výrobce n. prodavač cukroví a jemného pečiva	***cukr*** (střhn. *zucker*) (Machek 1971: Academia, 90)	**кондитер** 1. Специалист по приготовлению, производству сладостей (тортов, пирожных, конфет и т.п.).	***кондитер*** (< нем. *Konditor* < лат. *conditor* = тот, кто готовит пряные кушания) (Vasmer 1987: Progres, tomII, 309)
marcipárník 1. Perníkář, který pekl z cukru, mandlí, kmínu apod. cukrovinky.	***marcipán*** (něm. *marzipan*) (Machek 1971: Academia, 351 - 352)		

[19] Бубличник. *Словари и энциклопедии на Академике* [online]. 2000 - 2014 [cit. 2015-03-03]. Dostupné z:http://1url.cz/6g1l

medař 1. včelař chovající včelstva v panských lesích	***med*** (všeslovanské, prastaré), příbuzné stind. *mádhu*, ir. *mid* (Machek 1971: Academia, 357)	**пчеловод** 1. Тот, кто занимается пчеловодством.	***пчела*** (общеслав.), родственно ирл. *bech*, др.-прусск. *bitte*, фин. *kimalainen* (Vasmer 1987: Progres, tomIII, 416) ***водить*** (общеслав.), родственно лит. *vadýti*, лтш. *vadît*, авест. *vāδayeiti* (Vasmer 1987: Progres, tom I, 330 – 331)
palič vína 1. Vyráběl líh a kořalku ze zkaženého vína pomocí kvasnic, droždí, ze sladů kvašených a zapařených.	***pálit*** (všeslovanské), ide. kořen (Machek 1971: Academia, 429 - 430) ***víno*** (všeslovanské); původně víno Indoevropanům nejspíš neznámé – cizí slovo z jazyků pravěkých kultur v okolí Středozemního m. (Machek 1971: Academia, 690)	**винокур** 1. Тот, кто занимается винокурением.	***вино*** (общеслав.), средиземноморский термин (Vasmer 1987: Progres, tomI, 316) ***курить***(< кур, общеслав.), родственно лит. *kùrti*, лтш. *kurt̃*, гот. *haúri*, арм. *krak* (Vasmer 1987: Progres, tom II, 425 - 426)
kořalečník 1. výrobce kořalky n. též obchodník s kořalkou; kořalkář	***kořalka*** (pol. *gorzałka*) (Machek 1971: Academia, 279)		
mlékař 1. zaměstnanec v mlékařském oboru	***mléko*** (všeslovanské), ide. kořen (Machek 1971: Academia, 368)	**молочник** 1. Мужчина, торгующий молоком, молочными продуктами.	***молоко*** (общеслав.), родствено лит. *malk̃as*, лтш. *màlks*, нем. *Milch*, кельт. *melgô* (Vasmer 1987: Progres, tom IV, 645 - 646)
vinař 1. pěstitel vinné révy; vinohradník	***víno*** (všeslovanské); původně víno Indoevropanům nejspíš neznámé – cizí slovo z jazyků pravěkých kultur v okolí Středozemního m. (Machek 1971: Academia, 690)	**винодел** 1. Специалист по виноделию; тот, кто занимается виноделием.	***вино*** (общеслав.), средиземноморский термин (Vasmer 1987: Progres, tomI, 316) ***делать*** (< дело, общеслав.), обычно считается родственным и.-е. **dhē- c* формантом *-lo-* (Vasmer 1987: Progres, tom I, 496)

		месильщик 1. Тот, кто месит; рабочий в хлебопекарне, месящий тесто.[20]	***месить*** (общеслав.), родственно лит. *maišýti*, лтш. *màisît*, лат. *misceo*, англ. *mix*, нем. *mochen* (Vasmer 1987: Progres, tom II, 606 - 607)
kuchař 1. zaměstnanec obstarávající, přípravu pokrmů	***kuchat*** (< sthn. *kuchina* < lat. *coquina*) (Machek 1971: Academia, 305)	**повар** 1. Специалист по приготовлению пищи.	***варить*** (< вар, общеслав.), родственно лит. *vìrti*, лтш. *vàrît*, арм. *vaŕem*, возм., также нем. *warm* (Vasmer 1987: Progres, tom I, 275)
solnář 1. Obchodník a výrobce se solí	***sůl*** (všeslovanské) (Machek 1971: Academia, 592)	**солевар** 1. Рабочий, специалист по солеварению.	***соль*** (общеслав.), и.-е. основана –i, лтш. *sãls*, лит. *sólymas*, лат. *sāl* (Vasmer 1987: Progres, tomIII, 715) ***варить*** (< вар, общеслав.), родственно лит. *vìrti*, лтш. *vàrît*, арм. *vaŕem*, возм., также нем. *warm* (Vasmer 1987: Progres, tom I, 275)

2. 1. 1. TÉMATICKÁ KLASIFIKACE

Oddíl **potravinářství** obsahuje 21 českých výrazů a 18 ruských výrazů, dohromady tedy 39 slov.

2. 1. 2. HISTORICKO-ETYMOLOGICKÁ ANALÝZA

Z uvedeného seznamu pouze 6 slov nemá slovanský původ: *preclikář, cukrář, marcipárník, kořalečník, kuchař; кондитер*. Většina z nich je převzata z němčiny nebo odvozena od německých slov (viz. Tabulka č. 1a). Co se týče slova *пекарь*, výklady o jeho původu se rozcházejí. Vasmer tvrdí, že slovo bylo převzato z novohornoněmeckého *Bäcker*, přičemž počáteční písmeno *P* vzniklo pod vlivem slovanského *печь* (viz. Tabulka č. 1a). Naopak Černych slovo *пекарь* odvozuje od všeslovanského *печь/péct* (viz. Tabulka č. 1a).

Pouze název kořalečník je odvozen od polského slova gorzałka (viz. Tabulka č. 1a).

[20] МЕСИЛЬЩИК. *Словари и энциклопедии на Академике* [online]. 2000 - 2014 [cit. 2015-03-03]. Dostupné z:http://dic.academic.ru/dic.nsf/ushakov/858850

Slova, od nichž jsou odvozeny názvy *pernikář – пряничник, vinař – винодел, винокур,* byly sice do slovanského lexika převzaty z cizího jazyka (viz. Tabulka č. 1a), nicméně už tak dávno, že dnes mají všeslovanský charakter.

Tento případ se týká také slova *mlýn* (> *mlynář*), jehož prapůvod lze najít v lat. *molina*. Machek píše, že jde o slovo římské kultury, které k nám proniklo s vodními mlýny. Domácí název *žernov* se pak udržel jen jako název ručního mlýnku (Machek 1971: Academia, 369).

U názvu *kobližník* utvořeného od slova *kobliha,* se pouze předpokládá spojitost s jiným slovanským slovem *kovriga*. Původ je tedy nejasný (viz. Tabulka č. 1a).

Zbylá slova, tedy drtivá většina, mají všeslovanský a také indoevropský charakter. Za slova indoevropského původu můžeme považovat ta slova, u kterých nalezneme příbuznost s řeckým, latinským, staroindickým jazykem, s některými německými jazyky aj. (viz. Tabulka č. 1a). U mnoha slov také nacházíme příbuznost s litevštinou či lotyštinou, což podporuje teorii o baltoslovanské jednotě.

Ne všechny původem slovanské názvy jsou motivovány stejně. Např. u dvojice *řezník – мясник* je vidět, že v českém prostředí je důležité to, že tento řemeslník *řeže*. Naopak v ruském prostředí se klade důraz na to, že řemeslník pracuje s *masem*. Stejně tak u dvojice *sládek – пивовар*: v českém prostředí je název motivován od *sladu,* kdežto v ruském prostředí označuje člověka, který *vaří pivo*. Různé motivace najdeme ještě u dvojic *medař – пчеловод, palič – винокур, kuchař – повар*.

Slova v české části jsou utvořena odvozováním, a to 17 slov od podstatných jmen a 4 slov od sloves. Všechna slova jsou vytvořena sufixací.

K názvům **činitelským** patří:

- sufix ***–ař***: *pekař, kuchař.*
- sufix ***–ník***: *řezník*
- sufix ***–č***: *palič*

K názvům **konatelským** patří:

- sufix ***–ník***: *sádelník, sladovník, mazanečník, kobližník, koláčník, marcipárník, kořalečník*
- sufix ***–ař***: *uzenkář, mlynář, pernikář, preclíkář, cukrář, medař, mlékař, vinař, solnář*
- sufix ***–ek***: *sládek*

Ke slovu *sládek* píše Machek ve svém slovníku: *„…slad, odtud sladovna, sladovník (zkráceno v sládek, s novou příponou –ek)“*[21]

Slova v ruské části jsou tvořena rozmanitěji. Odvozováním je utvořeno 11 slov, a to 7 slov od podstatných jmen a 4 slova od sloves.

Sufixací vznikly tyto názvy: *мясник, обвальщик, булочник, хлебник, мельник, солодовник, пряничник, бубличник, молочник, месильщик*.

Prefixací je utvořeno slovo *повар*.

K názvům **činitelským** patří:

- sufix ***–ик***: *мельник*
- sufix ***–щик***: *месильщик, обвальщик*
- prefix ***–по***: *повар*

K názvům **konatelským** patří:

- sufix ***–ик***: *мясник, булочник, хлебник, солодовник, пряничник, бубличник, молочник*

Dále je 5 slov v ruské části utvořeno skládáním:

- *пивовар* (*пиво* + *варить* + *Ø*)
- *пчеловод* (*пчела* + *водить* + *Ø*)
- *винокур* (*вино* + *курить* + *Ø*)
- *винодел* (*вино* + *делать* + *Ø*)
- *солевар* (*соль* + *варить* + *Ø*)

Všechna slova jsou složená podstatná jména tvořená bezafixální derivací.

Slova *пекарь* a *кондитер* uvádíme zvlášť, neboť byla jen s drobnými změnami celá převzata z němčiny (viz. Tabulka 1).

Na první pohled je také patrné, že některá slova nemají svůj ekvivalent v druhém jazyce. Mezi tyto tzv. jazykové lakuny patří: *sádelník, uzenkář, mazanečník, kobližník, koláčník, marcipárník, kořalečník; обвальщик, месильщик.*

Lexikum v české části tohoto oddílu je mnohem rozmanitější, neboť potravinářství bylo v českých zemích více specializované. To znamená, že zatímco v českém prostředí existovaly samostatné profese jako např. *řezník, sádelník* (řezník, specializovaný na výrobu sádla) či *uzenkář*, v Rusku všechno zastával pouze *řezník*. Na druhou stranu čeština nemá ekvivalent pro výraz *обвальщик* nebo *месильщик.* V ruštině *обвальщик* označuje člověka, který odděluje maso od kosti. V českém prostředí tuto

[21] Machek, V.: Etymologický slovník jazyka českého, Praha: Academia, 1971, str. 551

činnost vykonává řezník. *Месильщик* je zase člověk, který mísí těsto. V češtině pro něj speciální název nenajdeme. Stejná situace byla v českém prostředí i v pekařství, kde specializace dosáhla ještě vyššího stupně.

2. 1. 4. PŘENESENÉ VÝZNAMY

Pro lepší orientaci uvádíme pouze výrazy s přenesenými významy.

Tabulka č. 1b			
Slovo	**Přenesený význam**	**Слово**	**Переносное значение**
řezník	expr. kdo prolévá krev, zabíjí apod.; špatný chirurg (Havránek 1989: Academia, V. díl, 233)	**мясник**	О кровожадном, жестоком человеке; убийце, палаче; О плохом хирурге; преступник, потрошивший своих жертв (Kuzněcov 2000: Norint, 567)
uzenkář	hanl. člověk nedbající na úpravu jídla (Havránek 1989: Academia, VI. díl, 418)		
cukrář	slang. člověk nemocný cukrovkou (Havránek 1989: Academia, I. díl, 227)	**кондитер**	
kořalečník	expr. náruživý piják kořalky (Havránek 1989: Academia, II. díl, 403)		

V české části jsme v tomto oddílu nalezli přenesené významy u 4 výrazů.

V základu přeneseného významu slova *řezník* se nachází slova *řezat*, *zabíjet*, *kuchat*, které se asociují s krví, masem. Proto se výrazem řezník označuje člověk, který prolévá krev, zabíjí, nebo také špatný chirurg (viz. Tabulka č. 2b).

Název *uzenkář* je již zastaralý. Uzenkáři prodávali uzenky, tedy párky, a to zpravidla na ulici. Od této skutečnosti se odvíjí představa o uzenkáři jako o člověku, který si nepotrpí na úpravu jídla, na stolování – „je schopen sníst jídlo přímo na ulici“ (viz. Tabulka č. 2b).

Slovo *cukrář* označuje původně člověka, který vyrábí cukrovinky. *Cukr* je však i v základu slova *cukrovka*. Díky této asociaci se dnes člověk nemocný cukrovkou slangově nazývá právě cukrář (viz. Tabulka č. 2b).

Kořalečník byl člověk, jenž vyráběl nebo také prodával *kořalku*. Kořalka se asociuje s opilostí, a proto v přeneseném významu je kořalečník také náruživý piják kořalky, opilec (viz. Tabulka č. 2b).

V ruské části jsme v tomto oddílu nalezli pouze 1 přenesený význam u výrazu *мясник*. Stejně jako v češtině označuje zabijáka, člověka, který prolévá krev, nebo také špatného chirurga (viz. Tabulka č. 2b).

Všechny přenesené významy vznikly metonymií.

2. 2. ODĚVNICTVÍ A TEXTIL / ШВЕЙНАЯ ПРОМЫШЛЕННОСТЬ

Tabulka č. 2a			
Slovo	**Původ**	**Слово**	**Происхождение**
krejčí (mistr) 1. řemeslník zhotovující oděvy	***krájet*** (všeslovanské); původně příd. jm., které bylo substantivováno; příbuzné řec. *κρῑ́νω*, ir. *criathar* (Machek 1971: Academia, 291 - 292)	**портной** (швец) 1. Специалист по шитью платья.	***порт*** "грубая ткань (пеньковая, льняная)" (общеслав.), прсл. происхождение (Vasmer 1987: Progres, tom III, 334)
střihač 1. kdo stříhá, kdo se zabývá odborně stříháním	***stříhat*** (všeslovanské), příbuzné lit. *riẽkti*, jiné velmi odchýlené významem (Machek); příbuzné sthn. *strîhhan*, gót. *striks* (sblížení slovan. slov s germ. – Vasmer) (Machek 1971: Academia, 588)	**закройщик** 1. Рабочий, мастер, производящий закрой ткани, кожи.	***закроить*** (<кроить; общеслав.), родственно лтш. *krijât*, греч. *κρῑ́νω*, лат. *cerno* (Vasmer 1987: Progres, tom II, 385)
švec 1. obuvník	***šít*** (všeslovanské), ide. kořen (Machek 1971: Academia, 610)	**сапожник** 1. Мастер по шитью и ремонту обуви.	***сапог***, объясняется по-разному: обычно сближается с сопель, сопеть ("трубка духового инструмента">"трубка"> "голенище"); ст.-слав. *сапогъ* (Vasmer 1987: Progres, tom III, 559)
		лапотник 1. Тот, кто делает, продаёт лапти	***лапоть*** (общеслав.) 1. лапъ"лоскут, латка", родственно лит. *lõpas*, лтш. *lãps*, греч. *λωπη* 2. праслав. **lapъtь*"лапа" (Vasmer 1987: Progres, tom II, 459)
bačkorář 1. výrobce bačkor	***bačkora*** (<maď. *bocskor*) (Machek 1971: Academia, 41)		
kožešník 1. odborný pracovník zhotovující kožichy n. kožešiny, dř. též živnostník n. obchodník prodávající je	***kožešina*** (< kožich < kůže; všeslovanské) (Machek 1971: Academia, 310)	**меховщик** 1. Специалист по пушному товару, мехам; торговец мехами.	***мех***, родственно др.-инд. *mēṣás*, нов.-перс. *mēš*; общеслав. в значении "бурдюк", мех буквально - "вместилище из шкуры (меха) животного" (Vasmer 1987: Progres, tom II, 612)
tkadlec 1. kdo se zabývá tkaním	***tkát*** (všeslovanské), ide. kořen, příbuzné řec. *τεύχω* (Machek 1971: Academia, 644)	**ткач** 1. Рабочий, мастер, вырабатывающий ткани на ткацких станках.	***ткать*** (общеслав.) (Vasmer 1987: Progres, tom IV, 64)

hadropletník 1. tkadlec	***hadr*** (< něm. *Hader*) (Machek 1971: Academia, 155) ***plést*** (všeslovanské), příbuzné lat. *plectō*, *-ere*, sthn. *flehtan*, stind. *praçnas* (Machek 1971: Academia, 459)		
pláteník 1. výrobce plátna n. obchodník s plátnem	***plátno*** (všeslovanské), patrně souvisí se stind. *paṭa-* (Machek 1971: Academia, 455 - 456)		
soukeník 1. výrobce suken n. obchodník se sukny	***sukno*** (< soukati; všeslovanské) (Machek 1971: Academia, 592)	**суконщик** 1. Специалист по изготовлению сукон.	***сукно***(< сукать/скать; общеслав.), родственно лит. *sùkti*, лтш. *sukt* (Vasmer 1987: Progres, tom III, 799)
valchář 1. kdo se zabývá valchováním	***valcha*** (< něm. *walke*) (Machek 1971: Academia, 676)	**валяльщик** 1. Мастер, валяющий изделия из шерсти, пуха.	***валять*** (< вал; общеслав.),родственно лит. *volẽ*, лтш. *uolît*, др.-инд. *válati*, д.-в.-н. *wallan* (Vasmer 1987: Progres, tom I, 268)
mykač 1. kdo provádí mykání	***mykat*** (všeslovanské), ide. kořen (Machek 1971: Academia, 384 - 385)	**чесальщик** 1. Рабочий, занятый чесанием, расчёсыванием чего-л.	***чесать*** (общеслав.), родствено лит. *kasýti*, лтш. *kasît*, греч. *κεσκέον* (Vasmer 1987: Progres, tom IV, 349-350)
barvíř 1. kdo je zaměstnán barvením	***barva*** (< střhn. *varwe*) (Machek 1971: Academia, 47)	**красильщик** 1. Рабочий, специалист по красильному делу.	***красить***(<краса; общеслав.), родственно др.-исл. *hrósa*, гот. *hrōÞeigs* (Vasmer 1987: Progres, tom II, 367)
bělič 1. člověk zaměstnaný bílením plátna, prádla ap.	***bělit*** (< bílý; všeslovanské), příbuzné lit. *balas*, řec. *φαλός* (Machek 1971: Academia, 54)		
čalouník 1. řemeslník, který dělá čalounění na nábytek, upravuje a upevňuje čalouny	***čaloun*** (<střhn. *shalune* – tkanina) (Machek 1971: Academia, 93)	**обойщик** 1. Мастер по обивке мебели.	***обои*** (< бить, искон.) (Vasmer 1987: Progres, tom I, 169)

kobercář 1. tkal nebo vázal koberce k ozdobě stěn, nábytku a prostírání na podlahy[22]	***koberec*** (původ dosud nejasný, nejspíš románský; stfr. *carpite*, fr. *couvrir*) (Machek 1971: Academia, 264)	**ковровщик** 1. Мастер, изготовляющий ковры.	***ковёр*** (происхождение незнакомое, возм., дунайско-болг., волжско-болг. (др.-чув.) **kavâr*– из**kebir*, монг. *kebis*) (Vasmer 1987: Progres, tom II, 270-271)
kabátník 1. krejčí specializovaný na šití kabátů[23]	***kabát*** (< asi z pers. osman. *kaba* – kaftan, plášť) (Machek 1971: Academia, 233)		
kloboučník 1. kdo vyrábí n. prodává klobouky	***klobouk*** (< přejato z některého turkického jazyka; zřejmě příbuzné s osman. i jinotureckým *kalpak*) (Machek 1971: Academia, 258)	**шляпник** 1. Мастер по изготовлению шляп	***шляпа*** (ср.-в.-нем *slappe*) (Vasmer 1987: Progres, tom IV, 456)
provazník 1. výrobce n. prodavač provazů	***provaz*** (všeslovanské), příbuzné stsev. *virgell*, stsas. *wurgil* (Machek 1971: Academia, 468)	**верёвочник** 1. Мастер, изготовлявший верёвку.[24] **канатчик** 1. Рабочий на канатной фабрике[25]	***верёвка*** (общеслав.), родственно лит. *virvẽ*, лтш. *vìrve*, др.-прусск. *wirbe*, др.-инд. *varatrá* (Vasmer 1987: Progres, tom I, 295) ***канат*** (впервые в 1642 г., ит. *canapo*, нов.-греч. *κανάτι*) (Vasmer 1987: Progres, tom II, 178)
pazderník 1. kdo pracuje v pazderně	***pazderna*** (<pazdeří = odpadky při zpracování lnu; všeslovanské) (Machek 1971: Academia, 439)		
pletař 1. Pletač, kdo plete	***plést*** (všeslovanské), příbuzné lat. *plectō, -ere*, sthn. *flehtan*, stind. *praçnas* (Machek 1971: Academia, 459)	**вязальщик** 1. Человек, занимающийся вязанием чего-л	***вязать***(общеслав.) (Vasmer 1987: Progres, tom I, 374)

[22] DaS - Snůška řemesel. *DaS - Snůška řemesel* [online]. 2005 [cit. 2015-03-03]. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1441/podzim2011/De2BK_UDSD/DaS_-_Snuska_remesel.htm

[23] DaS - Snůška řemesel. *DaS - Snůška řemesel* [online]. 2005 [cit. 2015-03-03]. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1441/podzim2011/De2BK_UDSD/DaS_-_Snuska_remesel.htm

[24] Веревочник. *Словари и энциклопедии на Академике* [online]. 2000-2014 [cit. 2015-03-03]. Dostupné z:http://1url.cz/5gNf

[25] КАНАТЧИК. *Словари и энциклопедии на Академике* [online]. 2000-2014 [cit. 2015-03-03]. Dostupné z:http://dic.academic.ru/dic.nsf/ushakov/830394

přadlena 1. žena vyrábějící přízi; (dř.) žena, kt. (ručně) přede	***příst*** (všeslovanské) (Machek 1971: Academia, 494)	**прядильщица** 1. Рабочий, изготовляющий пряжу.[26]	***прясть*** (общеслав.), родственно лтш. *spriêst*, англос. *sprindel* (Vasmer 1987: Progres, tom III, 394)
vyšívačka 1. kdo vyšívá n. je zaměstnán vyšíváním	***vyšívat*** (< šít; všeslovanské), ide. kořen (Machek 1971: Academia, 610)	**вышивальщица** 1. Занимающаяся вышиваньем как ремеслом.[27]	***вышивать*** (< шить; общеслав.), родственно лит. *siū́ti*, греч. *κασσῡ́ω*, гот. *siujan*, д.-в.-н. *silan* (Vasmer 1987: Progres, tom IV, 443-444)
prýmkař 1. kdo zhotovuje prýmky	***prým, prýmek*** (< střhn. *brem*) (Machek 1971: Academia, 489)	**позументщик** 1. Мастер, изготовляющий позументы[28]	***позумент***, через нов.-в.-н. *Posament* или нж.-нем. *pasement*< франц. *passement* (Vasmer 1987: Progres, tom III, 303-304)
síťař 1. výrobce sítí	***síť*** (všeslovanské) (Machek 1971: Academia, 544)	**плетельщик сетей** 1. Рабочий, занимающийся плетением сетей[29]	***плести*** (общеслав.), родственно лат. *plectō*, *-ere*, д.-в.-н. *flehtan*, др.-инд. *praçnas* (Vasmer 1987: Progres, tom III, 280) ***сеть*** (обчеслав.), родственно лит. *siẽtas*, лтш. *saitis*, д.-в.-н. *seid* (Vasmer 1987: Progres, tom III, 614-615)

2. 2. 1. TÉMATICKÁ KLASIFIKACE

Oddíl **oděvnictví a textil** obsahuje 24 českých výrazů a 20 ruských výrazů, dohromady tedy 44 výrazů.

2. 2. 1. HISTORICKO-ETYMOLOGICKÝ ANALÝZA

Z uvedeného seznamu není 13 slov slovanského původu: *bačkorář, hadropletník, valchář, barvíř, čalouník, kobercář, kabátník, kloboučník, prýmkař; ковровщик, шляпник, канатчик*, *позументщик* (viz. Tabulka č. 2a).

[26] Прядильщица. *Словари и энциклопедии на Академике* [online]. 2000-2014 [cit. 2015-03-03]. Dostupné z:http://dic.academic.ru/dic.nsf/ogegova/193718

[27] ВЫШИВАЛЬЩИЦА. *Словари и энциклопедии на Академике* [online]. 2000-2014 [cit. 2015-03-03]. Dostupné z: http://dic.academic.ru/dic.nsf/ushakov/776818

[28] Розументщик. *Словари и энциклопедии на Академике* [online]. 2000-2014 [cit. 2015-03-03]. Dostupné z:http://1url.cz/HgN0

[29] Розументщик. *Словари и энциклопедии на Академике* [online]. 2000-2014 [cit. 2015-03-03]. Dostupné z:http://1url.cz/HgN0

Slova mají rozličný původ. Mezi slova německého původu patří: *valchář*, *barvíř*, *čalouník*, *prýmkař*, *шляпник*, *позументщик* a z části také *hadropletník*, ukrývající v sobě *hadru*, která je z něm. *Hader* (viz. Tabulka č. 2a). Ke slovům maďarského původu se řadí *bačkorář* (viz. Tabulka č. 2a). Z perštiny a turkických jazyků podle Machka pochází *kabátník* a *kloboučník* (viz. Tabulka č. 2a). Slovanský původ nemá ani výraz *kobercář* odvozený od slova *koberec*. Machek ve svém slovníku píše, že původ slova je nejasný, nicméně považuje jej nejspíše za románský (viz. Tabulka č. 2a).

Ruský ekvivalent *ковровщик* utvořený od slova *ковёр* Vasmer také přesně neurčuje. Na rozdíl od Machka však jeho původ řadí spíše mezi jazyky Podunají a Povolží (viz. Tabulka č. 2a). Černych dále ve svém slovníku prezentuje domněnku, že české slovo *koberec* a ruské slovo *ковёр* nemají společný původ. Černych odvozuje *ковёр* od staroruského *ковати* ve významu «*шить золотом или серебром по ткани*». Uvádí příklady jako *кованый платок* «весь протканных хорошим золотом, серебром»; *шуба кована* «бархат червьчят». (Černych 1999: Russkij jazyk, tom I, 408)

Канатчик je odvozeno od slova *канат*, které se do ruštiny dostává až r. 1642 a není zcela jisté, jestli je převzato z italštiny nebo z řečtiny (viz. Tabulka č. 2a).

V uvedeném seznamu najdeme i výrazy odvozené od původních ruských slov, a sice *сапожник* a *обойщик*. Původ slova *сапог*, z kterého vznikl *сапожник*, je dodnes nejasný. Většinou se spojuje s *сопеть*, např. č. *sopouch*, což je v podstatě trubice pro odchod dýmu. A *сапог* má také tvar jakési trubice, kterou si člověk navléká na holeň (viz. Tabulka č. 2a). Toto slovo bylo převzato i některými jinými jazyky (např. lit. *sopãgas*, fin. *saapas*).

Pracovním nástrojem *обойщика* jsou *обои* (< бить), tedy tapety. Dříve byly tapety z látky a na zeď se přibíjely, nikoli lepily (viz. Tabulka č. 2a).

Zajímavým slovem je také *лапотник*, tedy člověk, jenž vyrábí láptě, tzn. lýčené střevíce. Původ slova *лапоть* není zcela jasný. Je odvozován buď od *лапь*, které znamená cár, ústřižek látky, nebo od *лапа*, což znamená tlapa, noha zvířete (viz. Tabulka č. 2a).

Zbylá slova mají všeslovanský, často i indoevropský charakter. Opět najdeme u slovanských slov různou motivaci. Např. u dvojice *krejčí – портной* vidíme, že *krejčí* je člověk, který tzv. *krájí* (stříhá) plátno. Jeho název je tedy odvozen od činnosti, kterou vykonává. *Портной* pracuje s *портом*, tedy hrubou látkou.

Z uvedeného seznamu je v české části utvořeno odvozováním 22 slov, a to 13 slov od podstatných jmen a 9 slov od sloves.

K názvům **činitelským** patří:

- sufix ***–ař***: *pletař*
- sufix ***–č***: *střihač, mykač, bělič*
- sufix ***–ec***: *tkadlec, švec*
- sufix ***–íř***: *barvíř*
- sufix ***–na***: *přadlena*

K názvům **přechýleným** patří:

- sufix ***–ka***: *vyšívačka*

K názvům **konatelským** patří:

- sufix ***–ař***: *bačkorář, valchář, kobercář, prýmkař, síťař*
- sufix ***–ník***: *kožešník, pláteník, soukeník, čalouník, kabátník, kloboučník, provazník, pazderník*

Dále je 1 slovo utvořeno skládáním:

- *hadropletník* (*hadry* + *plést* + sufix *–ník*)

Jde o složené podstatné jméno tvořené sufixací.

Zbývající slovo *krejčí* bylo vytvořeno substantivizací přídavného jména. Celý název profese totiž dříve zněl *krejčí mistr*.

V ruské části je utvořeno odvozováním 19 slov, a to 10 slov od podstatných jmen a 9 od sloves. Všechna slova vznikla sufixací.

K názvům **činitelským** patří:

- sufix ***–щик***: *закройщик, валяльщик, чесальщик, красильщик, вязальщик, плетельщик (сетей)*
- sufix ***–ач***: *ткач*

K názvům **přechýleným** patří:

- sufix ***–ца***: *прядильщица, вышивальщица*

K názvům **konatelským** patří:

- sufix ***–ик***: *сапожник, лапотник, шляпник, верёвочник*
- sufix ***–щик/чик***: *меховщик, суконщик, обойщик, ковровщик, канатчик, позументщик*

Slovo *портной*, stejně jako jeho český ekvivalent, vzniklo substantivizací přídavného jména ze staršího spojení *портной швец*.

Co se týče dalších zvláštností, můžeme si povšimnout např. toho, že zatímco řemeslo *síťaře* je obsaženo v jednoslovném názvu, jeho ruský ekvivalent je dvouslovný –

плетельщик сетей. Specifikace činnosti tohoto řemeslníka je tedy vyjádřena přidáním podstatného jména *сеть*.

V tomto oddílu také poprvé narážíme na názvy v ženském rodě, konkrétně *přadlena – прядильщица, vyšívačka – вышивальщица*. Drtivá většina řemesel byla vždy výsadou mužů, ať už proto, že mnohá z nich byla pro ženu fyzicky náročná, nebo proto, že se ženy spíše staraly o domácnost a rodinu. V současné češtině i ruštině najdeme názvy *přadlák, vyšívač, прядильщик, вышивальщик,* nicméně z hlediska tradice můžeme tato řemesla považovat za výsadu žen, a proto také názvy řemeslnic v seznamu uvádíme v ženském rodě.

Vyskytují se také jazykové lakuny. Svůj ekvivalent nemají *kabátník* (v ruském prostředí kabáty šil jednoduše *портной*), *hadropletník, pláteník* (v ruštině vše obsáhne slovo *ткач*), *bělič* a *pazderník*.

2. 2. 3. PŘENESENÉ VÝZNAMY

Tabulka č. 2b

Slovo	Přenesený význam	Слово	Переносное значение
švec		**сапожник**	О неумелом, неискусном в каком-л. деле человеке. (Kuzněcov 2000: Norint, 1148)
		лапотник	Тот, кто ходит в лаптях; крестьянин.; Невежественный, отсталый человек. ЛАПОТНИК (прост., пре- небр.), мужик В Словаре синонимов входит в ряд: Профан, круглый невежда, простец (разг.), неуч, недоучка, полузнайка (разг.), лапоть (прост.), лапотник (прост.) (Kuzněcov 2000: Norint, 487)
bačkorář	hanl. neenergický, nevýbojný člověk; slaboch, opatrník, zbabělec (Havránek 1989: Academia, I. díl, 69)		
hadropletník	přen. ubožák, chuďas (Havránek 1989: Academia, II. díl, 4)		

pláteník	hist. hanl. kněz, který užívá mešních rouch; o kněžích v komžích a ornátech (Havránek 1989: Academia, IV. díl, 126)		
barvíř	hanl. malíř; mysl. slang. barvíř/barvář – lovecký pes, sledující postřelenou zvěř po zakrvácené stopě (Havránek 1989: Academia, I. díl, 85)	**красильщик**	
pazderník	hanl. člověk opovrhovaný, nemravný (Havránek 1989: Academia, IV. díl, 67)		

V české části jsme v tomto oddílu nalezli 5 slov s přeneseným významem, všechna mají negativní konotace.

V základu přeneseného významu slova *bačkorář* se nachází *bačkora* – tedy měkká obuv určená na doma na chvíle nicnedělání. Člověk, který nosí bačkory, se asociuje s neprůbojností, slabostí, až zbabělostí – je to člověk, který se raději „skryje doma“ (viz. Tabulka č. 2b).

Hadropletník je druh tkalce. V jeho názvu je obsaženo slovo *hadr*, které znamená kus látky, ale častěji se pod tímto pojmem rozumí odpadová tkanina, poničená, roztrhaná látka, látkový předmět špatné kvality. Všechny tyto negativní významy se přenášejí i na člověka, který s hadry pracuje, a proto v přeneseném významu označuje hadropletník chudého člověka, nuzáka (viz. Tabulka č. 2b).

Název *pláteník* označuje člověka, který vyrábí *plátno*. Stejně tak i kněží jsou oblečeni do rouch, která nemusí být nutně z plátna, nicméně plátno zde vnímáme jako synonymum k běžné látce. Pláteník je tedy také hanlivé označení kněze, který obléká příliš honosné ornáty (viz. Tabulka č. 2b).

Přenesený význam slova *barvíř* je mnohem srozumitelnější. Barvíř i malíř používají ve své profesi *barvy*. Zatímco malíř je umělec, barvíř pouze barví látku, k čemuž není potřeba žádného talentu. Proto se špatný malíř může označovat v přeneseném významu i slovem barvíř.

Havránek dále uvádí, že slovo barvíř (nebo barvář) také v myslivecké slangu označuje psa, který sleduje raněné zvíře podle krvavých stop. V tomto slangu totiž *barva* značí *krev* zvířete (viz. Tabulka č. 2b).

Zajímavé je slovo *pazderník*, jehož význam dnes málokdo zná. Pazderník pracoval v pazderně, tedy v budově, kde se zpracovával len nebo konopí. Tyto budovy patrně nebývaly valné kvality, o čemž svědčí fakt, že pazderna má i význam zanedbané chalupy, obecně něčeho neupraveného. Odtud nejspíš pochází i záporná představa o pazderníkovi (viz. Tabulka č. 2b).

V ruské části jsme nalezli pouze 2 slova s přeneseným významem, taktéž s negativními konotacemi.

Výraz *сапожник* kromě člověka, který šije boty, přeneseně také označuje nešiku. Těžko můžeme určit asociace, které vedou k tomuto druhému významu, nicméně podotkněme, že v mnoha příslovích a přirovnáních figuruje сапожник jako špatný řemeslník nebo dokonce jako opilec (např. *Пьян как* ***сапожник****.*[30]*;* ***Сапожник*** *всегда без сапогов.*[31]).

Naproti tomu výraz *лапотник* má jasné asociace. Původně označuje člověka, který vyrábí tzv. *лапти* – tedy obuv nejčastěji z lýka. Tento druh obuvi byl charakteristický pro chudé rolníky. Jelikož rolník byl často nevzdělaný prostý člověk, je *лапотник* hanlivým označením pro něj – tedy pro zaostalého, hloupého člověka.

Všechny přenesené významy vznikly metonymií.

[30] Пословицы о пьянстве и пьяницах. *Пословицы* [online]. 2009 - 2015 [cit. 2015-01-31]. Dostupné z:http://posloviz.ru/category/o-pyanstve-i-pyanicah/page3.html

[31] Пословицы об оплошности, расторопности. *Пословицы* [online]. 2009 - 2015 [cit. 2015-01-31]. Dostupné z:http://posloviz.ru/category/oploshnost-rastoropnost/page6.html

2. 2. KOVODĚLNÝ PRŮMYSL / МЕТАЛЛИЧЕСКАЯ ПРОМЫШЛЕННОСТЬ

Tabulka č. 3a			
Slovo	**Původ**	**Слово**	**Происхождение**
kovář 1. kdo zpracovává kovy kováním	***kovat*** (všeslovanské), příbuzné sthn. *houwan*, lat. *cūdō* (Machek 1971: Academia, 285 - 283)	**кузнец** 1. Мастер по ковке металла.	цслав. ***кузнь*** (< ковать; общеслав.), родственно лит. *káuti*, лтш. *kaût*, д.-в.-н. *houwan*, лат. *cūdō* (Vasmer 1987: Progres, tom II, 270)
podkovář 1. řemeslník, kt. vyrábí a připevňuje podkovy a upravuje a ošetřuje kopyta, paznehty	***podkova*** (<kovat; všeslovanské), příbuzné sthn. *houwan*, lat. *cūdō* (Machek 1971: Academia, 285 - 283)	**подковщик** 1. Мастер или продавец подков.[32]	***подкова*** (< ковать; общеслав.), родственно лит. *káuti*, лтш. *kaût*, д.-в.-н. *houwan*, лат. *cūdō* (Vasmer 1987: Progres, tom II, 270)
nožíř 1. kdo vyrábí, prodává, brousí nože, nůžky, břitvy ap.	***nůž*** (všeslovanské) (Machek 1971: Academia, 403)	**ножовщик** 1. Слесарь, изготовляющий ножи.	***нож*** (общеслав.), лтш. *nazis* заимств. из слав.; родствено греч. *νύσσω*, ирл. *ness* (Vasmer 1987: Progres, tom III, 80)
břitvař 1. nožíř specializující se na výrobu břitev k holení.[33]	***břitva*** (< briti = holit), příbuzné stind. *bhrīṇáti*, av. *pairibrīnaiti* (Machek 1971: Academia, 74)		
zámečník 1. kdo vyrábí, opravuje n. montuje kovové předměty (pův. jen zámky), konstrukce n. součásti převážně ručními nástroji	***zámek*** (< zamykat < mykat; všeslovanské), ide. kořen (Machek 1971: Academia, 384 - 385)	**слесарь** 1. Рабочий, специалист по ручной выделке, сборке и починке металлических изделий.	начиная с Петра I, скорее всего из нов.-в.-н. *Schlosser* (Vasmer 1987: Progres, tom III, 670)

[32] ПОДКАВЫКАТЬ. *Толковый словарь Даля онлайн* [online]. 2008-2009 [cit. 2015-03-03]. Dostupné z:http://slovardalja.net/word.php?wordid=27160

[33] DaS - Snůška řemesel. *DaS - Snůška řemesel* [online]. 2005 [cit. 2015-03-03]. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1441/podzim2011/De2BK_UDSD/DaS_-_Snuska_remesel.htm

zvonař 1. kdo vyrábí zvony	***zvon*** (< znít; všeslovanské), příbuzné sti. *svánati*, lat. *sonere* (Machek 1971: Academia, 717 - 718)	**колокольный мастер** 1. Мастер, изготовляющий колоколы	***колокол***, первоначальное **kolkolъ* (> колокол после развития полногласия), родственно глагол, лит. *kañkalas*, др.-инд. *kalakalas*, лат. *calāre* (Vasmer 1987: Progres, tomII, 294) ***мастер***, путь заимствования форм на -ер трудно определить. Вряд ли через посредство ит. *ma(e)stro.* (Vasmer 1987: Progres, tom II, 578-579)
hřebičník 1. kovář specializovaný na výrobu hřebů a hřebíků.[34]	***hřebík*** (< hřbí < psl. žerb), příbuzné něm. *Kerbe* (Machek 1971: Academia, 187)	**гвоздочник** 1. Рабочий по выделке гвоздей.[35]	***гвоздь*** (общеслав.), объясняется по-разному (Vasmer 1987: Progres, tomI, 399)
cvokař 1. řemeslník vyrábějící cvoky a cvočky[36]	***cvok/cvek*** (střhn. *zwëc*) (Machek 1971: Academia, 91)		
valcíř kovů 1. dělník ve válcovně	***válec*** (něm. *Walze*), technický termín (Machek 1971: Academia, 676); nebo zdrobnělina od slova vál (< válet) (Rejzek 2001: Leda, 697) ***kov*** (postverbální od kovat) (Machek 1971: Academia, 285 - 283)	**вальцовщик** 1. Рабочий, занимающийся вальцовкой.[37]	***вальцовать*** (< вал; общеслав.),родственно лит. *volẽ*, лтш. *uolît*, др.-инд. *válati*, д.-в.-н. *wallan* (Vasmer 1987: Progres, tom I, 268)
slévač 1. kdo odlévá kovové odlitky	***slévat*** (< lít; všeslovanské) (Machek 1971: Academia, 336 - 337)	**литейщик** 1. Рабочий, занимающийся литейным делом.	***лить*** (общщеслав.), родственно лит. *líeti*, лтш. *lît*, гот. *leiÞu*, кимр. *lliant* (Vasmer 1987: Progres, tom II, 504)

[34] DaS - Snůška řemesel. *DaS - Snůška řemesel* [online]. 2005 [cit. 2015-03-03]. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1441/podzim2011/De2BK_UDSD/DaS_-_Snuska_remesel.htm

[35] ГВОЗДАРЬ. *Словари и энциклопедии на Академике* [online]. 2000-2014 [cit. 2015-03-03]. Dostupné z:http://1url.cz/QgNb

[36] DaS - Snůška řemesel. *DaS - Snůška řemesel* [online]. 2005 [cit. 2015-03-03]. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1441/podzim2011/De2BK_UDSD/DaS_-_Snuska_remesel.htm

[37] ВАЛЬЦОВЩИК. *Словари и энциклопедии на Академике* [online]. 2000-2014 [cit. 2015-03-03]. Dostupné z:http://dic.academic.ru/dic.nsf/ushakov/753426

klempíř 1. řemeslník zhotovující předměty z plechu	***klempíř*** (< něm. *Klemperer*) (Machek 1971: Academia, 254)	**жестянщик** 1. Мастер, изготавливающий изделия из жести, работающий по жести.	***жесть***; заимств. из тюрк. или монг.: ср. казах. *ǯez* "желтая медь, жесть", тат. *ǯiz* "желтая медь" (Vasmer 1987: Progres, tom II, 51)
leštič kovů 1. kdo provádí leštění	***leštit*** (< lesknout se), ide. kořen (Machek 1971: Academia, 327) ***kov*** (postverbalní od kovat; všeslovanské), příbuzné sthn. *houwan*, lat. *cūdō* (Machek 1971: Academia, 285 - 283)	**полировщик металла** 1. Рабочий, занимающийся полированием.	***полировать***; начиная с Петра I, через нем. *polieren* из франц. *polir* (Vasmer 1987: Progres, tomIII, 309) ***металл***; начиная с Петра I, через нем. *Metall* или франц. *métal* из лат. *metallum* от греч. *μέταλλον* (Vasmer 1987: Progres, tom II, 609)
soustružník 1. dělník pracující na soustruhu	***soustruh*** (< strouhat, všeslovanské), příbuzné stsev. *strjúka* (Machek 1971: Academia, 583)	**токарь** 1. Рабочий, специалист по обработке металла, дерева и т.п. путём обточки.	***токарь***(< точи́ть) (Vasmer 1987: Progres, tom IV, 70)
svářeč 1. kdo odborně provádí svařování	***svářet*** (< vařit/vřít; všeslovanské) (Machek 1971: Academia, 702 - 703)	**сварщик** 1. Рабочий, занимающийся сваркой чего-л.	***сварить*** (< варить<вар; общеслав.), родственно лит. *vìrti*, лтш. *vàrît*, арм. *vaŕem*, возм., также нем. *warm* (Vasmer 1987: Progres, tom I, 273)
tavič 1. kdo se odborně zabývá tavením	***tavit*** (< roztavit < roztávat < tát), slovo zcela mladé, vzniklé z potřeby termínu (Machek 1971: Academia, 637)	**плавильщик** 1. Рабочий, специалист по плавке металлов.	***плавить*** (общеслав., превращаться в жидкое состояние), родственно лит. *pláuti*, др.-инд. *plāvayati*, англос. *flōwan* (Vasmer 1987: Progres, tom III, 271-272)
ocelář 1. odborný pracovník při výrobě oceli	***ocel*** (asi z některého starého nářečí sev. Itálie) (Machek 1971: Academia, 408)	**сталевар** 1. Рабочий, занимающийся выплавкой стали.	***сталь***, заимст. в начале XVIII в. через польск. *stal* из нем. *Stahl* (Vasmer 1987: Progres, tom III, 744) ***варить*** (<вар, общеслав.), родственно лит. *vìrti*, лтш. *vàrît*, арм. *vaŕem*, возм., также нем. *warm* (Vasmer 1987: Progres, tom I, 273)

hutník 1. pracovník v hutnictví	***huť*** (střhn. *hutte*) (Machek 1971: Academia, 191)	**металлург** 1. Специалист по металлургии.	***металл***; начиная с Петра I, через нем. *Metall* или франц. *métal* из лат. *metallum* от греч. *μέταλλον* (Vasmer 1987: Progres, tom II, 609)
potrubář 1. dělník pracující na instalaci potrubí	***potrubí*** (< trouba; všeslovanské), převzato již dávno z germ. *trumba* (Machek 1971: Academia, 653)	**трубопроводчик** 1. Специалист по строительству и ремонту трубопроводов.	***труба*** (общеслав.), заимств. из д.-в.-н. *trumba* или из ср.-лат. *trumba* (Vasmer 1987: Progres, tomIV, 107-108) ***провод*** (< провести < вести/водить; общеслав.), родственно лит. *vadýti*, авест. *vāδayeiti* (Vasmer 1987: Progres, tom I, 330-331)

2. 3. 1. TÉMATICKÁ KLASIFIKACE

Oddíl **kovodělný průmysl** obsahuje 18 českých výrazů a 16 ruských výrazů, dohromady tedy 34 výrazů.

2. 3. 2. HISTORICKO-ETYMOLOGICKÁ ANALÝZA

Z uvedeného seznamu nemá 11 slov slovanský původ: *cvokař, valcíř kovů, klempíř, ocelář, hutník; металлург, сталевар, поллировщик металла, вальцовщик , жестянщик, слесарь*. Názvy *cvokař, valcíř, klempíř, hutník, поллировщик металла, вальцовщик, слесарь* se do češtiny i ruštiny dostaly z němčiny (viz. Tabulka č. 3a). Německý původ slova *valcíř* je velmi pravděpodobný. Je odvozeno od slova *válec*, které je podle Machka převzato z něm. *Walze* (viz. Tabulka č. 3a). Je také možné, že slovo bylo s úpravou převzato přímo z něm. *Walzer*, což znamená valcíř. Na druhou stranu Rejzek připouští, že slovo válec mohlo vzniknout i jako zdrobnělina od slova vál (< válet), jež je slovanského původu. Podle Rejzka je možné, že se zde zkřížily oba zdroje, které jsou prapříbuzné. (Rejzek 2001: Leda, 697)

Z některého starého severoitalského nářečí bylo patrně převzato slovo *ocel*, od něhož je odvozen *ocelář* (viz. Tabulka č. 3a). Ruský ekvivalent *сталевар* obsahuje slovo *сталь*, které je naopak převzato z polštiny. Jeho původ je německý (viz. Tabulka č. 3a).

Názvy *металлург* a *поллировщик металла* obsahují slovo *металл*, u kterého se přesně neví, zda bylo do ruštiny převzato z němčiny nebo francouzštiny, jeho prapůvod je však řecký (viz. Tabulka č. 3a). Název *жестянщик* je odvozen od slova *жесть*, jež

pochází z turkických či mongolských jazyků. Původně označovalo měď (viz. Tabulka č. 3a).

Názvy *potrubář* a *трубопроводчик* odvozené od *trouba/труба* mají všeslovanský charakter, přestože prapůvod je v germánském nebo v středolatinském *trumba* (viz. Tabulka č. 3a). Zbylá slova mají slovanský a často také indoevropský charakter.

V ruštině se často vyskytuje slovo *мастер*. Je těžké určit jeho původ, nejspíš přišlo z it. *ma(e)stro* (viz. Tabulka č. 3a).

Rádi bychom věnovali pozornost názvu *hřebičník*, jenž je odvozen od slova *hřebík*. Ve staročeštině existovalo slovo *hřěbí*, které označovalo los (viz. Tabulka č. 3a). Toto slovo pochází od praslovanského *žerbъ*; např. slc. *žreb*, sch. *ždrijeb*, b. *žrebije* los; pol. *żreb* pozemek přidělený losem.

Se slovem *hřebík* se prvně setkáváme u Brikcího z Licka. Machek ve svém slovníku uvádí toto: *„hřebíku nebo tříštky dání = symbol předání majetku při koupi; …je zřejmé, že kupci dávaná tříska odťatá z domu a že tato symbolická tříska měla staré jméno hřebí = los (neboť třískami se v té době losovalo), jež Brikcímu už nebylo asi běžné, takže je spletl se jménem hřebíku. U Germánů je dosvědčeno, že losy byly hůlky, do kerých byly vřezány osobní značky jednotlivců podrobených losu. Tak tomu bylo zajisté i u Slovanů.“*[38]

Spojitost mezi losem a hřebíkem pravděpodobně spočívá v tom, že měly podobu třísky nebo hůlky a tím se velmi podobaly spojovacím prvkům, které se tehdy používaly namísto hřebíků. Slovo hřebík v tomto významu existuje pouze v češtině. Dnešní slovo *los* je převzato z něm. *Los*. (Machek 1971: Academia, 187)

Co se týče ruského ekvivalentu *гвоздочник*, utvořeného od *гвоздь*, i zde je etymologie krkolomná. Původ slova *гвоздь* se vysvětluje různě. Jeho obměny najdeme ve všech slovanských jazycích, nicméně s různými významy: pol. *gwóźdź*, slc. *hvozd*, hl. *hózdź*, dl. *gózdź*, ukr. *гвіздь* hřebík, č. *hvozděj* (probíječka v mluvě vorařů); stpol. *gwozd* a *gozd*, slc. *hvozd*, dl. *gozd*, č. *hvozd* les. Jazykovědci zatím mají za to, že je nepravděpodobné, že by slova s významem les a hřebík měly různé původy. (Vasmer 1987: Progres, tom I, 399)

Z uvedeného seznamu je v české části 17 slov utvořeno odvozováním, z toho 12 slov od podstatných jmen a 5 slov od sloves. Všechna slova jsou utvořena sufixací.

[38] Machek, V.: Etymologický slovník jazyka českého, Praha: Academia, 1971, str. 187

K názvům **činitelským** patří:

- sufix ***–ař***: *kovář*
- sufix ***–č***: *slévač, leštič, svářeč, tavič*

K názvům **konatelským** patří:

- sufix ***–ař***: *podkovář, břitvař, zvonař, cvokař, ocelář, potrubář*
- sufix ***–íř***: *nožíř, valcíř*
- sufix ***–ník***: *zámečník, hřebičník, soustružník, hutník*

V ruské části je utvořeno odvozováním 12 slov, z toho 5 od podstatných jmen a 7 od sloves. Všechna slova jsou opět utvořena sufixací.

K názvům **činitelským** patří:

- sufix ***–ец***: *кузнец*
- sufix ***–щик***: *вальцовщик, литейщик, поллировщик, сварщик, плавильщик*
- sufix ***–арь***: *токарь*

K názvům **konatelským** patří:

- sufix ***–щик***: *подковщик, ножовщик, жестянщик*
- sufix ***–ик***: *гвоздочник*
- sufix ***–ург***: *металлург*

Název *колокольный мастер* je složen z přídavného jména *колокольный* odvozeného od slova *колокол* – patří tedy mezi přídavná jména široce vztahová, a z podstatného jména *мастер*, které je převzato nejspíše z italštiny (viz. Tabulka č. 3a).

V ruské části jsou dále 2 slova utvořena skládáním:

- *сталевар* (*сталь* + *варить* + *Ø*)

Název *сталевар* je složené podstatné jméno tvořené bezafixální derivací.

- *трубопроводчик* (*проводчик труб*)

V případě názvu *трубопроводчик* se jedná o čistou kompozici – modifikační determinativum.

Některé názvy jsou dvouslovné: *valcíř kovů* (zde by se název obešel i bez přídavného jména, protože valcíř pracuje vždy s kovem), *leštič kovů*, *колокольный мастер*, *полировщик металла*.

U některých jednoslovných názvů nacházíme dvouslovné cizojazyčné ekvivalenty: *valcíř kovů – вальцовщик*, *zvonař - колокольный мастер*.

I v tomto oddíle se nachází jazykové lakuny. Svůj ekvivalent nemá *břitvař*, jehož práci v ruském prostředí zastával *ножовщик*, a dále také *cvokař*.

2. 3. 3. PŘENESENÉ VÝZNAMY

Tabulka č. 3b	
Slovo	**Přenesený význam**
cvokař	nesp. psychiatr, někdy též psycholog (Hugo a kol., 2006: Maxdorf, 83)

V celém oddílu jsme našli pouze 1 přenesený význam, a to v české části u slova *cvokař*.

Cvokař je člověk, který léčí blázny, tedy vulg. *cvoky*. Machek uvádí: *„cvek/cvok: druh hřebíku, pak hřeb ve středu terče; přeneseně míti v hlavě cvek = starost, utkvělou myšlenku, od toho je vulg. cvok (popletenec, blázen).“*[39]

Přenesený význam vznikl metonymií.

[39] Machek, V.: Etymologický slovník jazyka českého, Praha: Academia, 1971, str. 91

2. 4. STROJÍRENSTVÍ / МАШИНОСТРОЕНИЕ

Tabulka č. 4a			
Slovo	**Původ**	**Слово**	**Происхождение**
brusič 1. kdo se odborně zabývá broušením	***brousit*** (všeslovanské), příbuzné lit. *braũkti* (Machek 1971: Academia, 68)	**точильщик** 1. Рабочий, занимающийся точкой режущих инструментов.	***точить*** (общеслав.), каузатив к **tekti* (> течь; лит. *tekė́ti*, др.-инд. *tákti*, авест. *tačaiti* (Vasmer 1987: Progres, tom IV, 90)
šlejfíř 1. zast. brusič	***šlejfíř*** (< něm. *schleifen*) (Machek 1971: Academia, 70) něm. Schleifer (brusič)	**шлифовщик** 1. Рабочий, занимающийся шлифованием.	***шлифовать***, заимст. через польск. *szlifować* из ср.-в.-н. *slîfen* "точить, шлифовать" (Vasmer 1987: Progres, tom IV, 455)
hodinář 1. kdo opravuje, řidč. vyrábí hodiny a hodinky	***hodina*** (< hod; všeslovanské s různými významy) (Machek 1971: Academia, 173)	**часовщик** 1. Мастер по изготовлению и починке часов.	***час*** (общеслав.), родственно др.-прусск. *kīsman*, алб. *kohë* (Vasmer 1987: Progres, tom IV, 318)
kotlář 1. zaměstnanec pracující na výrobě n. opravě kotlů; výrobce kotlů	***kotel*** (všeslovanské) (Machek 1971: Academia, 283)	**котельщик**, **котельник** 1. Мастер по изготовлению котлов	***котел*** (общеслав.), заимств. в праслав. эпоху из гот. **katils* или **katilus* < лат. *catīnus* или *catīllus* (Vasmer 1987: Progres, tom II, 351)
nástrojař 1. dělník, kt. vyrábí n. opravuje nástroje; konstruktér nástrojů	***nástroj*** (< stroj, všeslovanské), původ málo jasný (Machek 1971: Academia, 582)	**инструментальщик** 1. Рабочий, специалист по изготовлению инструментов	***инструмент***, заимств. в начале XVII в. из польск. *instrument* < лат. *instrumentum* (Vasmer 1987: Progres, tom II, 135)

2. 4. 1. TÉMATICKÁ KLASIFIKACE

Oddíl **strojírenství** obsahuje 5 českých výrazů a 6 ruských výrazů, dohromady tedy 11 slov.

2. 4. 2. HISTORICKO-ETYMOLOGICKÁ ANALÝZA

Z uvedeného seznamu nemají 3 slova slovanský původ: *šlejfíř, шлифовщик, инструментальщик*. Slova *šlejfíř* a *шлифовщик* mají svůj základ v němčině, *инструментальщик* je latinského původu.

Zatímco u dvojice *nástrojař – инструментальщик* čerpá čeština ze slovanské slovní zásoby, ruština odvozuje od latinského slova *instrument*, které převzala z polštiny (viz. Tabulka č. 4a).

Zajímavá je souběžná existence dvojic *brusič – точильщик* a *šlejfíř – шлифовщик*. Všechna tato slova jsou názvy jedné profese. První dvojice má slovanský původ, zatímco druhá německý. Výraz *šlejfíř* je v češtině zastaralý a najdeme ho už jen v přirovnáních. Jeho ruská obdoba *шлифовщик* je však v ruštině aktuální. Stejně tak jsou v současných jazycích aktuální i *brusič* a *точильщик*.

Blíže bychom se chtěli ještě věnovat výrazu *hodinář*, který je odvozen od slova *hodina*. Hodina je odvozena od slova *hod*, které je příbuzné se stsl. *godъ*. To však označuje rok, stejně jako např. r. *год*. Odvozenina *hodina* původně označovala *chvíli, čas*, později v č. a slc. bylo slova užito jako termínu pro 1/24 dne. Naopak v ruštině je termín *hodina* označován slovem *час*. Slovo *čas* ve stč. znamenalo i hodinu. Je odvozeno od psl. *časъ*, které zřejmě nejdříve označovalo plynutí času a nikoli konkrétní dobu (Machek 1971: Academia, 173).

Zbylá slova jsou všeslovanského a často také indoevropského charakteru (viz. Tabulka č. 4a).

V české části tohoto oddílu je 4 slov utvořeno odvozováním, a sice 3 slova od podstatných jmen a 1 slovo od slovesa. Všechna slova jsou utvořena sufixací.

K názvům **činitelským** patří:

- sufix ***–č***: *brusič*

K názvům **konatelským** patří:

- sufix ***–ař***: *hodinář, kotlář, nástrojař*

Podoba slova *šlejfíř* byla převzata z něm. *Schleifer* (viz. Tabulka č. 4a).

V ruské části tohoto oddílu je 6 slov utvořeno odvozováním, a sice 4 slova od podstatných jmen a 2 slova od sloves. Všechna slova jsou utvořena sufixací.

K názvům činitelským patří:

- sufix ***–щик***: *точильщик, шлифовщик*

K názvům konatelským patří:

- sufix ***–щик***: *часовщик, котельщик, инструментальщик*
- sufix ***–ик***: *котельник*

U ruského ekvivalentu názvu kotlář najdeme jak variantu *котельщик*, tak *котельник*. Existuje také spojení *котельный мастер*.

2. 4. 3. PŘENESENÉ VÝZNAMY

Tabulka č. 4b	
Slovo	**Přenesený význam**
brusič	zprav. hanl. puristický oprávce jazyka (Havránek 1989: Academia, I. díl, 173)
šlejfíř	expr. hubatý člověk (Havránek 1989: Academia, VI. díl, 48)
kotlář	(za druhé světové války) hloubkový letec, kt. ostřeluje kotle lokomotiv (Havránek 1989: Academia, II. díl, 414)

V tomto oddílu jsme přenesené významy našli pouze u tří slov: *brusič, šlejfíř, kotlář.*

Přenesený význam slova *brusič* se váže k období boje českých lingvistů proti vlivu cizích jazyků, především němčiny, na češtinu. Ve 2. polovině 19. století vydávala Matice česká tzv. Brus jazyka českého, ve kterém se snažila bojovat proti germanismům. Brusiči, přispívající do Brusu, však nebrali ohledy na rozvíjející se český jazyk a na to, že takový jazyk nemůže využívat archaismy. Proto se k přenesenému výrazu brusič váže zpravidla hanlivý význam (viz. Tabulka č. 4b).

Slovo *šlejfíř* je dnes, jak jsme již zmínili, zastaralé. Je to řemeslník, který brousí, pracuje s ostrými předměty. V českém jazyce najdeme také spojení *„má jazyk ostrý jako břitva“* (Zaorálek 1963: Nakladatelství Československé akademie věd, 464 – 465). S tímto spojením se asociuje i šlejfíř a v přeneseném významu tak označuje hubatého člověk, člověka s prořízlou pusou (viz. Tabulka č. 4b).

Přenesený význam najdeme i u slova *kotlář*. Havránek uvádí, že za druhé světové války se takto označovali letci, kteří ostřelovali *kotle* lokomotiv. Název řemeslníka, který opravuje kotle, tak dostal ještě jiný význam – označení pro letce, který kotle záměrně ničí (viz. Tabulka č. 4b).

Všechny přenesené významy vznikly metonymií.

2. 5. KERAMIKA / КЕРАМИКА

Tabulka č. 5a			
Slovo	**Původ**	**Слово**	**Происхождение**
hrnčíř 1. kdo vyrábí n. prodává hrnce a vůbec hliněné nádobí	***hrnec*** (všeslovanské), psl. *gъrnъ* je příbuzné s lat. *furnus* (chlebová pec) a *fornāx* (pec tavicí, hrnčířská) (Machek 1971: Academia, 184)	**гончар** 1. Мастер, изготавливающий изделия из обожжённой глины	др.-русск. ***гърньць*** (Vasmer 1987: Progres, tom I, 438)
hlinomaz 1. zast. hrnčíř	***hlína*** (všeslovanské), příbuzné střdn. *klei* (Machek 1971: Academia, 168) ***mazat*** (všeslovanské), příbuzné řec. *μάσσω* (Machek 1971: Academia, 356)		
džbánkař 1. výrobce džbánů, džbánků	***džbán*** (všeslovanské kromě sln. a luž.) (Rejzek 2001: Leda, 152)		
cihlář 1. dělník v cihelně, dř. též výrobce cihel	***cihla*** (střhn. *ziegel* < lat. *tegula*) (Machek 1971: Academia, 85)	**кирпичник** 1. Рабочий, делающий кирпичи.[40]	***кирпич***, заимств. из тюрк.: тур. *kirpiž*, тат. *kirpič*, азерб. *kärpχič* (Vasmer 1987: Progres, tom II, 238)
kachlář 1. hrnčíř, kamnář specializovaný na výrobu kachlí pro kachlová kamna.[41]	***kachel*** (< něm. *Kachel*) (Machek 1971: Academia, 235)		

2. 5. 1. TÉMATICKÁ KLASIFIKACE

Oddíl **keramika** obsahuje 5 českých výrazů a 2 ruské výrazy, dohromady tedy 7 výrazů.

[40] КИРПИЧНИК. *Словари и энциклопедии на Академике* [online]. 2000-2014 [cit. 2015-03-04]. Dostupné z:http://dic.academic.ru/dic.nsf/ushakov/834054

[41] DaS - Snůška řemesel. *DaS - Snůška řemesel* [online]. 2005 [cit. 2015-03-03]. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1441/podzim2011/De2BK_UDSD/DaS_-_Snuska_remesel.htm

2. 5. 2. HISTORICKO-ETYMOLOGICKÁ ANALÝZA

V tomto oddílu jsme v české části nalezli 2 slova, která nemají slovanský charakter: *cihlář*, *kachlář*. Obě slova byla do češtiny převzata z němčiny (viz. Tabulka č. 5a), mají však ještě dálnější původ. Slovo *cihla* (> *cihlář*) pochází původně z latiny (viz. Tabulka č. 5a) a *kachel* (> *kachlář*) má svůj prapůvod v řečtině (Machek 1971: Academia, 235).

V ruské části jsme nalezli 1 slovo, které nemá slovanský charakter: *кирпичник*. Je odvozeno od *кирпич*, které pochází z turkických jazyků (viz. Tabulka č. 5a).

Všechna ostatní slova mají slovanský původ (viz. Tabulka č. 5a).

Věnujme ještě pozornost slovu *hrnčíř*. Je odvozeno od slova *hrnec*, které je příbuzné s dalšími slovanskými slovy, jako např. ukr. *горн*, r. *горн*, které obojí znamenají *tavicí pec*. Jejich původ je v psl. *gъrnъ*, které je dále příbuzné např. s lat. *furnus* (chlebová pec) a *fornāx* (*pec tavicí, hrnčířská*; Machek 1971: Academia, 184).

Machek píše: *„Slovo to i u Slovanů znamenalo původně jistě pec na tavení, na pečení. Další vývoj šel asi tak, že se přeneslo snad na takový hrnec, ve kterém se uchovávalo žhavé uhlí nebo žhavý popel, takže obsahová i tvarová podobnost s tavicí pecí tu byla; i tavicí pece mohly být zcela malé, vskutku jako hrnce… Naproti tomu pec dostala nové, čistě slovanské jméno, od péci.“*[42]

V české části jsou odvozováním utvořena 4 slova, která jsou všechna utvořena od podstatných jmen. Zároveň jsou všechna utvořena sufixací.

K názvům **konatelským** patří:

- sufix ***–ař***: *džbánkař, cihlář, kachlář*
- sufix ***–íř***: *hrnčíř*

V této části také 1 slovo vzniklo skládáním:

- *hlinomaz* (*hlína* + *mazat* + *Ø*)

Jedná se o složené podstatné jméno tvořené bezafixální derivací.

V ruské části jsou v tomto oddílu utvořena 2 slova odvozováním, obě od podstatných jmen. V obou případech se taktéž jedná o sufixaci.

K názvům **konatelským** patří:

- sufix ***–ар***: *гончар*
- sufix ***–ик***: *кирпичник*

[42] Machek, V.: Etymologický slovník jazyka českého, Praha: Academia, 1971, str. 184

I v tomto oddílu najdeme jazykové lakuny. Svůj ruský ekvivalent nemají názvy *hlinomaz, džbánkař, kachlář*. V ruském prostředí všechnu práci vykonával *гончар.*

2. 5. 3. PŘENESENÉ VÝZNAMY

Tabulka č. 5b	
Keramika	**Přenesený význam**
hlinomaz	hanl. sochař (Havránek 1989: Academia, II. díl, 43)

V tomto oddílu jsme přenesený význam našli pouze v české části u slova *hlinomaz*, které je zastaralým názvem pro hrnčíře. V jeho základu můžeme rozpoznat slova *hlína* a *mazat*. Díky nim člověku vyvstává před očima obrázek nešikovného, ušpiněného řemeslníka, který *„uplácává předměty z hlíny, rozmazává ji.“* Přeneseně se tento výraz hanlivě používá i pro sochaře, jehož práce není valné kvality.

Co se týče druhu přenosu, jedná se opět o metonymii.

V ruštině se můžeme setkat s příjmením *Глиномаз* pro osoby, zabývající se hrnčířstvím. Má humorný až ironický nádech (Mokienko, Walter 2007: Olma, 161).

2. 6. KOŽEDĚLNÝ PRŮMYSL / КОЖЕВЕННАЯ ПРОМЫШЛЕННОСТЬ

Tabulka č. 6a			
Slovo	**Původ**	**Слово**	**Происхождение**
koželuh 1. kdo zpracovává surové kůže na usně:	***kůže*** (všeslovanské) (Machek 1971: Academia, 310) ***louhovat*** (< louh; střhn. louge/sthn. *louga*) (Machek 1971: Academia, 341)	**дубильщик**, **кожев(ен)ник** 1. Тот, кто занимается дублением.	***дубить*** (< дуб; общеслав.), связано с греч. *δέμω*, др.-исл. *timbr*, англос. *timber*, д.-в.-н. zimbar; этимология остаётся спорной (Vasmer 1987: Progres, tom I, 547-548) ***кожа*** (общеслав.) (Vasmer 1987: Progres, tom II, 276-277)
jirchář 1. kdo vydělává jirchu	***jircha*** (kůže vydělaná na měkko; < střhn. *irch*, *erch*) (Machek 1971: Academia, 227)		
		мездрильщик шкур 1. мастер кожевенного, мехового дела, отвечающий за очистку шкур от подкожной клетчатки, остатков сала, мяса и т.п.[43]	***мездрить*** (< мездра/мяздра; общеслав.) (Vasmer 1987: Progres, tom III, 29) ***шкура***; ввиду отсутствия древних свидетельств на -у-, по-видимому, заимств. из польск. *skóra* "кожа, шкура" (Vasmer 1987: Progres, tom IV, 451)
sedlář 1. dělník, dř. též živnostník zabývající se sedlářstvím	***sedlo***, prastarý kořen sed-; pojem i název prajazykový (Machek 1971: Academia, 539)	**шорник** 1. Мастер по изготовлению ременной упряжи и вообще шорных изделий.	***шоры*** (< нем. *Geschirr*)[44] (Černych 1994, Russkij jazyk, tom II, 420 – 421)

[43] Мездрильщик шкур. *Центр профориентации: выбрать профессию и найти себя на индивидуальной консультации с Эльмирой Давыдовой. Профессиональное самоопределение.* [online]. 2007-2015 [cit. 2015-03-04]. Dostupné z: http://www.profguide.ru/professions/mezdrilshik_shkur.html

[44] Значение и происхождение слова "ШОРЫ" в словаре иностранных слов. *Большой словарь иностранных слов онлайн. Иностранные слова в русском языке* [online]. 2009 - 2011 [cit. 2015-02-14]. Dostupné z: http://www.megaslov.ru/html/q/qor3.html

		седельник 1. Мастер, изготовляющий сёдла.	***седло*** (общеслав.), родственно гот. *sitls*, д.-в.-н. *sezzal*, лат. *sella*; связано с *сидеть* (Vasmer 1987: Progres, tom III, 589-590)
řemenář 1. výrobce a prodavač řemenů	***řemen*** (všeslovanské); pradávný původ (Machek 1971: Academia, 530)		
uzdař 1. výrobce uzd a postrojů vůbec	***uzda*** (stejně I v csl., slc., pol., r., sch.), příbuzné s lat. *ōreae* (<*ōs* = *ústa*) (Machek 1971: Academia, 673)		
brašnář 1. výrobce brašen a jiného koženého zboží	***brašna***, původ nejasný; asi od psl. *boršьno* (stsl. brašьno – pokrm; r. борошно - mouka), jež souvisí s gót. *barizeins* (ječný) (Rejzek 2001: Leda, 89)	**мастер по выделке кожанных изделий; кожевенник** (см. выше); **ремесленик, шьющий из кожи**	
rukavičkář 1. kdo vyrábí n. prodává rukavice	***rukavice*** (< ruka; všeslovanské), příbuzné lat. *branca*, lot. *ruoka* (Machek 1971: Academia, 524)	**перчаточник** 1. Специалист по изготовлению перчаток.[45]	***перчатка***; др.-русск. *пьрстатица* = перста́тые рукави́цы; первонач. **пьрстъчатъ* от *персm* (Vasmer 1987: Progres, tom III, 248)

2. 6. 1. TÉMATICKÁ KLASIFIKACE

Oddíl **kožedělný průmysl** obsahuje 7 českých výrazů a 8 ruských výrazů, dohromady tedy 15 výrazů.

2. 6. 2. HISTORICKO-ETYMOLOGICKÁ ANALÝZA

V české části tohoto oddílu jsme nalezli 1 slovo, které nemá slovanský charakter: *jirchář*. Jeho původ je německý (viz. Tabulka č. 6a). Ve slově *koželuh* můžeme rozpoznat základ *louh*, který je taktéž německého původu (viz. Tabulka č. 6a).

V ruské části není slovanského charakteru také 1 slovo: *шорник*. Je odvozeno od slova *шоры*, jež do ruštiny přišlo z němčiny. Německé *Geschirr* označuje koňský postroj (viz. Tabulka č. 6a). *Шорник* vyráběl nejen sedla, ale i různé popruhy, řemínky a další části koňského postroje z kůže.

[45] ПЕРЧАТОЧНИК. *Словари и энциклопедии на Академике* [online]. 2000-2014 [cit. 2015-03-04]. Dostupné z:http://dic.academic.ru/dic.nsf/ushakov/935390

O tom, že zpracování kůže patří k nejstarším lidským činnostem, může svědčit i to, že např. názvy *sedlář – седельник* a *řemenář* jsou odvozeny od slov, jejichž původ je pradávný. O výrazu *sedlo* Machek píše: *„Kořen je sed-, nedostatek zadloužení svědčí, že sedъlo je útvar velmi starobylý, předslovanský… Sedlo je tedy pojem i název prajazykový. Indoevropané měli koně k jízdě, ne k tahu (tahali voli!).“*[46]

V jiných slovanských jazycích můžeme najít tyto ekvivalenty: pol. *siodło,* ukr. *сідло*, r. *седло*, slc., sch. *sedlo*. U všech je zachována skupina *dl*, což podle Machka ukazuje na to, že mezi *d* a *l* byl jer. (Machek 1971: Academia, 539)

Druhým pradávným výrazem je *řemen.* Machek o něm píše: *„Zpravidla se má za to, že remeńь je přejato z germánštiny (sthn. riomo, střhn. rieme, nyní Riemen, *reuman), ale samohlásky se neshodují. Kromě toho, což je nejmocnější překážka, střídání mōn/men ukazuje, že jde o prastaré slovo domácí. Vskutku jde o slova prapříbuzná… Obojí druh kmenů podle nových bádání vzešel z jednoho základu, z r/n-kmenů.“*[47]

Ostatní názvy patří ke slovům slovanského původu, často také indoevropského charakteru (viz. Tabulka č. 6a). Pouze původ slova *brašna*, od kterého je vytvořen název *brašnář*, je dosud nejasný (viz. Tabulka č. 6a). Rejzek poskytuje možný výklad výrazu: rozemletý ječmen jako jídlo na cestu > jídlo na cestu > schránka na jídlo. (Rejzek 2001: Leda, 89)

V české části tohoto oddílu jsme našli 6 slov vytvořených odvozováním pouze od podstatných jmen. Všechna slova jsou utvořena sufixací.

K názvům **konatelským** patří:

- sufix ***–ař***: *jirchář, sedlář, řemenář, uzdař, brašnář, rukavičkář*

Skládáním vzniklo slovo:

- *koželuh* (*kůže* + *louhovat* + *Ø*)

Jedná se o složené podstatné jméno tvořené bezafixální derivací.

V ruské části tohoto oddílu jsme našli 6 slov vytvořených odvozováním, a to 4 slova od podstatných jmen a 2 slova od sloves. Všechna slova jsou utvořena sufixací.

K názvům **činitelským** patří:

- sufix ***–щик***: *дубильщик, мездрильщик*

K názvům **konatelským** patří:

- sufix ***–ик***: *кожев(ен)ник, шорник, седельник, перчаточник*

[46] Machek, V.: Etymologický slovník jazyka českého, Praha: Academia, 1971, str. 539
[47] Machek, V.: Etymologický slovník jazyka českého, Praha: Academia, 1971, str. 530

Ruský ekvivalent českého názvu *brašnář* není jednoslovný. Ve slovníku můžeme najít: *мастер по выделке кожанных изделий, ремесленик, шьющий из кожи* nebo jednoduše *кожевенник*.

Mezi jazykové lakuny patří název *мездрильщик шкур*. Pracovní náplní tohoto řemeslníka je odstraňování masa, vazů, tuků a různých blan z kůže. Mízdření je jedním z důležitých procesů při zpracování kůže, nicméně v českém jazyce nenacházíme název pro člověka, který se touto činností zabývá. Nutno podotknout, že v dnešní době tuto práci většinou obstarávají stroje.

Čeština také rozděluje *koželuha* a *jircháře*, zatímco v ruštině oba názvy obsáhne *дубильщик/кожев(ен)ник*. Zastaralý název pro koželuha je *černokožešník*, zatímco pro jirchářе – *bělokožešník*. Jirchář vydělával kůže pomocí roztoku kamence, zatímco koželuzi používali ke zpracování kůže většinou dubovou kůru. Od názvu dubu je koneckonců odvozen i ruský ekvivalent *дубильщик*. Vidíme tedy, že dva různé pracovní postupy v češtině získaly i rozdílná pojmenování. V ruském prostředí jsme na takové rozdělení nenarazili.

2. 6. 3. PŘENESENÉ VÝZNAMY

V tomto oddílu jsme u žádného slova nenalezli přenesený význam. Pro zajímavost však zmíníme název *шкурник*. Českým ekvivalentem tohoto slova je *kožkař* a jedná se o obchodníka, který vykupuje kůže. Svou činností tedy nezapadá do námi uvedené definice řemeslníka.

Шкурник má však v ruštině i přenesený význam. Jak uvádí Kuzněcov: *„Разг. Человек, который заботится только о себе, о своих личных выгодах в ущерб другим.“*[48]

Je to tedy člověk, který se stará jen o svou *„kůži“*, nebo je ve svůj prospěch schopen jiné *„sedrat z kůže.“*

[48] Kuzněcov, S. A.: Boľšoj tolkovyj slovar´russkogo jazyka, Sankt-Petěrburg: Norint, 2000, str. 1500 *„Hovor. Člověk, který se stará jen o sebe a svůj prospěch na úkor ostatních.“*

2. 7. ZPRACOVÁNÍ DŘEVA / ОБРАБОТКА ДЕРЕВА

Tabulka č. 7a			
Slovo	**Původ**	**Слово**	**Происхождение**
koloděj 1. zast. kolář	***koloděj*** = výrobce kol nebo spíše vozů; -děj od *díti* s původním významem *dělati* (Machek 1971: Academia, 270) ***kolo*** (všeslovanské) (Machek 1971: Academia, 269 – 270) ***dít*** (všeslovanské), ie. kořen (Machek 1971: Academia, 118)	**колесник** 1. Колёсный мастер.	***колесо*** (общеслав.), родственно др.-прусск. -*kelan* в *maluna-kelan* "мельничное колесо", греч. *πόλος*, др.-исл. *hvel*, др.-англ. *hvéol* (Vasmer 1987: Progres, tom II, 289-290)
tesař 1. řemeslník, kt. opracovává dřevo tesáním a staví z něho různé konstrukce	***tesat*** (všeslovanské), příbuzné lot. *test*, stind. *takšati* (Machek 1971: Academia, 641)	**плотник** 1. Рабочий, занимающийся обработкой древесины, постройкой деревянных зданий, изготовлением простой деревянной мебели, деревянных частей, деталей каких-л. предметов и т.п.	***плот*** (< плету, общеслав.) (Vasmer 1987: Progres, tom III, 285)
korytář 1. výrobce koryt	***koryto***; slovo starobylé, ale nejasné, psl. koryto u všech Slovanů (Machek 1971: Academia, 279)	**корытник** 1. Мастер по изготовлению корыт.[49]	***корыто*** (общеслав.), родственно лит. *prãkartas*, др.-прусск. *pracartis* (Vasmer 1987: Progres, tom II, 343)
truhlář (na Moravě **stolař**) 1. kdo vyrábí dřevěný nábytek, dřevěné části staveb, jako okna, dveře ap	***truhla*** (< něm. nář. *truhel*) (Machek 1971: Academia, 654) ***stolař*** (< stůl, všeslovanské), kalk. za něm. *Tischler* (Machek 1971: Academia, 590, 654)	**столяр** 1. Рабочий, специалист по обработке дерева (более тонкой и тщательной, чем при плотничьих работах) и изготовлению изделий из него.	***стол*** (общеслав.), < польск. *stolarz*, польск. слово калькирует нем. *Tischler* (Vasmer 1987: Progres, tom III, 766)

[49] Корытник. *Словари и энциклопедии на Академике* [online]. 2000-2014 [cit. 2015-03-04]. Dostupné z:http://1url.cz/2gBl

stolíř 1. podomní řemeslník	***stůl*** (všeslovanské), příbuzné něm. *Stuhl*, ind. *sthalī*		
parketář 1. kdo se zaměstnává výrobou n. kladením parket	***parketa*** (< vyparketovat < fr. *parqueter* = pokrýt podlahu „parketem“ – dřevěnými kostkami) (Machek 1971: Academia, 434)	**паркетчик** 1. Рабочий, занимающийся изготовлением и настилкой паркета.	***паркет***, через нем. *Parkett* из франц. *parquet* от *parc* (Vasmer 1987: Progres, tom III, 208)
bednář 1. výrobce dřevěných nádob	***bedna*** (všeslovanské), pův. *bъdьńa* < germ. **budin-* < střlat. *butina* < ř. *πυτίνη* (Machek 1971: Academia, 50)	**бондарь** 1. Мастер по изготовлению бочек, кадок и т.п.; бочар.	***бодня***, восходит к **bъdьńa/*bъdьnь* < герм. **budin-* (Vasmer 1987: Progres, tom I, 184)
uhlíř 1. kdo vyrábí dřevěné uhlí	***uhel*** (všeslovanské), příbuzné stprus. *angis*, pers. *angišt* (Machek 1971: Academia, 666)	**угольщик** 1. Разг. Работник угольной промышленности	***уголь*** (общеслав.) (Vasmer 1987: Progres, tom IV, 146)
lžičník 1. soustružník specializovaný na výrobu dřevěných lžic.[50]	***lžíce*** (všeslovanské) (Machek 1971: Academia, 346)	**ложкарь** 1. Мастер, делающий деревянные ложки.	***ложка*** (общеслав.) (Vasmer 1987: Progres, tom II, 511-512)
hračkář 1. výrobce hraček	***hračka*** (< hra, všeslovanské) (Machek 1971: Academia, 181)	**игрушечник** 1. Мастер, делающий игрушки.	***игрушка*** (< игра, общеслав.) (Vasmer 1987: Progres, tom II, 116)

2. 7. 1. TÉMATICKÁ KLASIFIKACE

Oddíl **zpracování dřeva** obsahuje 11 českých výrazů a 9 ruských výrazů, dohromady tedy 20 výrazů.

2. 7. 2. HISTORICKO-ETYMOLOGICKÁ ANALÝZA

V tomto oddílu jsme nalezli 3 slova, která nejsou slovanského charakteru: *truhlář, parketář, паркетчик*. Slovo *truhlář* je odvozeno od bavorského *truhel* a slova *parketář – паркетчик* mají svůj původ ve francouzštině (viz. Tabulka č. 7a).

Na Moravě je pro označení truhláře běžnější název *stolař*. Obdobu *столяр* najdeme i v ruštině. U obou případů se jedná o kalk německého slova *Tischler* (viz. Tabulka č. 7a).

Dvojice *korytář – корытник* je odvozena od stejného základu *koryto/ корыто*. Machek tvrdí, že jde o slovo prastaré, které se vyskytuje u všech Slovanů, nicméně jeho

[50] DaS - Snůška řemesel. *DaS - Snůška řemesel* [online]. 2005 [cit. 2015-03-03]. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1441/podzim2011/De2BK_UDSD/DaS_-_Snuska_remesel.htm

původ je nejasný. Dále píše: *„Prvotní význam byl zajisté: dřevěná mělká nádoba podlouhlá, zhotovená dlabáním z jednoho kmene…; koryto řeky, struha apod. Je snad možné spojit s germ. trogo-… Obé by bylo „praevropského“ původu.“*[51] Rejzek ještě spojuje koryto s psl. **kora* (předmět vydlabaný z neloupané klády – s kůrou) (Rejzek 2001: Leda, 302).

Zajímavá je také dvojice ekvivalentů *tesař – плотник* (viz. Tabulka č. 7a). V češtině je motivace jasná, neboť tesař je řemeslník, který otesává dřevo a tímto způsobem ho připravuje ke stavebním pracím – vyrábí trámy, krovy, bednění apod. *Плотник* samozřejmě zastává tu samou práci, nicméně jeho název je odvozen od *плот,* které se váže ke slovesu *плести* – tedy plést. Vasmer dává srovnání se strus. *плотъ* (ohrada, proutěný plot), *оплотъ* (plot, stěna, zeď); novohn. *Wand* (zeď). (Vasmer 1987: Progres, tom III, 285).

Původní slovanská obydlí byla ze dřeva, často však zdi tvořilo jen umně spletené proutí. Odtud tedy možná název *плотника,* jehož prapůvodní náplní práce bylo opravdu spíše zpracování proutí, než tesání dřeva.

Ostatní slova jsou slovanského původu a často také indoevropského charakteru.

V české části tohoto oddílu se nachází 9 slov vniklých odvozováním, a to 7 slov od podstatných jmen a 1 slovo od sloves. Všechna slova jsou utvořena sufixací.

K názvům **činitelským** patří:

- sufix ***–ař***: *tesař*

K názvům **konatelským** patří:

- sufix ***–ař***: *korytář, stolař, parketář, bednář, hračkář*
- sufix ***–íř***: *stolíř, uhlíř*
- sufix ***–ník***: *lžičník*

V této části je také 1 slovo utvořeno skládáním:

- *koloděj* (*kolo* + *dělat* + *Ø*)

Jedná se o složené podstatné jméno tvořené bezafixální derivací.

V ruské části tohoto oddílu je všech 9 slov tvořeno odvozováním od podstatných jmen. Všechna slova jsou utvořena sufixací.

K názvům **konatelským** patří:

- sufix ***–ик***: *колесник, плотник, корытник, игрушечник*
- sufix ***–ар/арь***: *столяр*, *бондарь*, *ложкарь*

[51] Machek, V.: Etymologický slovník jazyka českého, Praha: Academia, 1971, str. 279

- sufix ***–чик/щик***: *паркетчик, угольщик*

Mezi jazykové lakuny patří název *stolíř*. Jedná se o podomního řemeslníka, který v domácnostech opravoval to, co bylo třeba. Tento řemeslník nebyl členem cechu a také neměl panovníkem udělenou koncesi. *„Řemeslník pracující volně bez koncese byl zván stolíř (fušer), cech ho pronásledoval.“*[52]

2. 7. 3. PŘENESENÉ VÝZNAMY

Slovo	Přenesený význam	Слово	Переносное значение
koloděj	nář. hlupák, popleta, šprýmař (Havránek, 1989: Academia, II. díl, 357)	**колесник**	
korytář	hanl. kdo využívá hmotných výhod z veřejných prostředků; kořistník, prospěchář; korytník (Havránek, 1989: Academia, II. díl, 403)	**корытник**	
stolíř	fušer (Havránek, 1989: Academia, V. díl, 549)		
lžičník		**ложкарь**	Музыкант, играющий на ложках (Kuzněcov, 2000: Norint 503)
hračkář	expr. kdo si rád hraje; kdo se rád zabývá titěrnostmi a malichernostmi, hračičkář (Havránek, 1989: Academia, II. díl, 86)	**игрушечник**	

V české části tohoto oddílu jsme přenesený význam našli u 4 slov: *koloděj, korytář, stolíř, hračkář.*

Koloděj je zastaralý název pro koláře. V přeneseném významu značí hlupáka, šprýmaře nebo popletu, i když motivace zde není jasná. Na portále Naše řeč se můžeme dočíst následující Machkův výklad, který se původně týká slovesa rmoutit: *„Sloveso rmoutiti vzniklo asi z kolomútiti (= kaliti), kde kolo- je místo kala-, mateném se slovem*

[52] Cech – Arts Lexikon. *Arts Lexikon* [online]. 2014 [cit. 2015-02-16]. Dostupné z:http://artslexikon.cz/index.php/Cech

kolo, protože přenesený význam jest másti, plésti (obraceti do kola). Totéž kolo je i v slově koloděj = popleta, hlupák (odlišném od slova koloděj = kolář).“[53]

Korytář je řemeslník, který vyrábí koryta. V přeneseném významu je to i prospěchář, kořistník – *„ten, kdo hledí na to, aby měl své koryto stále plné.“*

Jak jsme již zmínili, *stolíři* byli řemeslníci, kteří chodili k zákazníkům domů a opravovali, co bylo třeba. Stolířův jiný název byl také *fušer*. Protože fušeři nepatřili do cechu, představovaly pro cechy konkurenci a tzv. jim *fušovali do řemesla*. Odtud nejspíše pochází přenesený význam pro stolíře/fušera jako pro člověka, který práci příliš nerozumí, ale přece se do ní plete zkušenějším.

Hračkář je člověk, který vyrábí *hračky*, nicméně tímto názvem můžeme označit i člověka, který *si rád hraje* nebo si s věcmi *pohrává*, příliš zabývá maličkostmi apod.

Všechny přenesené významy v této části mají negativní konotace.

V ruské části tohoto oddílu jsme našli přenesený význam pouze u slova *ложкарь*. Jedná se o řemeslníka, který vyrábí, zpravidla dřevěné, *lžíce*. Lžíce však na Rusi plnily úlohu i hudebních nástrojů. Člověk, který hraje lžičky, se tedy nazývá také *ложкарь*.

[53] Naše řeč – Z našich časopisů. *Naše řeč – Základní informace* [online]. 2011 [cit. 2015-02-16]. Dostupné z:http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=2210

2. 8. STAVEBNICTVÍ / СТРОИТЕЛЬСТВО

Tabulka č. 8a			
Slovo	**Původ**	**Слово**	**Происхождение**
kameník 1. kdo obrábí kámen	***kámen*** (všeslovanské), příbuzné lot. *agens*, av. *asman-*, athn. *hamar*; původ už v době kamenné (Machek 1971: Academia, 237 – 238)	**каменотёс** 1. Рабочий, обтёсывающий камень.	***камень*** (общеслав.), родственно д.-в.-н., др.-сакс. *hamar*, др.-исл. *hamarr* (Vasmer 1987: Progres, tom II, 173-174) ***тесать*** (< тёс; общеслав.), родственно лит. *tašýti*, др.-инд. *tákṣati*, авест. *tašaiti* (Vasmer 1987: Progres, tom IV, 50)
zedník 1. řemeslník, kt. zdí a koná jiné základní stavební práce	***zeď*** (všeslovanské), příbuzné lot. *ziest*, lit. *žaidas* (Machek 1971: Academia, 714)	**каменщик** 1. Строительный рабочий, производящий кирпичную или каменную кладку.	***камень*** (общеслав.), родственно д.-в.-н., др.-сакс. *hamar*, др.-исл. *hamarr* (Vasmer 1987: Progres, tom II, 173-174)
dlaždič 1. kdo se odborně zabývá dlážděním	***dláždit*** (< stč. dlažiti < dláha = podlažina ve chlévě, podlahová prkna; všeslovanské), příbuzné ir. *dluigim*, stisl. *telia* (Machek 1971: Academia, 120)	**укладчик** 1. Тот, кто занимается укладкой, укладыванием чего-л.	***укладывать*** (< класть, кладу; общеслав.), родственно лит. *klóti*, лтш. *klât*, нов.-в.-н. *laden* (Vasmer 1987: Progres, tom II, 244)
pokrývač 1. řemeslník kladoucí n. opravující krytiny střech	***pokrývat*** (< krýt; všeslovanské), příbuzné lit. *kráuti* (Machek 1971: Academia, 298)	**кровельщик** 1. Рабочий, специалист по покрытию крыш.	***кров*** (сербохорв. *кро̑в*, словен. *krȍv*, чеш. *krov*, в.-луж. *krow*), связанно чередованием с крыть; родственно лтш. *krava*, лит. *kráunu*, *kráuti* (Vasmer 1987: Progres, tom II, 390)
lamač kamene 1. dělník zaměstnaný lámáním, zprav. v dolech	***lámat/lomit*** (všeslovanské), příbuzné lit. *lìmti*, prus. *limtwei* (Machek 1971: Academia, 339) ***kámen*** (všeslovanské), příbuzné lot. *agens*, av. *asman-*, athn. *hamar*; původ už v době kamenné (Machek 1971: Academia, 237 – 238)	**каменолом** 1. Тот, кто работает в каменоломне.[54]	***камень*** (общеслав.), родственно д.-в.-н., др.-сакс. *hamar*, др.-исл. *hamarr* (Vasmer 1987: Progres, tom II, 173-174) ***ломить*** (общеслав), (Vasmer 1987: Progres, tom II, 516)

[54] Каменолом. *Словари и энциклопедии на Академике* [online]. 2000-2014 [cit. 2015-03-04]. Dostupné z:http://1url.cz/0gBf

studnař 1. kdo provádí hloubení a úpravu studny	***studna*** (< studený; všeslovanské) (Machek 1971: Academia, 589 - 590)	**колодезник** 1. Тот, кто занимается рытьем колодцев.[55]	***колодец***, преобразовано из др.-герм. (гот.) **kalding-* от **kaldiōn*, др.-исл. *kelda* – к гот. *kalds* "холодный", с помощью суф. *-ец* (*-ьсь*) или под влиянием цслав. *студеньць*. (Vasmer 1987: Progres, tom II, 293)
vápeník 1. dělník ve vápenici; kdysi výrobce a podomní obchodník s vápnem	***vápno***; všeslovanské; vyjma ruštinu (ale bylo *варъпо* i ve starším jazyce) a bulharštinu (Machek 1971: Academia, 677)		
obkladač 1. kdo provádí obklady stěn ap.	***obkládat*** (< klást; všeslovanské) (Machek 1971: Academia, 251 – 252)	**облицовщик** 1. Рабочий, занимающийся облицовкой.	***облицевать*** (< облик < лик, общеслав.), родственно ирл. *lecco*, нов.-ирл. *leaca*, др.-прусск. *laygnan* (Vasmer 1987: Progres, tom II, 495)
štukatér 1. odborník v provádění štukových prací	***štukovat*** (< štuk < něm. *Stuck* < it. *stucco*) (Rejzek 2001: Leda, 644)	**штукатур** 1. Рабочий, занимающийся штукатуркой стен, потолка и т.п.	***штукатур*** (< ит. *stuccatore*) (Vasmer 1987: Progres, tom IV, 480)
malíř pokojů 1. řemeslník zabývající se malováním	***malovat*** (< něm. *malen*, popř. *Maler*) (Machek 1971: Academia, 349) ***pokoj*** (= klid; v č., pol., r. světnice městského rázu, původně kabinet oddělený, na poschodí nebo v podkroví, kam se uchylovali na odpočinutí, „na pokoj“, aby měli klid) (Machek 1971: Academia, 468 - 469)	**маляр** 1. Рабочий, занимающийся окраской зданий, помещений.	***маляр*** (< ср.-в.-н. *mâlære*; через укр. *маля́р*, польск *malarz*, *malerz* (1510 г.) (Vasmer 1987: Progres, tom II, 565)
instalatér 1. kdo provádí instalace technického vybavení budov	***instalatér*** (< fr. *installateur*) (Rejzek 2001: Leda, 238 – 239)	**водопроводчик** 1. Рабочий-сантехник, специалист по ремонту водопровода и канализации.	***вода*** (общеслав.), родственно лит. *vanduõ*, д.-в.-н. *waʒʒar* гот. *watt* (Vasmer 1987: Progres, tom I, 330) ***проводить*** (водить/вести, общеслав.), родственно лит. *vadýti*, лтш. *vadît*, авест. *vāδayeiti* (Vasmer 1987: Progres, tom I, 330)

[55] Колодезник. *Словари и энциклопедии на Академике* [online]. 2000-2014 [cit. 2015-03-04]. Dostupné z:http://1url.cz/EgBI

natěrač 1. kdo provádí nátěry jako řemeslník	***natírat*** (< třít; všeslovanské), kořen *ter-* s tímto významem je prastarý (Machek 1971: Academia, 658 – 659)		
lakýrník 1. řemeslník, dělník, kt. natírá, zprav. lakem	***lakýrník*** (něm. *Lackierer*) (Machek 1971: Academia, 318)	**лакировщик** 1. Специалист по лакировке	***лакировать*** (< нов.-в.-н. *lacken*) (Vasmer 1987: Progres, tom II, 453)
kamnář 1. řemeslník, kt. staví n. opravuje kamna	***kamna*** (jen v češtině, < ital. *camino* < lat. *caminus*) (Machek 1971: Academia, 238)	**печник** 1. Мастер по кладке и ремонту печей.	***печь*** (общеслав.) (Vasmer 1987: Progres, tom III, 256)

2. 8. 1. TÉMATICKÁ KLASIFIKACE

Oddíl **stavebnictví** obsahuje 14 českých výrazů a 12 ruských výrazů, dohromady tedy 26 výrazů.

2. 8. 2. HISTORICKO-ETYMOLOGICKÁ ANALÝZA

V tomto oddílu jsme nalezli 8 výrazů, které nejsou slovanského původu: *štukatér, malíř, instalatér, lakýrník, kamnář; штукатур, маляр, лакировщик.* Ke slovům německého původu patří dvojice *malíř – маляр* a *lakýrník – лакировщик* (viz. Tabulka č. 8a). Z francouzštiny bylo do češtiny převzato slovo *instalatér*, zatímco jeho ruský ekvivalent *водопроводчик* má slovanský charakter (viz. Tabulka č. 8a). Najdeme také několik slov převzatých z italštiny: *štukatér – штукатур, kamnář* (viz. Tabulka č. 8a). O slově *kamna*, od kterého je odvozen název *kamnář*, Machek píše, že existuje pouze v češtině a náleží ke skupině slov vzniklých od lat. *caminus* (dále např. komín).

*„Praslované znali jen pec, v ní pekli i vařili. Když staří Čechové poznali západoevropský krb, převzali jeho název asi pro pec s přístavkem… Když pak *kamin přetvořeno v kamna a když starobylá pec byla v českých jizbách zřetelně odlišena tvarem i funkcí od cizokrajných kamen, pronikajících ze západu, ustálilo se jméno kamna jen pro toto nové zařízení.“*[56]

V ruštině zůstal opět slovanský ekvivalent *печь > печник* (viz. Tabulka č. 8a).

Mezi nejstarší slova patří slovo *kámen/камень*, od kterého jsou odvozeny některé další názvy v tomto oddílu: *kameník - каменотёс, каменщик, каменолом*. Machek píše,

[56] Machek, V.: Etymologický slovník jazyka českého, Praha: Academia, 1971, str. 238

že pochází již z doby kamenné, kdy kámen sloužil i jako nástroj. (Machek 1971: Academia, 237 – 238)

Ostatní slova mají slovanský původ, často také indoevropský charakter (viz. Tabulka č. 8a).

V české části tohoto oddílu se nachází 11 slov utvořených odvozováním, a sice 5 slov od podstatných jmen a 6 slov od sloves. Všechna slova vznikla sufixací.

K názvům **činitelským** patří:

- sufix ***–č***: *dlaždič, pokrývač, lamač, obkladač, natěrač*
- sufix ***–ér***: *štukatér*

K názvům **konatelským** patří:

- sufix ***–ník***: *kameník, zedník, vápeník*
- sufix ***–ař***: *studnař, kamnář*

Slova *malíř, instalatér* a *lakýrník* uvádíme zvlášť, neboť byla jen s menšími změnami celá převzata z cizího jazyka (viz. Tabulka č. 8a).

V ruské části tohoto oddílu se nachází 7 slov utvořených odvozováním, a sice 4 slova od podstatných jmen a 3 od sloves. Všechna slova vznikla sufixací.

K názvům **činitelským** patří:

- sufix ***–щик/чик***: *укладчик, облицовщик, лакировщик*

K názvům **konatelským** patří:

- sufix ***–щик/чик***: *каменщик, кровельщик, колодезник, печник*

V tomto oddílu najdeme také 3 slova složená:

- *каменотёс* (*камень* + *тесать* + *Ø*)
- *каменолом* (*камень* + *ломить* + *Ø*)
- *водопроводчик* (*вода* + *проводчик*)

Názvy *каменотёс* a *каменолом* jsou složená podstatná jména tvořená bezafixální derivací. V případě názvu *водопроводчик* se jedná o čistou kompozici – modifikační determinativum.

Názvy *штукатур* a *маляр* uvádíme opět zvlášť, protože byly jen s menšími změnami celé převzaty z cizích jazyků (viz. Tabulka č. 8a).

I v tomto oddílu se nachází jazykové lakuny: *vápeník, natěrač*. Přestože je slovo *vápno* (> *vápeník*) ve většině slovanských jazyků, v ruštině se nevyskytuje. Ve staroruštině přitom ještě najdeme slovo *варъ*, které značilo barvu. V současné ruštině je ekvivalentem vápna slovo *известь*. To bylo poprvé použito ve 12. století a přišlo z řec. *ἄσβεστος*, které mý význam *neuhasitelný*. (Vasmer 1987: Progres, tom II, 121)

Ani název natěrač nemá v ruštině ekvivalent. Ve slovníku můžeme najít překlad *маляр* či *лакировщик.*

2. 8. 3. PŘENESENÉ VÝZNAMY

Tabulka č. 8b			
Slovo	**Přenesený význam**	**Слово**	**Переносное значение**
malíř pokojů		**маляр**	О плохом живописце, художнике. (Kuzněcov 200: Norint, 518)
lakýrník	hovor. expr. kdo klame, obelhává, obelstívá, zprav. přikrášlováním skutečnosti (Havránek 1989: Academia, II. díl, 511)	**лакировщик**	О том, кто приукрашивает что-л., представляя в идеализированном виде. (Kuzněcov 2000: Norint, 486)

V české části tohoto oddílu jsme našli přenesený význam pouze u slova *lakýrník.*

Lakýrník je řemeslník, který lakuje. V přeneseném významu znamená slovo *lakovat* i někoho balamutit, oblehávat ho. Lakýrník je člověk, který *„zakrývá realitu, přikrašluje skutečnost – dává jí lepší nátěr“* (viz. Tabulka č. 8b). Tento přenesený význam přišel z hovorové němčiny, ve které *lackieren* znamená též *balamutit* (Hugo a kol. 2006: Maxdorf, 195).

V ruské části tohoto oddílu jsme našli přenesený význam u 2 slov: *маляр, лакировщик.*

U slova *лакировщик* nacházíme přesně stejný přenesený význam jako u českého *lakýrníka* (viz. Tabulka č. 8b).

Dále jsme přenesený význam našli u slova *маляр.* Náplní práce tohoto řemeslníka, stejně jako uměleckého malíře, je *malování*. *Маляр*, tedy malíř pokojů, však ke své práci nepotřebuje tvůrčího ducha, ani umělecký talent. V přeneseném slova smyslu se tedy špatný umělec označuje slovem *маляр* (viz. Tabulka č. 8b).

Všechny přenesené významy vznikly metonymií.

2. 9. ZBROJNÍ PRŮMYSL / ОРУЖЕЙНАЯ ПРОМЫШЛЕННОСТЬ

Tabulka č. 9a			
Slovo	**Původ**	**Слово**	**Происхождение**
mečíř 1. výrobce mečů	***meč*** (všeslovanské); není jasné, jaký je vztah k gót. *mēki*, stisl. *moeker*, stangl. *méce* – protože i v kavkazských jazycích byla nalezena slova podobná, snad přejato z neznámého jazyka (Machek 1971: Academia, 357)	**мечник** 1. Ремесленник, кующий мечи.	***меч*** (общеслав.) (Vasmer 1987: Progres, tom II, 612-613)
ostružník 1. výrobce ostruh	***ostruha*** (slc. ostroha, sln., pol. strus., *ostroga*, sch. *ostruga*, ukr. *ostroha*) (Machek 1971: Academia, 421)	**шпорник** 1. Тот, кто делает шпоры.[57]	***шпора*** (уже в 1705 г.; < нов.-в.-н. *Spore*) (Vasmer 1987: Progres, tom IV, 475)
brníř 1. výrobce brnění	***brně*** (slc. *brnenie*, stpol, *brnia*, hl. *bróńčka*, ukr., r. *brónja*; < sthn. *brunja*, *brunna*) (Machek 1971: Academia, 67)	**бронник** 1. Мастер по изготовлению брони.	***броня*** (< гот. *brunjô*, д.-в.-н. *brunnja*) (Vasmer 1987: Progres, tom I, 217-218)
puškař 1. výrobce pušek, děl	***puška*** (všeslovanské; asi < středolat. *busca*) (Machek 1971: Academia, 501)	**оружейник** 1. Мастер, рабочий, изготовляющий оружие, специалист по изготовлению оружия.	***оружие*** (укр. *оружжя*, блр. *ружжо*, др.-русск. *оружие*, словен. *oróžje*, чеш. *oruží*, польск. *oręż*); заимств. из цслав. при исконном *ружьё* (Vasmer 1987: Progres, tom III, 154) ***ружьё***; представляет собой народн. форму, связанную с соответствующей книжной оружие (Vasmer 1987: Progres, tom III, 514)
kušař 1. výrobce luků a samostřílů (kuší)[58]	***kuše*** (stč. *kušě*, slc. *kuša*, pol. *kusza*), původ nejasný (Machek 1971: Academia, 309)	**арбалетчик** 1. Мастер по изготовлению арбалетов.	***арбалет*** (< фр. arbalete)[59]

[57] Шпорник. *Словари и энциклопедии на Академике* [online]. 2000-2014 [cit. 2015-03-05]. Dostupné z:http://1url.cz/IgFX

[58] DaS - Snůška řemesel. *DaS - Snůška řemesel* [online]. 2005 [cit. 2015-03-03]. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1441/podzim2011/De2BK_UDSD/DaS_-_Snuska_remesel.htm

[59] Значение и происхождение слова "АРБАЛЕТ" в словаре иностранных слов. *Большой словарь иностранных слов онлайн. Иностранные слова в русском языке* [online]. 2009 - 2011 [cit. 2015-02-22]. Dostupné z: http://www.megaslov.ru/html/a/arbalet.html

lučištník 1. výrobce luku, střelné ruční zbraně.[60]	***luk*** (všeslovanské), psl. *lǫkъ* (Machek 1971: Academia, 343)	**лучник** 1. Тот, кто изготовляет луки.[61]	***лук*** (общеслав.), родственно лит. *lañkas*, лтш. *lùoks* (Vasmer 1987: Progres, tom II, 531)
štítař 1. malíř, ale i výrobce štítů, eventuelně turnajových zbraní, sedel, ozdobných postrojů apod[62]	***štít*** (všeslovanské), psl. *ščitъ* má protějšek v stir. *scíath*, sthn. *scilt*, něm. *Schild*, gót. *skildus* – slovo pradávné, neznámého, asi neindoevropského původu (Machek 1971: Academia, 627)	**щитник** 1. Мастер по изготовлению щитов.	***щит*** (общеслав.) (Vasmer 1987: Progres, tom IV, 508)
toulař 1. výrobce kožených toulců na šípy.[63]	***toul*** (psl. *tulъ*), příbuzné sti. *tūna-* (Machek 1971: Academia, 648)	**тульник** 1. Мастер по изготовлению тульев.	***тул*** (общеслав.) (Vasmer 1987: Progres, tom IV, 117)

2. 9. 1. TÉMATICKÁ KLASIFIKACE

Oddíl **zbrojní průmysl** obsahuje 8 českých výrazů a 8 ruských výrazů, dohromady tedy 16 výrazů.

2. 9. 2. HISTORICKO-ETYMOLOGICKÁ ANALÝZA

Tento oddíl obsahuje 5 slov, která nejsou slovanského původu: *brnířˇ, puškařˇ; шпорник, бронник, арбалетчик* (viz. Tabulka č. 9a).

Ekvivalenty *brnířˇ* a *бронник* mají německý původ (Vasmer ještě připouští gótský původ) ve slově *brunja/brunnja.* Značí kroužkové brnění. Tento základ přejaly i jiné slovanské jazyky (viz. Tabulka č. 9a). Německého původu je i název *шпорник* (viz. Tabulka č. 9a).

Název *арбалетчик* je odvozen od fr. *arbalete*, česky tedy kuše (viz. Tabulka č. 9a). Název *puškařˇ* má všeslovanský charakter, nicméně podle Machka jde o přejetí ze středolat. **busca* (viz. Tabulka č. 9a).

[60] DaS - Snůška řemesel. *DaS - Snůška řemesel* [online]. 2005 [cit. 2015-03-03]. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1441/podzim2011/De2BK_UDSD/DaS_-_Snuska_remesel.htm

[61] Лучник — Викисловарь. *Викисловарь* [online]. 2015 [cit. 2015-03-05]. Dostupné z: http://1url.cz/2gF5

[62] DaS - Snůška řemesel. *DaS - Snůška řemesel* [online]. 2005 [cit. 2015-03-03]. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1441/podzim2011/De2BK_UDSD/DaS_-_Snuska_remesel.htm

[63] DaS - Snůška řemesel. *DaS - Snůška řemesel* [online]. 2005 [cit. 2015-03-03]. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1441/podzim2011/De2BK_UDSD/DaS_-_Snuska_remesel.htm

V tomto oddílu nacházíme několik sporných názvů, co se týče původu. Mezi jedny z nejstarších slov patří *meč/меч* (> *mečíř/мечник*). Machek píše, že i v kavkazských jazycích byla nalezena podobná slova (*mač´a* – šavle, *mīča* – dýka) a je možné, že vše je převzato z nějakého neznámého jazyka, snad praevropského. Vasmer se naopak přiklání k tomu, že kavkazská slova jsou přejata z **mečъ*, a to přes Turkotatary. Machek dále píše, že přejímání jmen zbraní a jejich daleké šíření je jev zcela běžný. Přenášeli je vojáci a zajatci i do krajů velmi vzdálených (Machek 1971: Academia, 357).

O slově *ostruha* (> *ostružník*) Machek píše: *„Poněvadž –oga není jinak doloženo u Slovanů jako zřetelná přípona, nelze vyjíti přímo od slova ostrý.“*[64] Dále píše, že ostruha byla zahrocený kolíček (dnes známe spíše podobu zubatého kolečka, která je však velmi pozdní) a vyslovuje doměnku, že je spjata se sch. *ostroga*, což je kůl na přivázání révy, a s b. *ostrog*, které označuje kůl v kupě sena (Machek 1971: Academia, 421). V ruštině též existuje slovo *острога* ve významu pomůcky k pobízení koně (Vasmer 1987: Progres, tom III, 166). V 18. století ho však vystřídalo převzaté slovo *Spore*, odtud pak název *шпорник* (viz. Tabulka č. 9a).

Mezi slova nejasného původu patří i *kuše* (> *kušař*) a *štít/щит* (> *štítař/ щитник*) (viz. Tabulka č. 9a). O slovu *štít* Machek píše, že jde o pradávné slovo neznámého, asi neindoevropského původu a srovnává ho např. s gót. *skildus* (viz. Tabulka č. 9a). Naopak Vasmer o tomto srovnání pochybuje (Vasmer 1987: Progres, tom IV, 508). O slově *štít* dále Rejzek píše, že východiskem je ie. *skei-t-*, což znamená *řezat, oddělovat.* Podle Rejzka šlo původně o odříznutou kůži apod., sloužící jako štít (Rejzek, 2001: Leda, 643).

Slovo *puška* (> *puškař*) má všeslovanský charakter a najdeme ho i v ruštině – *пушка*. V ruštině však označuje zbraň, která má v češtině název *dělo*. Tento význam měla *puška* i ve staročeštině. (Machek 1971: Academia, 501) Pracovní náplní *puškaře* je však sestavování a opravování palných zbraní obecně, ne tedy pouze pušek.

Ruským ekvivalentem *pušky* je *ружьё.* Ruský název *оружейник* je však odvozen od slova *оружие*, které je obecným názvem pro zbraň. Přičemž i *ружьё* může znamenat zbraň obecně. Slova *ружьё* a *оружие* existují v ruském lexiku současně. *Ружьё* je původním ruským slovem a *оружие* bylo převzato z církevní slovanštiny (viz. Tabulka č. 9a). I v češtině exituje slovo *oruží.* Machek o něm píše: *„Psl. orǫžьje znamenalo – vzhledem k morav. významu – prvotně pouze nástroj, apparatus k nějaké činnosti (náčiní v nejširším smyslu, tedy nejen nástroje k práci, ale i výzbroj, odění k boji).“*[65]

[64] Machek, V.: Etymologický slovník jazyka českého, Praha: Academia, 1971, str. 421
[65] Machek, V.: Etymologický slovník jazyka českého, Praha: Academia, 1971, str. 418

Zbylá slova jsou slovanského původu, často mají indoevropský charakter (viz. Tabulka č. 9a).

V české části tohoto oddílu je všech 8 slov utvořeno odvozováním od podstatných jmen. Všechna slova také vznikla sufixací.

K názvům **konatelským** patří:

- sufix ***–ař***: *puškař, kušař, štítař, toulař*
- sufix ***–ník***: *ostružník, lučištník*
- sufix ***–íř***: *mečíř, brnířˇ*

V ruské části tohoto oddílu je taktéž všech 8 slov utvořeno odvozováním od podstatných jmen, a to sufixací.

K názvům **konatelským** patří:

- sufix ***–чик***: *арбалетчик*
- sufix ***–ик***: *мечник, шпорник, бронник, оружейник, лучник, щитник, тульник*

V tomto oddílu jsme nenalezli žádné jazykové lakuny. Zbrojní průmysl patřil vždy k velmi rozvinutému a specializovanému odvětví, proto nacházíme u obou jazyků u všech výrazů odpovídající ekvivalenty (viz. Tabulka č. 9a).

2. 9. 3. PŘENESENÉ VÝRAZY

V tomto oddílu jsme nenalezli přenesený význam u žádného slova.

2. 10. DALŠÍ OBORY / ДРУГИЕ СПЕЦИАЛЬНОСТИ

Tabulka č. 10a			
Slovo	**Původ**	**Слово**	**Происхождение**
sklenář 1. řemeslník zasklívající okna, dř. též prodávající skleněné výrobky	***sklenář*** (< něm. *Glaser*) (Machek 1971: Academia, 546)	**стекольщик** 1. Рабочий, занимающийся вставкой стёкол.	***стекло*** (общеслав.), праслав. **stьklo* заимств. из гот. *stikls*, д.-в.-н. *stechal* (Vasmer 1987: Progres, tom III, 752-753)
sklář 1. kdo vyrábí sklo, pracuje ve sklárně	***sklo*** (všeslovanské) (Machek 1971: Academia, 546)	**стеклодел** 1. Рабочий стекольной промышленности.	***стекло*** (см. выше) ***делать*** (< дело, общеслав.), обычно считается родственным и.-е. **dhē-* с формантом *-lo-* (Vasmer 1987: Progres, tom I, 496)
mydlář 1. kdo vyrábí mýdlo; (dř. též) obchodník s mýdlem	***mýdlo*** (všeslovanské) (Machek 1971: Academia, 384)	**мыловар** 1. Специалист по мыловарению.	***мыло*** (общеслав.), праслав. **mydlo* от *мыть* (Vasmer 1987: Progres, tom III, 24) ***варить*** (< вар, общеслав.), родственно лит. *vìrti*, лтш. *vàrît*, арм. *vaṙem*, возм., также нем. *warm* (Vasmer 1987: Progres, tom I, 273)
škrobař 1. výrobce škrobu, zaměstnanec škrobárny	***škrobit*** (< škrob), příbuzné s lit. *skrébti* = tuhnout (Rejzek 2001: Leda, 631 – 632)		
deštníkář 1. kdo vyrábí n. prodává deštníky	***deštník*** (< déšť, všeslovanské), psl., stsl. *dъždь* nepochybně z **dus-djus* = špatný den (Machek 1971: Academia, 116)	**зонтовщик** 1. Мастер по изготовлению зонтов.	***зонт*** (уст. морск. 1720 г), первонач. слово морск. языка, заимств. из голл. *zondek* "защита от солнца". (Vasmer 1987: Progres, tom II, 104)
knoflíkář 1. kdo vyrábí knoflíky	***knoflík*** (< stŕhn. *knōfel*, *knefel*) (Machek 1971: Academia, 263)	**пуговичник** 1. Тот, кто делает пуговицы или торгует ими.	***пуговица*** (укр. *пуговиця*, словен. *pǫ̑glica*, польск. диал. *pągwica*), обычно сравнивают с лтш. *puõga*, *puogs* "пуговица", др.-инд. *puñjas* м. "куча, ком, масса", *puŋgas* "куча, масса" (Vasmer 1987: Progres, tom III, 400)

kolomazník 1. výrobce n. prodavač kolomazi	***kolomaz*** (psl. *kolo-mazъ*) (Machek 1971: Academia, 270)	**дегтярник** 1. Тот, кто гонит дёготь.	***деготь*** (в юж.-слав. отсутствует), обычно сравнивается как родственное с лит. *degùtas*, лтш. *dęguts* (Vasmer 1987: Progres, tom I, 493)
smolař 1. kdo zpracovává smolu	***smůla*** (všeslovanské) (Machek 1971: Academia, 563)	**смоловар** 1. Тот, кто занимается смолокурением; специалист по смолокурению.	***смола*** (общесалв.), родственно лтш. *smeļi*, лит. *smẽla*, нж.-нем. *smelen* (Vasmer 1987: Progres, tom III, 690) ***варить*** (< вар, общеслав.), родственно лит. *vìrti*, лтш. *vàrît*, арм. *vařem*, возм., также нем. *warm* (Vasmer 1987: Progres, tom I, 273)
košíkář 1. kdo vyrábí n. prodává košíky aj. předměty z proutí, rákosu ap.	***košík*** (< koš, všeslovanské), příbuzné lat. *quālus* (Machek 1971: Academia, 282)	**корзинщик** 1. Тот, кто занимается плетением корзин.	***корзина*** (< корзити = плести), родственно лтш. *kurza* (Vasmer 1987: Progres, tom II, 327)
ledař 1. sezónní zaměstnanec, sekal led na řece a ukládal jej v hlubokých skalních sklepích, odkud až do léta jej vyvážel a prodával především hostinským k chlazení masa a nápojů.[66]	***led*** (všeslovanské), příbuzné lit. *lēdas* (Machek 1971: Academia, 324)	**ледовщик** 1. торговец льдом, подрядчик, набивающий ледники[67]	***лёд*** (общеслав.) (Vasmer 1987: Progres, tom II, 474)
parukář 1. kdo zhotovuje, upravuje paruky; vlásenkář	***paruka*** (ital. *parruca*) (Machek 1971: Academia, 435)	**постижёр** 1. Специалист по изготовлению париков (в театральных мастерских также по изготовлению накладных усов, бород, бакенбард).[68]	***постижёр*** (<фр. *posticheur*, *postiche*[69])

[66] DaS - Snůška řemesel. *DaS - Snůška řemesel* [online]. 2005 [cit. 2015-03-03]. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1441/podzim2011/De2BK_UDSD/DaS_-_Snuska_remesel.htm

[67] ЛЕД — Толковый словарь Даля. *Яндекс.Словари* [online]. 1997–2015 [cit. 2015-03-06]. Dostupné z:http://1url.cz/9gaj

[68] ПОСТИЖЁР. *Словари и энциклопедии на Академике* [online]. 2000-2014 [cit. 2015-03-06]. Dostupné z:http://dic.academic.ru/dic.nsf/ogegova/175654

tiskař 1. kdo tiskne vysazené formy na tiskových strojích n. kdo potiskuje látky	***tisknout*** (všeslovanské) (Rejzek, 2001: Leda, 662)	**печатник** 1. Работник полиграфической промышленности, специалист печатного дела; полиграфист.	***печатать*** (< печать, общеслав.), праслав. основа на согласный – **pečat-*, – вероятно, от *пеку*, т. е. "орудие для выжигания знака" (Vasmer 1987: Progres, tom III, 255)
kartáčník 1.výrobce kartáčů a podobného zboží; (dř. též) obchodník s nimi	***kartáč*** (< něm. *Kardätsche* < ital. *cardasso*) (Machek, 1971: Academia, 243)	**щёточник** 1. Тот, кто изготавливает щётки[70]	***щётка*** (< щетина, общеслав.) (Vasmer 1987: Progres, tom IV, 505)
knihař 1. vazač knih	***kniha*** (všeslovanské) (Machek, 1971: Academia, 262 – 263)	**переплётчик** 1. Тот, кто занимается переплётом книг.	***переплетать/переплести*** (< плести, общеслав.), родственно лат. *plectō, -ere,* д.-в.-н. flehtan, др.-инд. *praçnas* (Vasmer 1987: Progres, tom III, 280)
zrcadelník 1. řemeslník specializovaný na výrobu zrcadel, původně kovových s vyleštěnou plochou, později skleněných s odraznou vrstvou.[71]	***zrcadlo*** (slc. *zrkadlo,* r. *zerkalo,* ukr. *dzerkalo*, pol. *zwiercadło*, sln. *zrcalo* < *zъrkati*) (Machek, 1971: Academia, 718 – 719)	**зеркальщик** 1. Мастер, делающий зеркала.	***зеркало*** вариант I: образовано од корня *zъr-*, от основы *zъr-k-a-* с суффиксом *–dl(o)* (Černych, 1999: Russkij jazyk, tom I., 324) вариант II: вероятно, калька лат. *speculum* (Vasmer 1987: Progres, tom II, 95)

2. 10. 1. TÉMATICKÁ KLASIFIKACE

Oddíl **další obory** obsahuje 15 českých výrazů a 14 ruských výrazů, dohromady tedy 29 výrazů.

2. 10. 2. HISTORICKO-ETYMOLOGICKÁ ANALÝZA

Tento oddíl obsahuje 6 výrazů, jež nejsou slovanského původu: *sklenář, knoflíkář, parukář, kartáčník; зонтовщик, постижёр.*

---

[69] Постижёр — Толковый словарь иноязычных слов — Яндекс.Словари. *Яндекс.Словари* [online]. 1997–2015 [cit. 2015-03-06]. Dostupné z: http://1url.cz/Lgaf

[70] Щеточник. *Словари и энциклопедии на Академике* [online]. 2000-2014 [cit. 2015-03-06]. Dostupné z:http://1url.cz/mgaI

[71] DaS - Snůška řemesel. *DaS - Snůška řemesel* [online]. 2005 [cit. 2015-03-03]. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1441/podzim2011/De2BK_UDSD/DaS_-_Snuska_remesel.htm

Názvy *sklenář, knoflíkář* a *kartáčník* vznikly od slov převzatých z němčiny (viz. Tabulka č. 10a). Slovo *kartáč* (> *kartáčník*) dokonce původně pochází z italštiny (viz. Tabulka č. 10a). Ruský *зонт* (> *зонтовщик*) pak pochází z holandštiny (viz. Tabulka č. 10a). Název *постижёр* je převzat z francouzštiny (viz. Tabulka č. 10a).

Název *zrcadelník/зеркальщик* je odvozen od *zrcadlo/зеркало* (viz. Tabulka č. 10a). Machek i Černych mu připisují slovanský původ a oba dodávají, že v jihoslovanských jazycích je toto slovo tvořeno od jiného základu: bulh. *огледало*, sch. *огледало*, sln. *ogledalo* (Černych, 1999: Russkij jazyk, tom I., 324). Vasmer však tvrdí, že jde pravděpodobně o kalk z lat. *speculum* (Vasmer 1987: Progres, tom II, 95).

Slovo *sklo/стекло* (> *стекольщик, склáр/стеклодел*) je podle Machka i Vasmera přejato již v praslovanském období z gót. *stikls*. Machek dále píše: *„ …přejato z gót stikls mask. pohár; neobvyklý významový přechod výrobek > materiál se vysvětlí tak, že Slované viděli u Gótů ze skla jen poháry; provedli pak změnu rodu podle jmen hmot zolto, železo apod.“*[72] Uvádí i jiné možnosti: *„J. Knobloch upomíná na skleněné picí rohy římského průmyslu nalezené v Porýní… Frankové přejali tuto techniku od Římanů. Tyto skutečnosti archeologické podle Knoblocha svědčí pro přejetí slova ze západu (sthn. stehhal), nikoli od Gótů.“*[73]

V češtině i ruštině nacházíme shodná povolání: *sklenář – стекольщик, sklář – стеклодел*. Rozdíl mezi těmito řemesly je takový, že *sklář/стеклодел* vyrábí různé předměty ze skla, kdežto *sklenář/стекольщик* se zabývá zasklíváním. Přestože ve všech slovech rozpoznáme základ *sklo/стекло,* české *sklenář* přešlo do jazyka z němčiny (viz. Tabulka č. 10a).

Slovo *škrob* (> *škrobař*) pochází z psl. **skrobъ* a Rejezk píše, že nemá jednoznačný význam. Je spojováno s lit. *skrébti*, které má význam *tuhnout* a dále se odvozuje z ie. **(s)kerb(h)* s významem *ohýbat*. Ale původní význam slova **skrobъ* je *kaše z kukuřičné mouky* a proto Rejzek uvažuje o odvození z psl. *skre(b)ti* s významem *škrabat*. Původní význam by tedy podle něj byl *„to, co je naškarbáno, namleto“*. (Rejzek, 2001: Leda, 631 – 632)

Ruským ekvivalentem slova *škrob* je slovo *крахмал*, které je převzato z něm. *Kraftmehl.* (Vasmer 1987: Progres, tom II, 369)

O původu slova *kniha* (> *knihař*) je několik doměnek. Podle Machka je nejsprávnější doměnka Dobrovského, totiž že slovo přišlo z východu (skrze

[72] Machek, V.: Etymologický slovník jazyka českého, Praha: Academia, 1971, str. 546
[73] Machek, V.: Etymologický slovník jazyka českého, Praha: Academia, 1971, str. 546

turkotatarské, ugrofinské a jiné národy) a jeho prapůvod je v čínském *king*. Dále také prezentuje názor Abajeva, který vidí původ tohoto slova v assyr. *kunukku* (pečeť), přes arm. *knik´*(pečeť). (Machek 1971: Academia, 262 – 263)

Zbylá slova jsou slovanského původu a často také indoevropského charakteru (viz. Tabulka č. 10a).

V tomto oddílu jsme v české části nalezli 14 slov utvořených odvozováním, a to 12 slov od podstatných jmen a 2 slova od sloves. Všechna slova vznikla sufixací.

K názvům **činitelským** patří:

- sufix ***–ař***: *škrobař, tiskař*

K názvům **konatelským** patří:

- sufix ***–ař***: *sklář, mydlář, deštníkář, knoflíkář, smolař, košíkář, ledař, parukář, knihař*
- sufix ***–ník***: *kolomazník, kartáčník, zrcadelník*

Slovo *sklenář* uvádíme zvlášť, protože se jedná o kalk z něm. *Glasner* (viz. Tabulka č. 10a).

V ruské části tohoto oddíli jsme nalezli 10 slov utvořených odvozováním, a to 8 slov od podstatných jmen a 2 slova od sloves. Všechna slova vznikla sufixací.

K názvům **činitelským** patří:

- sufix ***–ик***: *печатник*
- sufix ***–чик***: *переплётчик*

K názvům **konatelským** patří:

- sufix ***–щик***: *стекольщик, зонтовщик, корзинщик, ледовщик, зеркальщик*
- sufix ***–ик***: *пуговичник, дегтярник, щёточник*

V této části najdeme i 3 složená slova:

- *стеклодел* (*стекло* + *делать* + *Ø*)
- *мыловар* (*мыло* + *варить* + *Ø*)
- *смоловар* (*смола* + *варить* + *Ø*)

Jedná se o složená podstatná jména tvořená bezafixální derivací.

Slovo *постижёр* uvádíme zvlášť, protože je jen s menšími úpravami převzato celé z francouzštiny (viz. Tabulka č. 10a).

Tento oddíl obsahuje i jednu jazykovou lakunu. Svůj ruský ekvivalent nemá název *škrobař*.

2. 10. 3. PŘENESENÉ VÝZNAMY

Tabulka č. 10b	
Slovo	**Přenesený význam**
škrobař	expr. skrblík, lakomec (Havránek 1989: Academia, VI. díl, 40)
smolař	expr. kdo nemá štěstí, kdo má smůlu (Havránek 1989: Academia, V. díl, 413)
košíkář	sport. hráč košíkové; basketbalista (Havránek 1989: Academia, II. díl, 412)
parukář	řidč. kdo nosí paruku > hanl. zpátečník (Havránek 1989: Academia, IV. díl, 49)

V tomto oddílu jsme našli přenesené významy pouze v české části u 4 slov: *škrobař, smolař, košíkář, parukář* (viz. Tabulka č. 10b).

V Machkově slovníku najdeme pod heslem *škrob* dva významy. První hovoří o názvu polysacharidu, který obsahují např. brambory nebo pšenice. Druhý význam je *skrblík, lakomec*. Machek o něm dále píše: *„U Jungmanna je pouze škrobený člověk = skoupý. Snad bylo toto „škrobený“ eufemismem ve smyslu „tuhý, tvrdý, nepřístupný“ totiž vůči chudším, tedy místo „lakomý“ = nic nedávající.“*[74] Tímto způsobem tedy nejspíš vznikl přenesený význam slov *škrob/škrobař.*

Smolař je řemeslník, který pracoval se smůlou (např. jí vyléval sudy). *Smůla* ale v přeneseném významu znamená i *nezdar, neštěstí*. Jde o kalk z něm. *Pech*, které má významy smůla jako pryskyřice i jako neštěstí (Hugo a kol. 2006: Maxdorf, 256). Člověk, kterému se nedaří, je tedy potom smolař.

Českým názvem pro basketbal je košíková, basketbalista je potom *košíkář*. Shodou okolností je toto nazvání stejné jako profese košíkáře, který vyrábí proutěné koše. V základu obou názvu najdeme slovo *koš* (viz. Tabulka č. 10b).

Zajímavá je cesta přenosu významu u slova *parukář*. Tento název označuje člověka, který vyrábí a upravuje paruky. Může ale označovat i člověka, který paruky nosí. *Paruka* však už dávno vyšla z módy a přeneseně tímto slovem můžeme nazvat

[74] Machek, V.: Etymologický slovník jazyka českého, Praha: Academia, 1971, str. 613

zpátečníka, člověka konzervativního, který se stále drží již překonaných způsobů myšlení apod. (viz. Tabulka č. 10b).

2. 11. UMĚLECKÁ ŘEMESLA / ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ РЕМЁСЛА

Tabulka č. 11a			
Slovo	**Původ**	**Слово**	**Происхождение**
dřevorytec 1. kdo se zabývá dřevorytectvím	***dřevo*** (všeslovanské), příbuzné lit. *dervà*, gót. *triu*, , angl. *tree*, ind. *dāru* (Machek 1971: Academia, 131) ***rýt*** (všeslovanské) (Machek 1971: Academia, 528)	**гравёр по дереву** 1. Художник, создающий гравюры по дереву.	***гравер*** (через нем. *Graveur* или прямо из франц. *graveur*) (Vasmer 1987: Progres, tom I, 450) ***дерево*** (общеслав.) (Vasmer 1987: Progres, tom I, 502)
řezbář 1. výtvarný umělec n. řemeslník zabývající se vyřezáváním, řezbou	***řezba*** (< řezat, všeslovanské), příbuzné lit. *rẽžti*, řec. *ῥήγνῡμι* (Machek 1971: Academia, 531 – 532)	**резчик** 1. Мастер по художественной резьбе.	***резать*** (общеслав.), родственно лит. *rẽžti*, греч. *ῥήγνῡμι* (Vasmer 1987: Progres, tom III, 461)
emailér 1. malíř na emailu	***email*** (< fr. *émail*) (Rejzek 2001: Leda, 155)	**эмальер** 1. Мастер, художник по изготовлению эмалей	***эмаль*** (< франц. *émail* < франк. **smalt*) (Vasmer 1987: Progres, tom IV, 518)
hřebenář 1. výrobce (a dř. též prodavač) hřebenů	***hřeben*** (pol. *grzebień*, slc. *hrebeň*, ukr. *hrebin´*, r. *greben ´*), příbuzné stbret. *crip*, kymr. *crib* (Machek 1971: Academia, 187)	**гребенщик** 1. Изготовитель гребней.[75]	***гребень***, первонач. основа на согласный праслав. **greby* (Vasmer 1987: Progres, tom I, 454)
illuminator 1. malíř iluminací	***iluminace*** (< lat. *illūmināre*) (Rejzek 2001: Leda, 234)	**иллюминатор** 1. Мастер, раскрашивающий вручную гравюры, рисунки.[76]	***иллюминация*** (< лат. *illūmināti*ō) (Vasmer 1987: Progres, tom II, 127)
klenotník 1. výrobce klenotů, obchodník s klenoty	***klenot*** (< stŕhn. *kleinôt*) (Machek 1971: Academia, 254)	**ювелир** 1. Мастер, изготовляющий ювелирные изделия; продавец таких изделий.	***ювелир*** (< нем., голл. *Juwelier*) (Vasmer 1987: Progres, tom IV, 525)

[75] Новая Газета | Цветной выпуск от 23.05.2008 №19 | История в фамилиях: от Гаврилы Тряси Солома до наших дней. *Новая Газета* [online]. 2015 [cit. 2015-03-06]. Dostupné z:http://old.novayagazeta.ru/data/2008/color19/05.html

[76] ИЛЛЮМИНАТОР. *Словари и энциклопедии на Академике* [online]. 2000-2014 [cit. 2015-03-06]. Dostupné z:http://1url.cz/ogan

		алмазник 1. Ювелир - специалист по обработке и огранке алмазов.	***алмаз***, восточное заимств.; ср. тел., тат., казах., кирг., кыпч. *almas* (Vasmer 1987: Progres, tom I, 71)
malíř 1. výtvarný umělec malující obrazy	***malovat*** (< něm. *malen*, popř. *Maler*) (Machek 1971: Academia, 349)	**живописец** 1. Художник, занимающийся живописью	***живопись*** < живой (общеслав.), родственно лит. *gývas*, лтш. *dzîvs*, др.-инд. *jīvás* (Vasmer 1987: Progres, tom II, 51) + писать (общеслав.), родственно лит. *piẽšti*, др.-инд. *piṃçáti* (Vasmer 1987: Progres, tom III, 266)
mincíř 1. kdo razí mince, razitel peněz	***mince*** (< něm. *Münze* < lat. *moneta*) (Machek 1971: Academia, 363)	**монетчик** 1. Рабочий, занимающийся чеканкой монет.	***монета*** (заимств. через польск. *moneta* < лат. *monēta*) (Vasmer 1987: Progres, tom II, 650)
pozlacovač 1. kdo se zabývá řemeslně pozlacováním (soch, rámů, písma ap.)	***pozlacovat*** (< zlatit < zlato, všeslovanské), příbuzné lot. *zelts*, gót. *gulþ* (Machek 1971: Academia, 716)	**золотильщик** 1. Мастер, занимающийся золочением.	***золотить*** (< золото, общеслав.) (Vasmer 1987: Progres, tom II, 103-104)
zlatník 1. výrobce ozdobných předmětů z drahých kovů, dř. též obchodník s nimi	***zlato*** (všeslovanské), příbuzné lot. *zelts*, gót. *gulþ* (Machek 1971: Academia, 716)	**золотарь** 1. Золотых и серебряных дел мастер.[77]	***золотить*** (< золото, общеслав.) (Vasmer 1987: Progres, tom II, 103-104)
rytec 1. kdo se zabývá rytectvím	***rýt*** (všeslovanské) (Machek 1971: Academia, 528)	**гравёр** 1. Художник, создающий гравюры.	***гравер*** (через нем. *Graveur* или прямо из франц. *graveur*) (Vasmer 1987: Progres, tom I, 450)

[77] ЗОЛОТАРЬ. *Словари и энциклопедии на Академике* [online]. 2000-2014 [cit. 2015-03-06]. Dostupné z:http://dic.academic.ru/dic.nsf/ushakov/817798

sochař 1. výtvarný umělec, tvůrce soch, reliéfů ap.	***socha*** (všeslovanské, dnešní význam jen v č., slc.), příbuzné s lit. *šakà*, gót. *hōha* (Rejzek 2001: Leda, 589)	**скульптор** 1. Художник, создающий произведения скульптуры. **ваятель** 1. Скульптор (устар.)	***скульптор*** (< лат. *sculptor*)[78] ***ваять*** (ст.-слав. *ваѣ҃ти*), связано с *вити* (Vasmer 1987: Progres, tom I, 281)
kovotepec 1. umělec n. řemeslník zabývající se tepáním kovů	***kov*** (< starobylé postverbale *kovъ* < *kovat*; všeslovanské), příbuzné sthn. *houwan*, lat. *cūdō* (Machek 1971: Academia, 285 – 286) ***tepat*** (zvukomalebné), psl. *te(p)ti* (Machek 1971: Academia, 640)	**медник** 1. Работник, занимающийся изготовлением или починкой медных вещей.	***медь*** (общеслав.), предполагают родство с др.-исл. *smiðr*, д.-в.-н. *smid* (Vasmer 1987: Progres, tom II, 591)
pasíř 1. dělník, dř. živnostník, zabývající se výrobou pásů a předmětů z kovů různ. technikami	***pás*** (< psl. postverbale **po-jasъ* < *po-jasati*; všeslovanské), příbuzné lit. *júosti*, lot. *juost* (Machek 1971: Academia, 435 – 436)	**мастер, изготовляющий пояса**	***мастер***, путь заимствования форм на -ер трудно определить. Вряд ли через посредство ит. *ma(e)stro* (Vasmer 1987: Progres, tom II, 578) **пояс** (общеслав.) (Vasmer 1987: Progres, tom III, 351)

[78] Происхождение слова Скульптор в электронном словаре иностранных слов. *СловОнлайн - онлайн интернет словари и энциклопедии русского языка Даля, Ожегова,Ушакова, Ефремовой* [online]. 2010 - 2015 [cit. 2015-02-28]. Dostupné z: http://slovonline.ru/slovar_inostran/b-18/id-12298/skulptor.html

kytarář 1. výrobce a opravář kytar	***kytara*** (< ř. *kythárā*) (Rejzek 2001: Leda, 328)	**гитарный мастер** 1. Мастер, занимающийся созданием и ремонтом гитар.[79]	***гитара*** (сначала китара, в эпоху Петра I), через польск. *gitara* или нем. *Gitarre* из лат. *cithara* от греч. *κιθάρα* (Vasmer 1987: Progres, tom I, 408) ***мастер*** (см. выше) (Vasmer 1987: Progres, tom II, 578)
houslař 1. výrobce houslí a jiných smyčcových nástrojů	***housle*** (všeslovanské), příbuzné psl. **gǫslь* (Rejzek 2001: Leda, 212)	**скрипичный мастер** 1. Мастер, занимающийся созданием и ремонтом смычковых струнных музыкальных инструментов.[80]	***скрипка*** (< скрипеть) (Vasmer 1987: Progres, tom III, 658) ***мастер*** (см. выше) (Vasmer 1987: Progres, tom II, 578)
mozaikář 1. kdo se zabývá navrhováním n. sestavováním mozaik:	***mozaika*** (< něm. *Mosaik* < střlat. *musaicum*) (Rejzek 2001: Leda, 392)	**мозаичист** 1. Мастер по мозаике; тот, кто набирает мозаичные картины, узоры.	***мозаика*** (< франц. *mosaïque* < ит. *musaico*) (Vasmer 1987: Progres, tom II, 637)
foukač skla 1. sklářský dělník, kt. vyfukuje sklo	***foukat*** (všeslovanské, zvukomalebné) (Machek 1971: Academia, 145) ***sklo*** (všeslovanské) (Machek 1971: Academia, 546)	**стеклодув** 1. Рабочий, изготовляющий стеклянные изделия дутьём в трубу, на конце которой находится стеклянная заготовка.	***стекло*** (общеслав.), праслав. **stьklo* заимств. из гот. *stikls*, д.-в.-н. *stechal* ***дуть*** (общеслав.), ближе всего лит. *dùmti*, др.-прусск. *dumsle*, др.-инд. *dhámati* (Vasmer 1987: Progres, tom I, 555)

2. 11. 1. TÉMATICKÁ KLASIFIKACE

Oddíl **umělecká řemesla** obsahuje 18 českých výrazů a 20 ruských výrazů, dohromady tedy 38 výrazů.

[79] Гитарный мастер — Википедия. *Википедия — свободная энциклопедия* [online]. 2015 [cit. 2015-03-06]. Dostupné z: http://1url.cz/9gac

[80] Скрипичный мастер — Википедия. *Википедия — свободная энциклопедия* [online]. 2015 [cit. 2015-03-06]. Dostupné z: http://1url.cz/hga8

2. 11. 2. HISTORICKO-ETYMOLOGICKÁ ANALÝZA

V tomto oddílu se nachází 16 výrazů, které nemají slovanský charakter: *emailér, iluminátor, klenotník, malíř, mincíř, kytarář, mozaikář; гравёр, эмальер, иллюминатор, ювелир, алмазник, монетчик, скульптор, гитарный мастер, мозаичист*.

Z němčiny byla převzata slova: *klenotník – ювелир, malíř, mincíř, mozaikář* (viz. Tabulka č. 11a). Z francouzštiny pochází: *emailér – эмальер* (viz. Tabulka č. 11a). U ruského názvu *гравёр* Vasmer nedává jednoznačný výklad, slovo přišlo z němčiny nebo francouzštiny (viz. Tabulka č. 11a).

Najdeme i slova pževzatá z latiny: *iluminátor – иллюминатор, скульптор*. Latinský prapůvod má i slovo *monēta* (> *mincíř/ монетчик*). Zatímco do češtiny se dostalo z němčiny, do ruštiny přešlo z polštiny. Stejně tak *mozaikář/ мозаичист* jsou odvozeny od původních lat. *musaico, musaicum* (viz. Tabulka č. 11a).

Ke slovům s řeckým původem patří: *kytarář – гитарный мастер* (viz. Tabulka č. 11a). Vasmer dále blíže nespecifikuje původ slova *алмаз* (> *алмазник*). Podle něj přišlo odněkud z východu a srovnává ho např. s tatar., kazach., kyrg. *almas* (viz. Tabulka č. 11a). O původu slova *мастер*, jsme hovořili již dříve. Připomínáme, že jeho přesný původ není znám, ale nejspíše pochází z it. *ma(e)stro* (viz. Tabulka č. 11a).

Věnujme pozornost ještě slovu *socha*. Jde o slovo všeslovanské, ovšem dnešní význam *statua* lze najít pouze v češtině a slovenštině. Slovo socha znamenalo u Slovanů původně slabší kmen nahoře s pahýlem po větvi, tedy s jakousi vidlicí. Takové sochy se používaly jako podpěrné sloupy. Obyčejné sloupy takové vidlice neměly. S tímto významem můžeme najít obdobná slova v různých slovanských jazycích.

V češtině a slovenštině toto slovo dostalo význam statui kvůli tomu, že tyto podpěrné sloupy byly v jizbách zdobeny vyřezávanými ornamenty, někdy i figurálními reliéfy (to samé u sev. Germánů). V ruštině a ukrajinštině může *socha* ještě znamenat rádlo s dvojzubou vidlicí (Machek 1971: Academia, 565 – 566).

Zbylá slova jsou slovanského původu, často indoevropského charakteru (viz. Tabulka č. 11a).

V české části tohoto oddílu jsme našli 15 slov vytvořených odvozováním, a to 12 slov od podstatných jmen a 3 slova od sloves. Všechna slova jsou utvořena sufixací.

K názvům **činitelským** patří:

- sufix ***–č***: *pozlacovač, foukař (skla)*
- sufix ***–ec***: *rytec*

K názvům **konatelským** patří:

- sufix ***–ař***: *řezbář, hřebenář, sochař, kytarář, houslař, mozaikář*
- sufix ***–ér***: *emailér*
- sufix ***–átor***: *iluminátor*
- sufix ***–ník***: *klenotník, zlatník*
- sufix ***–íř***: *mincíř, pasíř*

Dvě slova v této části vznikla skládáním:

- *dřevorytec* (*rytec dřeva*)

Slovo *dřevorytec* je tvořeno čistou kompozicí – modifikační determinativum.

- *kovotepec* (*kov* + *tepat* + sufix *–ec*)

V tomto případě jde o složené podstatné jméno tvořené sufixací

Slovo *malíř* uvádíme zvlášť, neboť bylo pouze s úpravou převzato z nem. *Maler* (viz. Tabulka č. 11a).

V ruské části tohoto oddílu jsme nalezli 11 slov utvořených odvozováním, a to 7 slov od podstatných jmen a 4 slova od sloves. Všechna slova vznikla sufixací.

K názvům **činitelským** patří:

- sufix ***–чик/щик***: *резчик, золотильщик*
- sufix ***–арь***: *золотарь*
- sufix ***–тель***: *ваятель*

K názvům **konatelským** patří:

- sufix ***–чик/щик***: *гребенщик, монетчик*
- sufix ***–ик***: *алмазник, медник*
- sufix ***–ер***: *эмальер*
- sufix ***–атор***: *иллюминатор*
- sufix ***–ист***: *мозаичист*

Dvě slova v této části vznikla skládáním:

- *живописец* (*живый* + *писец*)

Slovo *живописец* je tvořeno čistou kompozicí – modifikační determinativum.

- *стеклодув* (*стекло* + *дуть* + *Ø*)

Slovo *стеклодув* je složené podstatné jméno tvořené bezafixální derivací.

V tomto oddílu se setkáváme s rozmanitými sufixy, především se sufixy cizího původu: ***–ér/–ер, –átor/–атор, –ист***.

Názvy *гитарный мастер* a *скрипичный мастер* jsou tvořeny přídavným a podstatným jménem. Přídavná jména v obou případech patří k široce vztahovým.

V ruské části se také několikrát vyskytuje několik víceslovných pojmenování, např. *kytarář – гитарный мастер, houslař – скрипичный мастер, dřevorytec – гравёр по дереву*; nebo je název vyjádřen opisem, např. *pasíř – мастер, изготовляющий пояса* (viz. Tabulka č. 11a).

Slova *гравёр*, *ювелир* a *скульптор* uvádíme zvlášť, neboť byla pouze s úpravou převzata z jiných jazyků (viz. Tabulka č. 11a). V tomto oddílu nenajdeme žádné jazykové lakuny.

2. 11. 3. PŘENESENÉ VÝZNAMY

Žádné slovo v tomto oddílu neobsahuje přenesený význam.

3. NÁZVY ŘEMESLNÍKŮ V ČJ A RJ: POKUS O SROVNÁNÍ

3. 1. HISTORICKO-ETYMOLOGICKÁ ANALÝZA

Na základě naší analýzy si můžeme utvořit představu o tom, v jaké míře jsou zastoupena slova cizího, neslovanského původu. Pro lepší orientaci uvádíme stav v každém oddílu zvlášť. Slova cizího původu, která jsou dnes již ve slovanském lexiku pevně zakořeněna, do výčtu neuvádíme. Taková slova byla převzata už v dávných dobách a většinou jsou také všeslovanská (např. *trouba/трyба* < germ. *trumba;* Machek, 1971: Academia, 653). Do výčtu dále neuvádíme slova, o jejichž původu nepřevládá u jazykovědců jednoznačné mínění.

Tabulka: Zastoupení neslovanských slov

Odvětví	Slov celkem	Cizí původ	ČJ - celkem	ČJ – cizí původ	RJ - celkem	RJ – cizí původ
Potravinářství	39	6	21	5	18	1
Oděvnictví a textil	44	13	24	9	20	4
Kovodělný průmysl	34	11	18	5	16	6
Strojírenství	11	3	5	1	6	2
Keramika	7	3	5	2	2	1
Kožedělný průmysl	15	2	7	1	8	1
Zpracování dřeva	20	3	11	2	9	1
Stavebnictví	26	8	14	5	12	3
Zbrojní průmysl	16	5	8	2	8	3
Další obory	29	6	15	4	14	2
Umělecká řemesla	38	16	18	7	20	9
	279	**76**	**146**	**43**	**133**	**33**
		27, 3%		**29, 5%**		**24, 8%**

Z celkového počtu 279 je 76 slov cizího, neslovanského původu, což představuje asi 27, 3%. Z celkového počtu 146 českých slov je 43 neslovanského původu (29, 5%) a z celkového počtu 133 ruských slov je 33 neslovanského původu (24, 8%). Procentuální zastoupení slov jiného, než slovanského původu, je tedy přibližně stejné.

Nejvíce slov neslovanského původu obsahují oddíly: **umělecká řemesla** (16), **oděvnictví a textil** (13), **kovodělný průmysl** (11). Ostatní oddíly neobsahují více než 10 slov neslovanského původu (viz. Tabulka: Zastoupení neslovanských slov).

Objasnit, proč zrovna v těchto odvětvích nacházíme nejvíce převzatých slov, není jednoduché. Příčiny mohou být různé. Např. u uměleckých řemesel se můžeme domnívat, že mnohá z nich naši předkové převzali i s názvem od vyspělejších kultur. Avšak najít prameny, které by takové hypotézy potvrzovaly, je úkol náročný a mnohdy také neproveditelný. Navíc náš jazykový materiál představuje pouze část z celkového

množství všemožných názvů řemeslníků. Nemůžeme tedy zevšeobecňovat pouze na základě našeho výčtu, a proto ponecháváme tuto otázku otevřenou.

3. 2. SLOVOTVORBA

3. 2. 1. MOTIVACE SLOV

U slov dále můžeme určit i to, nakolik stejně jsou motivována. Např. u dvojice *řezník – мясник* již víme, že slovo *řezník* je odvozeno od slovesa *řezat*, kdežto slovo *мясник* od podstatného jména *мясо* (viz. Tabulka č. 1a). Jejich motivace je tedy rozdílná. Naopak jiná dvojice slov, např. *mlékař – молочник*, má stejnou motivaci. Obě slova jsou odvozena od podstatného jména *mléko/молоко* (viz. Tabulka č. 1a). Právě takové dvojice patří do následujícího výčtu.

Tabulka: Zastoupení slov s totožnou motivací

Odvětví	**ČJ - slovesa**	**ČJ – podst. jm.**	**RJ - slovesa**	**RJ – podst. jm.**	**Totožná motivace**
Potravinářství	4	17	4	7	10
Oděvnictví a textil	9	13	9	10	27
Kovodělný průmysl	5	12	7	5	16
Strojírenství	1	3	2	4	8
Keramika		4		2	4
Kožedělný průmysl		6	2	4	5
Zpracování dřeva	1	7		9	14
Stavebnictví	6	5	3	4	10
Zbrojní průmysl		8		8	16
Další obory	2	12	2	8	16
Umělecká řemesla	3	12	4	7	14
	31	**99**	**33**	**68**	**-**
Celkem	**231**				**140**

V české části našeho jazykového materiálu je odvozením od sloves utvořeno dohromady 31 slov, v ruské části je to 33 slov. Od podstatných jmen je v české části našeho jazykového materiálu utvořeno 99 slov, zatímco v ruské části 68 slov (viz. Tabulka: Zastoupení slov s totožnou motivací). Jak v české, tak v ruské části tedy výrazně převládají slova odvozená od podstatných jmen.

Celkem se v našem jazykovém materiálu nachází 140 slov se stejnou motivací. Jde tedy o dvojice, jejichž oba komponenty jsou odvozeny buď od slovesa, nebo od podstatného jména. Tato slova tvoří 60, 6% z celkového množství 231 slov, vzniklých odvozováním (viz. Tabulka: Zastoupení slov s totožnou motivací).

Kromě odvozování jsou slova v naší práci tvořena také skládáním. S tímto druhem slovotvorby se častěji setkáváme v ruské části jazykového materiálu. V české části vzniklo skládáním 6 slov, zatímco v ruské části 15 slov.

Zbylá slova byla do českého nebo ruského lexika převzata z cizího jazyka jako celek, mnohdy pouze s menšími úpravami. V naší analýze tak najdeme slova převzatá z němčiny, polštiny, latiny, řečtiny, italštiny, francouzštiny, maďarštiny, holandštiny, gótštiny, perštiny, turkických nebo mongolských jazyků.

3. 2. 2. JAZYKOVÉ LAKUNY

Velmi častým jevem v naší práci jsou jazykové lakuny. Jde o výrazy, které nemají v druhém jazyce patřičný ekvivalent. *„Общей причиной отсутствия для имеющихся понятий средств языкового выражения является отсутствие коммуникативной потребности, в результате чего не осуществляется номинация понятия. Часто наличие лакуны в одном из языков объясняется не тем, что нет соответствующего денотата, а тем, что культуре как бы не важно такое различие.“*[81]

Např. ruským slovům *рука* a *нога* v angličtině odpovídají slova: *hand* a *arm*, *foot* a *leg*. Ruština chápe tyto části těla jako celek, kdežto v angličtině má každá část svůj název, přičemž neexistuje žádné slovo, které by tento úd označovalo jako celek. (Sabitova 2013: Flinta, 126)

Jednou z příčin jazykových lakun v naší práci je pak různá specializace oborů. Čeština obecně obsahuje již od středověku mnohem více speciálních názvů než ruština. Vše se odvíjí od rozsáhlejší specializace řemesel v českém prostředí. Téměř v každém odvětví najdeme výrazy v češtině, které nemají ruský ekvivalent. Jsou to slova jako např. *caletník* (specialista pekař vyrábějící sladké pečivo mimo perník[82]), *cankář* (specialista kovář vyrábějící ploché kovové pruhy – cánky, které sloužily k dalšímu zpracování, nebo se z nich v mincovnách razily mince[83]), *jehelník* (specialista kovář, specializující se na

[81] Sabitova, Z. K.: Lingvokul´turologija, Moskva: Flinta, 2013, str. 124
„Obecnou příčinou toho, proč u jistých pojmů chybí vyjádření jazykovými prostředky, je chybějící komunikační potřeba, v důsledku čehož se neuskutečňuje nominace pojmu. Často výskyt lakuny v jednom jazyce neznamená, že by neexistoval odpovídající denotát, ale že pro kulturu není takové rozlišování důležité.“

[82] DaS - Snůška řemesel. *DaS - Snůška řemesel* [online]. 2005 [cit. 2015-03-08]. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1441/podzim2011/De2BK_UDSD/DaS_-_Snuska_remesel.htm

[83] DaS - Snůška řemesel. *DaS - Snůška řemesel* [online]. 2005 [cit. 2015-03-08]. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1441/podzim2011/De2BK_UDSD/DaS_-_Snuska_remesel.htm

výrobu různých druhů jehel[84]) *džbánkař* (specialista hrnčíř vyrábějící džbány[85]), *hacník* (specialista krejčí zabývající se výrobou kalhot[86]) apod.

Jak již bylo zmíněno, pokud se v jednom jazyce vyskytne lakuna, neznamená to, že by daný pojem v jazyce zcela chyběl. I v ruském prostředí se vyrábělo sladké pečivo, jehly či džbány. Chybí zde pouze název pro konkrétní řemeslo, a to proto, že v ruském prostředí práci zastával v rámci své profese jiný řemeslník.

Stejná situace však v nemnohých případech v naší analýze nastává i v ruštině. Např. název *лапотник* nemá v češtině ekvivalent, přestože lýková obuv, kterou tento řemeslník vyráběl, je známa i jiným kulturám. I v Kosmově kronice české se dočteme, že Přemysl Oráč nosil střevíce z lýka. Český ekvivalent, který by však odpovídal výrazu *лапотник*, nenajdeme.

Jediná odvětví v naší práci, u kterých jsme nenašli žádné lakuny, jsou **strojírenství**, **zbrojní průmysl** a **umělecká řemesla**.

Minimálně u některých řemeslných odvětví byla specializace ve středověku stejná jak ve střední, tak ve východní Evropě. Za prvé se jedná o **výrobu zbraní**, což potvrzuje i naše analýza. V českém i ruském jazyce existuje široká škála výrazů pro určité specializace. Např. *lučišník – лучник, štítař – щитник, toulař – тульник* atp. Velmi specializovaným odvětvím bylo i **zpracování kovů**: *hřebičník – гвоздочник, brnířbронник, podkovář – подковщик* aj (v naší analýze pouze 2 lakuny). Dále můžeme jmenovat např. **zpracování dřeva** (v naší analýze pouze 1 lakuna) nebo **stavebnictví** (1 lakuna). Většina z uvedených výrazů se dnes již řadí mezi historismy.

Naopak např. výroba **keramiky** nebyla ve východní Evropě natolik specializovaná jako ve střední. Zatímco v českém jazyce najdeme výrazy jako *kachlář, džbánkař, hrnčíř* aj., v ruském jazyce tyto specializace prováděl *гончар*.

3. 2. 3. PŘECHYLOVÁNÍ

Dále chceme poukázat na to, že většina řemesel je uvedena v mužském rodě, což odpovídá způsobu života, který lidé vedli od pradávna. Tato skutečnost svědčí o tom, že muži obstarávali obživu např. právě jako řemeslníci, zatímco ženy se staraly o domácnost

[84] DaS - Snůška řemesel. *DaS - Snůška řemesel* [online]. 2005 [cit. 2015-03-08]. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1441/podzim2011/De2BK_UDSD/DaS_-_Snuska_remesel.htm
[85] DaS - Snůška řemesel. *DaS - Snůška řemesel* [online]. 2005 [cit. 2015-03-08]. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1441/podzim2011/De2BK_UDSD/DaS_-_Snuska_remesel.htm
[86] DaS - Snůška řemesel. *DaS - Snůška řemesel* [online]. 2005 [cit. 2015-03-08]. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1441/podzim2011/De2BK_UDSD/DaS_-_Snuska_remesel.htm

a děti. I ženy si zajisté mohly přivydělávat, ovšem jen v oborech jim blízkých. Nikdy v literatuře nenarazíme na kovářky, tesařky, kamnářky apod. Jediná řemesla v naší analýze, u kterých se tradičně dává přednost názvu v ženském rodě, jsou *přadlena* – *прядильщица* a *vyšívačka – вышивальщица*.

3. 2. 4. ZASTOUPENÍ SUFIXŮ

Z naší analýzy také můžeme určit, v jakém počtu jsou u odvozených podstatných jmen zastoupeny různé sufixy.

Tabulka: Zastoupení sufixů			
ČJ		**RJ**	
-AŘ	65	-ЩИК/ЧИК	49
-NÍK	32	-ИК	36
-Č	16	-АРЬ/АР	6
-ÍŘ	10	-ЦА	2
-EC	4	-АЧ	1
-ÉR	2	-ЕЦ	1
-EK	1	-ТЕЛЬ	1
-ÁTOR	1	-УРГ	1
-NA	1	-ЕР	1
-KA	1	-АТОР	1
		-ИСТ	1

V české části našeho jazykového materiálu je nejpočetnější sufix ***–ař***, dále se často vykytují sufixy ***–ník***, ***–č*** a ***–íř***. V ruské části je nejčastější sufix ***–щик/чик***, hned poté sufix ***–ик*** (viz. Tabulka: Zastoupení sufixů). Z tabulky je také patrné, že v ruské části se oproti české části vyskytuje jeden sufix navíc.

V celé analýze se objevil pouze jeden prefix, a sice prefix ***по–*** + nulový sufix ***Ø*** u slova *повар*.

3. 3. PŘENESENÉ VÝZNAMY

Dalším úkolem naší diplomové práce bylo bližší seznámení s přenesenými významy u názvů řemeslníků. Snažili jsme se vždy ukázat cestu, kterou přenesený význam vznikl.

Tabulka: Přenesené významy		
Odvětví	**ČJ**	**RJ**
Potravinářství	4	1
Oděvnictví a textil	5	2
Kovodělný průmysl	1	-
Strojírenství	3	-
Keramika	1	-
Kožedělný průmysl	-	-
Zpracování dřeva	4	1
Stavebnictví	1	2
Zbrojní průmysl	-	-
Další obory	4	-
Umělecká řemesla	-	-
	23	**6**

Na první pohled je patrné, že námi uvedený jazykový materiál poskytuje více přenesených významů v české části (viz. Tabulka: Přenesené významy).

Nejvíce přenesených významů obsahuje **oděvnictví a textil** (dohromady 7). Stejný počet přenesených významů má **potravinářství** a **zpracování dřeva** (dohromady 5). Další odvětví obsahují méně než 5 přenesených významů. U odvětví **kožedělný průmysl**, **zbrojní průmysl** a **umělecká řemesla** se v námi uvedeném jazykovém materiálu nevyskytují přenesené významy ani v češtině, ani v ruštině (viz. Tabulka: Přenesené významy).

Z celého výčtu přenesených významů jsme našli pouze dvě dvojice ekvivalentních slov, které mají přenesený význam jak v češtině, tak v ruštině. Jsou to dvojice *řezník – мясник* a *lakýrník – лакировщик*. Jejich přenesené významy jsou navíc také totožné.

Pro dvojici *řezník – мясник* platí, že v přeneseném významu označují člověka, který prolévá krev, zabíjí, je krvežíznivý vrah, anebo také špatný chirurg (viz. Tabulka č. 1b).

Dvojice *lakýrník – лакировщик* označuje v češtině i ruštině člověka, který klame, obelhává přikrašlováním skutečnosti (viz. Tabulka č. 8b).

Najdeme však i jeden přenesený význam, který se v češtině pojí s jiným slovem než v ruštině. V češtině označuje špatného, netalentovaného malíře slovo *barvíř* (viz. Tabulka č. 2b), zato v ruštině je to slovo *маляр* (viz. Tabulka č. 8b).

Je zajímavé, že v celém seznamu přenesených významů se nenašel ani jeden, který by měl kladné hodnocení. V české části se nachází 20 přenesených významů se záporným hodnocením a 3 přenesené významy s neutrálním hodnocením. Jedná se o přenesené významy u slov *cukrář, kotlář* a *košíkář*. V ruské části je 5 přenesených

významů se záporným hodnocením a 1 přenesený význam s neutrálním hodnocením. Najdeme ho u slova *ложкарь*. Drtivá většina přenesených významů v naší práci je tedy jak v češtině, tak v ruštině záporného hodnocení.

ZÁVĚR

První část diplomové práce načrtla historické pozadí naší analýzy. Toto zevrubné přiblížení životních poměrů a význačných historických událostí na dnešním českém a ruském území je důležité pro lepší porozumění naší jazykové analýze. Některá historická fakta jsme si mohli ověřit právě i na námi zvoleném jazykovém materiálu. Jako příklad uveďme větší specializaci řemesel na českém území, kterou ve svých knihách zmiňuje např. Petráň. Tento fakt je v našem jazykovém materiálu podpořen větším množstvím speciálních názvů v češtině, které v ruštině nemají svůj ekvivalent. Kulturně-historická vsuvka nám celkově poskytla lepší orientaci v problematice.

Samotná analýza se pak zaměřuje na etymologii slov, slovotvorbu a přenesené významy u některých názvů. Výklad původu jednotlivých slov jsme vždy ověřovali nejméně ve dvou etymologických slovnících, a to jak českých, tak ruských.

Náš jazykový materiál obsahuje 279 slov, z toho v české části se nachází 146 slov a v ruské 133 slov. Na základě historicko-etymologické analýzy jsme zjistili, že 76 slov z celkového počtu je cizího, neslovanského původu (asi 27, 3%). Česká část jazykového materiálu obsahuje 43 slov neslovanského původu (asi 29, 5%). V ruské části se nachází 33 slov neslovanského původu (asi 24, 8%). Procentuální zastoupení slov jiného, než slovanského původu, je tedy přibližně stejné.

Nejvíce slov neslovanského původu obsahují v naší práci oddíly: **umělecká řemesla** (16 slov), **oděvnictví a textil** (13 slov), **kovodělný průmysl** (11 slov). Ostatní oddíly neobsahují více než 10 slov neslovanského původu (viz. Tabulka: Zastoupení neslovanských slov).

Na základě slovotvorného rozboru jsme zkoumali motivaci názvů. V naší práci je odvozováním utvořeno dohromady 231 slov. Zjistili jsme, že jak v české, tak v ruské části našeho jazykového materiálu převládají slova, která jsou odvozená od podstatných jmen (viz. Tabulka: Zastoupení slov s totožnou motivací). Dále jsme se zaměřili na slova s totožnou motivací, tzn. dvojice, jejichž oba komponenty jsou odvozeny buď od slovesa, nebo od podstatného jména. Slov s totožnou motivací se v našem jazykovém materiálu nachází celkem 140. Toto číslo představuje 60, 6% z celkového množství 231 slov (viz. Tabulka: Zastoupení slov s totožnou motivací).

Slova v naší práci nejsou tvořena pouze odvozováním, ale i skládáním. Tento slovotvorný způsob je častější v ruské části našeho jazykového materiálu. Zatímco ruská část obsahuje 15 složených slov, česká část má pouze 6 složených slov.

Zbylá slova byla do českého nebo ruského lexika převzata z cizího jazyka jako celek, mnohdy pouze s menšími úpravami. V naší analýze tak najdeme slova převzatá z němčiny, polštiny, latiny, řečtiny, italštiny, francouzštiny, maďarštiny, holandštiny, gótštiny, perštiny, turkických nebo mongolských jazyků.

Slovotvorný rozbor nám také umožnil udělat si představu o zastoupení různých sufixů. Zjistili jsme, že v české části našeho jazykového materiálu je nejpočetnější sufix ***–ař***, dále se často vykytují sufixy ***–ník***, ***–č*** a ***–íř***.

V ruské části je nejčastější sufix ***–щик/чик***, hned poté sufix ***–ик*** (viz. Tabulka: Zastoupení sufixů). V celé analýze se objevil pouze jeden prefix s nulovým sufixem, a sice prefix ***по– + Ø*** u slova *повар*.

Naše práce se také věnuje jazykovým lakunám, se kterými se v námi vybraném jazykovém materiálu často setkáváme. Jedinými oddíly, ve kterých nenajdeme žádnou lakunu, jsou v naší práci **strojírenství**, **zbrojní průmysl** a **umělecká řemesla.** Jiná odvětví obsahují vždy minimálně jednu lakunu. Mezi oddíly s největšími počty lakun patří např. **potravinářství** nebo **oděvnictví a textil**.

Nakonec se v naší práci zabýváme i přenesenými významy u některých názvů. Námi uvedený jazykový materiál poskytuje více přenesených významů v české části (viz. Tabulka: Přenesené významy).

Mezi oddíly s největším počtem přenesených významů patří **oděvnictví a textil, potravinářství** a **zpracování dřeva.** Naopak žádné přenesené významy jsme nenašli u oddílů **kožedělný průmysl**, **zbrojní průmysl** a **umělecká řemesla** (viz. Tabulka: Přenesené významy).

Co se týče dvojic ekvivalentních slov, které mají přenesený význam jak v češtině, tak v ruštině, nachází se v celém výčtu pouze dvě (*řezník* – *мясник*; *lakýrník* – *лакировщик*). Najdeme však i jeden přenesený význam, který se v každém z jazyků pojí s jiným slovem (*barvíř*, *маляр*).

V celém seznamu přenesených významů se nenašel ani jeden, který by měl kladné hodnocení. V české části se nachází 20 přenesených významů se záporným hodnocením a 3 přenesené významy s neutrálním hodnocením. Jedná se o přenesené významy u slov *cukrář*, *kotlář* a *košíkář*. V ruské části je 5 přenesených významů se záporným hodnocením a 1 přenesený význam s neutrálním hodnocením. Najdeme ho u slova *ложкарь*. Drtivá většina přenesených významů v naší práci je tedy jak v češtině, tak v ruštině záporného hodnocení.

Nejzajímavějším, a z našeho pohledu i nejcennějším, aspektem analýzy je, že nám neodkrývá pouze původ toho či jiného slova, ale zároveň si mnohdy můžeme udělat představu o našich předcích a jejich vnímání světa, o kontaktech mezi různými civilizacemi apod. Při práci s etymologickými slovníky odhalujeme svazky mezi slovy zdánlivě nepříbuznými a uvědomujeme si pouto, které spojuje lidstvo napříč kulturami.

S tímto úzce souvisí i náš rozbor přenesených významů, který odráží vidění světa jednotlivých kultur, v našem případě české a ruské. Můžeme tak zhodnotit, nakolik si jsou tyto kultury podobné. Mnohdy nacházíme překvapivé rozdíly nebo naopak shody.

РЕЗЮМЕ

Ремесло – одно из древнейших занятий человека. Разные виды деятельности всегда требовали различных специализаций. Поэтому такая деятельность занимала людей с достаточным опытом и навыками. Так, одни работали с керамикой, другие обрабатывали металлы, ткали материю и т. п. Таким образом люди обеспечивали себя пропитанием и одновременно приносили пользу обществу, которому были их продукты нужны в повседневной жизни.

С растущими человеческими знаниями в течение веков возникали новые ремёсла, схема работы менялась. Так возник ряд всевозможных специализаций. Несмотря на модернизацию, многие древние ремёсла сохранились до наших дней.

Главной целью нашей магистерской дипломной работы является сопоставительный анализ названий ремёсел в чешском и русском языках. Дипломная работа состоит из двух частей – теоретической и практической.

В теоретической части мы занимаемся изучением развития общества, с которым тесно связано появление первых ремёсел. Кратко описываем историю человечества с точки зрения развития этих ремёсел. Однако мы не стремимся детально анализировать отдельные исторические этапы. Важные исторические события более подробно описаны тогда, когда они касаются рассматриваемой нами проблематики или когда являются ключевыми. Мы полагаемся на элементарные знания мировой истории. Поскольку дипломная работа сравнивает языковые явления в чешском и русском языках, мы уделяем внимание прежде всего историческому развитию государств на сегодняшней территории Чешской Республики и Российской Федерации.

Развитие ремёсел мы исследуем с доисторических времён до сегодня. Расцвет ремёсел связан с развитием городов, в которых ремесленники сосредоточивались. В деревне люди занимались прежде всего сельским хозяйством. Кроме того расцвет ремёсел также связан с торговлей. В благополучные времена историки отмечают повышение количества видов ремёсел и, наоборот, во времена войны или эпидемий количество видов ремёсел снижается.

Важным моментом в истории России является монголо-татарское иго, которое длилось почти двести лет (13 – 15 вв.). В его результате Россия оказалась в изоляции и начала отставать в развитии от западной Европы. Двухсотлетнюю

пропасть между Россией и западной Европой историки замечают во многих сферах (политика, экономика, культура, общество...).

Чешские историки часто упоминают о высоком уровне специализации в западной и средней Европе в средневековье (приблизительно с 13-го в.). Россия доходит до такого уровня специализации позже, примерно в 16-ом в. Достижения западной Европы попадали в Россию с опозданием (напр. изготовление машин) или часто в настолько изменённом виде, что те теряли свою сущность (напр. отмена крепостного права).

Прежде чем перейти к самому анализу, нам надо дать определение понятия "ремесло". Словарь Ожегова дает следующую дефиницию: *„Ремесло – требующая специальных навыков работа по изготовлению каких-л. изделий ручным, кустарным способом.“*[87]

В нашей дипломной работе под понятием "ремесло" мы подразумеваем те виды изделий, которые человек изготовляет или ремонтирует своими руками с использованием специальных инструментов. Важной чертой такой деятельности является так же её творческий характер. Результатом ремесленной деятельности могут быть различные продукты, напр. материя, оконное стекло, ботинок или бублик.

В нашей работе мы в первую очередь рассматриваем традиционные ремёсла, существующие на протяжении веков. Их схема работы за всё время почти не изменилась. Кроме того, мы анализируем ремёсла, возникновению которых способствовали новые, современные для того времени технологии, которые сегодня, впрочем, считаются обыкновенными.

Некоторые названия могут производить впечатление неактуальности, но и такие ремёсла существуют по сей день. Для разнообразности языкового материала мы приводим даже несколько исчезнувших ремёсел, которые всё-таки имеют своё место в языковой картине мира.

Наш анализ состоит из нескольких частей. Мы исследуем этимологию слов, словообразовательные процессы и переносные значения.

Что касается этимологии, мы черпаем сведения прежде всего из словарей Махека[88] и Рейзка[89] для чешских слов, и из словарей Фасмера[90] и Черных[91] для

[87] Ожегов, С. И.: Словарь русского языка, том IV., Русский языка, Москва 1984, стр. 705
[88] Machek, V., Etymologický slovník jazyka českého, Praha: Academia, 1971
[89] Rejzek, J., Český etymologický slovník, Voznice: Leda, 2001

русских. У каждого слова мы также указываем его значение. Толкование мы берём из словарей Гавранка[92] и Кузнецова[93], если под словом нет других пометок.

Собранный нами языковой материал, содержащий 279 слов, мы разделили на 11 тематических групп: **пищевая промышленность** (39 выражений)**, швейная промышленность** (44 выражений)**, металлическая промышленность** (34 выражений)**, машиностроение** (11 выражений)**, керамика** (7 выражений)**, кожевенная промышленность** (15 выражений)**, обработка дерева** (20 выражений)**, строительство** (26 выражений)**, оружейная промышленность** (16 выражений)**, другие специальности** (29 выражений)**, художественные ремёсла** (38 выражений).

Для лучшей ориентации языковой материал дан в таблицах. У каждого выражения приведено его толкование и информация о происхождении. Благодаря таблицам мы сразу можем сравнить эквивалентные выражения. Историко-этимологический анализ сосредоточен прежде всего на словах, имеющих чужое, неславянское происхождение. На основе историко-этимологического анализа мы сделали следующие выводы.

Из общего количества 279 слов – 76 слов иностранного, неславянского происхождения (около 27, 3%). Из общего количества 146 чешских слов – 43 слова неславянского происхождения (около 29, 5%), из общего количества 133 русских слов – 33 слова неславянского происхождения (около 24, 8%). Процентное соотношение слов неславянского происхождения приблизительно одинаковое.

Самое большое количество слов неславянского происхождения содержат тематические группы: **художественные ремёсла** (16), **швейная промышленность** (13), **металлическая промышленность** (11). Остальные тематические группы содержат не более чем 10 слов неславянского происхождения.

В выводах мы не принимаем во внимание слова, которые были заимствованы в славянскую лексику уже в праславянский период. Сегодня такие слова в славянской лексике являются уже глубоко укоренившимися (напр. *trouba/труба* < герм. *trumba;* Махек, 1971: Академия, 653). Кроме того, мы лишь приводим факты слов, вызывающих у лингвистов спорные мнения.

---

[90] Васмер, М.: Этимологический словарь русского языка в IV томах, Москва: Прогрес, 1987
[91] Черных, П. Я., Историко-этимологический словарь современного русского языка, Москва: Русский язык, 1999
[92] Havránek, B: Slovník spisovného jazyka českého, Praha: Academia, 1989
[93] Kuzněcov, S. A.: Bol´šoj tolkovyj slovar´russkogo jazyka, Sankt-Peterburg: Norint, 2000

Объяснить, почему именно в выше указанных тематических группах оказывается самое большое количество заимствованных слов – сложная задача. Причины могут быть разными. Напр., что касается художественных ремёсел, то мы можем предположить, что многие из них наши предки переняли от более развитых культур вместе с их названием. Однако найти источники, подтверждающие такие гипотезы, очень трудно, а во многих случаях просто невозможно. Кроме того, наш языковой материал представляет только часть из общего количества всевозможных названий ремесленников. Значит, мы не можем обобщать результаты исследования на основе только нашего перечня, и поэтомуоставляем данный вопрос открытым.

Из таблицы также можно узнать, какие выражения не имеют эквивалентов в другом языке. Такие выражения называются языковыми лакунами. В нашей работе мы с ними встречаемся практически в каждой тематической группе. *„Общей причиной отсутствия для имеющихся понятий средств языкового выражения является отсутствие коммуникативной потребности, в результате чего не осуществляется номинация понятия. Часто наличие лакуны в одном из языков объясняется не тем, что нет соответствующего денотата, а тем, что культуре как бы не важно такое различие.“*[94]

Напр. русским словам *рука*, *нога* в английском языке отвечают слова: *hand* и *arm*, *foot* и *leg*. Русский язык воспринимает указанные части тела как одно целое, в то время как в английском языке каждая часть имеет своё специальное название. Причём не существует слово, обозначающее конечности как одно целое (Сабитова, 2013: Флинта, 126).

Одной из причин языковых лакун в нашей работе является различная специализация отдельных отраслей. Чешский язык уже с времен средневековья содержит больше специальных названий, чем русский язык. Это связано с большей специализацией ремёсел в чешской среде. Почти в каждом разделе мы находим чешские названия, не имеющие своего русского эквивалента. Это, напр., слова *caletník* (мастер-пекарь, изготовляющий печенье или пряник[95]), *cankář* (мастер-кузнец, изготовляющий плоские пояса из металла, служащие к дальнейшей

[94] Сабитова, З. К.: Лингвокультурология, Москва: Флинта, 2013, стр. 124

[95] DaS - Snůška řemesel. *DaS - Snůška řemesel* [online]. 2005 [cit. 2015-03-08]. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1441/podzim2011/De2BK_UDSD/DaS_-_Snuska_remesel.htm

обработке[96]), *jehelník* (мастер-кузнец, изготовляющий иглы[97]), *hacník* (портной, шьющий брюки[98]).

Указанные продукты человеческого труда, конечно, существовали и в русской среде, но их изготовлением занимались в рамках своей профессии другие ремесленники. Однако языковые лакуны не касаются только русского языка. Напр., у русского слова *лапотник* нет чешского эквивалента, хотя лапти, которые лапотник изготовлял, знали и наши чешские предки. Даже в «Чешской хронике» Козьмы Пражского упоминается Пржемысл Пахарь и его обувь из лыка.

В нашей работе мы не обнаружили лакун только в разделах **машиностроение**, **оружейная промышленность** и **художественные ремёсла**. К особо специализированным отраслям можно отнести также **обработку дерева** (в нашем анализе только 1 лакуна), **строительство** (в нашем анализе только 1 лакуна) и **обработку металлов** (в нашем анализе только 2 лакуны).

Одним из разделов с самым большим количеством лакун является, напр.,**керамика**. В то время, как в чешском языке мы находим названия *kachlář, džbánkař, hrnčíř* и др., в русской культуре всю работу выполнял *гончар*.

В нашей работе исследованы и словообразовательные процессы. Мы показываем, какой частью речи мотивированны эти слова. В нашем анализе ремесленные наименования наиболее часто мотивированны именами существительными или глаголами.

В чешской части нашего языкового материала обнаружено 31 слов, мотивированных глаголами, в русской части – 33 слова. В чешской части имеем 99 слов, мотивированных существительными, в русской части – 68 слов. Таким образом, в чешской и русской части нашего языкового материала явно преобладают слова, мотивированные существительными.

Кроме того, мы можем определить, насколько сходным образом эти слова мотивированны. Напр. у пары *řezník – мясник* обнаруживаем, что слово *řezník* происходит от глагола *řezat*, тогда как слово *мясник* происходит от существительного *мясо*. Значит, их мотивация различная. Наоборот, у пары *mlékař – молочник* прослеживается одинаковая мотивация, так как оба названия

[96] DaS - Snůška řemesel. *DaS - Snůška řemesel* [online]. 2005 [cit. 2015-03-08]. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1441/podzim2011/De2BK_UDSD/DaS_-_Snuska_remesel.htm

[97] DaS - Snůška řemesel. *DaS - Snůška řemesel* [online]. 2005 [cit. 2015-03-08]. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1441/podzim2011/De2BK_UDSD/DaS_-_Snuska_remesel.htm

[98] DaS - Snůška řemesel. *DaS - Snůška řemesel* [online]. 2005 [cit. 2015-03-08]. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1441/podzim2011/De2BK_UDSD/DaS_-_Snuska_remesel.htm

происходят от существительного *mléko/молоко*. Именно такие пары нас интересуют.

Общее количество слов с одинаковой мотивацией – 140. Речь идёт о парах, компоненты которых принадлежат к одной части речи. Такие слова представляют 60 единиц, или 6% из общего количества всех мотивированных слов (231).

В нашей работе уделено внимание и словосложению. Такой способ словообразования более характерен для русских слов. В чешской части нашего языкового материала возникло словосложением 6 слов, а в русской – 15 слов.

Остальные слова заимствованы из иностранных языков как одно целое, часто только с незначительными изменениями. Речь идёт о следующих языках: немецкий, польский, латынь, итальянский, французский, греческий, венгерский, готский, голландский, персидский, тюркские и монгольские языки.

На основе словообразовательного анализа мы далее можем определнить самые частотные суффиксы. В чешской части наиболее активными и продуктивными оказались суффиксы: ***-ař, -ník, -č, -íř, -ec, -ér, -ek, -átor, -na, -ka.*** Самым употребительным суффиксом является ***–ař*** (65 случаев), далее следуют суффиксы ***–ník*** (32 случаев), ***–č*** (16 случаев), ***–íř*** (10 случаев). В русской части обнаружены суффиксы: ***–щик/чик, -ик, -арь/ар, -ца, -ач, -ец, -тель, -ург, -ер, -атор, -ист.*** Самый употебительный суффикс ***–щик/чик*** (49 случаев), далее суффикс ***–ик*** (36 случаев). Кроме того, встречается только один словообразовательный префикс: ***по-*** + нулевой суффикс ***Ø*** у слова *повар*.

В собранном нами материале имеют место почти все названия мужского рода. Этот факт только подтверждает то, каким образом жили наши предки на протяжении многих веков. Мужчины обеспечивали пропитание, между тем как женщины заботились о детях и доме. Иногда и женщины работали, но только в близких им областях. В анализированном материале нет специальных названий для женщин-кузнецов, женщин-плотников, женщин-печников и т. д. просто потому, что женщины этими профессиями никогда не занимались. Мы обнаружили только отдельные названия в женском роде: *přadlena* – *прядильщица* и *vyšívačka* – *вышивальщица*.

Последней частью нашего анализа является исследование переносных значений. Если у названия ремесленника появилось переносное значение, то мы всегда стараемся объяснить причину его возникновения, хотя иногда это задача нелегкая. Для лучшей ориентации мы опять пользуемся таблицами. К каждому

названию мы приводим его переносное значение. Таким образом мы получаем возможность сразу сравнить эквиваленты. Переносные значения мы искали, прежде всего, в выше упомянутых словарях Гавранка и Кузнецова (если у слова нет других пометок).

На основе анализа мы установили, что чешский языковой материал содержит на намного больше переносных значений, а именно - 23. В русской части имеется только 6 переносных значений. Самое большое количество переносных значений содержит раздел **швейная промышленность** (всего 7). Одинаковое число переносных значений отдельных наименований имеют разделы **пищевая промышленность** и **обработка дерева** (всего 5). В других разделах представлено менее чем 5 переносных значений.

Никаких переносных значений не содержат тематические группы **кожевенная промышленность, оружейная промышленность** и **художественные ремёсла.**

Во всём перечне переносных значений мы обнаружили только две пары эквивалентных слов, у которых переносное значение засвидетельствовано и в чешском, и в русском языках. Речь идёт о парах *řezník – мясник* и *lakýrník – лакировщик*. Кроме того, их переносные значения тождественны и по семантическому объему.

Пара *řezník – мясник* обозначает кровожадного, жёсткого человека, убийцу, или также плохого хирурга. Пара *lakýrník – лакировщик* обозначает человека, который приукрашивает, представляет что-л. в идеализированном виде.

В нашем анализе имеется одно переносное значение, относящееся к двум разным названиям. В чешском языке плохого художника обозначает слово *barvíř*, а в русском – *маляр*.

В перечне переносных значений нет ни одного наименования с положительной оценкой. В чешской части находим 20 переносных значений с отрицательной оценкой и 3 с нейтральной оценкой (*cukrář, kotlář, košíkář*). В русской части находим 5 переносных значений с отрицательной оценкой и 1 переносное значение с нейтральной оценкой (*ложкарь*). Таким образом, подавляющее большинство переносных значений в нашей работе и в чешском, и в русском языках имеет отрицательный знак.

Самым интересным, и с нашей точки зрения самым ценным аспектом нашего анализа является то, что он не только раскрывает происхождение

отдельных слов, а также даёт возможность составить представление о наших предках и их миропонимании, о контактах между цивилизациями и т. п. Во процессе работы с этимологическими словарями мы обнаруживаем связи между словами, внешне неродственными и осознаём единение людей через их культуры.

С этим тесно связан и наш анализ переносных значений, отражающих мировоззрение представителей отдельных культур, в нашем случае чешской и русской. На основе этого исследования мы можем судить, насколько они похожи друг на друга. Часто мы находим поразительные различия или, наоборот, очевидные сходства.

ZDROJE

BIBLIOGRAFIE

1. Bělina, P. a kol. *Dějiny zemí koruny české I, II*, Praha: Paseka, 1993, 328 s.
2. Černych, P. Ja. *Istoriko-etimologičeskij slovar´ sovrěměnnogo russkogo jazyka*, Moskva: Russkij jazyk, 1999, 1182 s.
3. Dokulil, M. a kol. Mluvnice češtiny, Praha: Academia, 1986, 568 s.
4. Havránek, B. *Slovník spisovného jazyka českého*, Praha: Academia, 1989, 4592 s.
5. Hugo J. a kol. Slovník nespisovné češtiny, Praha: Maxdorf, 2006, 413 s.
6. Chropovský, B. *Slované*, Praha: Orbis, 1988. 343 c.
7. Kuzněcov, S. A.: *Bol´šoj tolkovyj slovar´russkogo jazyka*, Sankt-Peterburg: Norint, 2000, 1536 s.
8. Kvaček, R. a kol. *Dějiny Československa II.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. 568 s.
9. Lenderová, M. a kol. *Z dějin české každodennosti*, Praha: Karolinum, 2010. 430 s.
10. Longworth, P. *Dějiny impéria*, Praha – Plzeň: Pavel Dobrovský – Beta a Jiří Ševčík, 2008, 379 s.
11. Machek, V., *Etymologický slovník jazyka českého*, Praha: Academia, 1971, 868 s.
12. Mokienko, V. M., Walter, H. *Bol´šoj slovar´russkich prozviščˇ*, Moskva: Olma, 2007, 704 s.
13. Ožegov, S. I. *Slovar´russkogo jazyka*, Moskva: Russkij jazyk, 1983, 814 s.
14. Petráň, J. a kol. *Dějiny Československa I.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. 688 s.
15. Petráň, J. a kol. *Dějiny hmotné kultury I(1).* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985. 478 s.
16. Petráň, J. a kol. *Dějiny hmotné kultury I(2).* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985. 997 s.
17. Petráň, J. a kol. *Dějiny hmotné kultury II(1).* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1995. 468 s.
18. Petráň, J. a kol. *Dějiny hmotné kultury II(2).* Praha: Karolinum, 1997. 1003 s.
19. Raskin, D. I. *Iz Istorii russkoj kul´tury (XIX v.), tom V*, Moskva: Jazyki russkoj kul´tury, 2000, 848 s.
20. Rejzek, J., *Český etymologický slovník*, Voznice: Leda, 2001, 752 s.

21. Rybakov, B. A., *Reměslo drevněj Rusi*, Moskva: Izdatěľstvo Akademii nauk, 1948, 791 s.
22. Sabitova, Z. K. *Lingvokul´turologija*, Moskva: Flinta, 2013, 525 s.
23. Švankmajer, M., Veber, V., Sládek, Z., Moulis, V. *Dějiny Ruska*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002, 560 s.
24. Vasmer, M. *Etimologičeskij slovar´ russkogo jazyka v IV tomach*, Moskva: Progres, 1987, 2934 s.
25. Winter, Z. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*, Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906, 976 s.
26. Zaorálek, J. *Lidová rčení*, Praha: Nakladatelství československé akademie věd, 1963, 779 s.
27. Žukov, J. M. a kol. *Dějiny světa VII*, Praha: Nakladatelství politické literatury, 1965, 835 s.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

1. Cech – Arts Lexikon. *Arts Lexikon* [online]. 2014 [cit. 2015-02-16]. Dostupné z: http://artslexikon.cz/index.php/Cech
2. DaS - Snůška řemesel. *Veřejné služby Informačního systému* [online]. 7. 7. 2005 [cit. 2015-04-05]. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1441/podzim2011/De2BK_UDSD/DaS_-_Snuska_remesel.htm
3. Naše řeč – Z našich časopisů. *Naše řeč – Základní informace* [online]. 2011 [cit. 2015-02-16]. Dostupné z: http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=2210
4. *Průvodce světem povolání (PSP)* [online]. 2007 [cit. 2015-04-05]. Dostupné z: http://www.occupationsguide.cz/cz/main/default.aspx
5. *Большой словарь иностранных слов онлайн. Иностранные слова в русском языке* [online]. 2009-2011 [cit. 2015-04-05]. Dostupné z: http://www.megaslov.ru/
6. *ГРАМОТА.РУ – справочно-информационный интернет-портал «Русский язык»* [online]. 2000-2015 [cit. 2015-04-05]. Dostupné z: http://gramota.ru/
7. *История России в деталях - История России* [online]. 2015 [cit. 2015-04-05]. Dostupné z: http://www.history-at-russia.ru/
8. Лексическое значение слова в словаре Ожегова и толковый словарь Ожегова онлайн. *СловОнлайн - онлайн интернет словари и энциклопедиии русского языка Даля, Ожегова,Ушакова, Ефремовой*[online]. 2010-2015 [cit. 2015-04-05]. Dostupné z: http://slovonline.ru/slovar_ojegov/
9. Муравьев, Сахаров. Очерки истории русской культуры IX-XVII вв. *ЭЛЕКТРОННАЯ БИБЛИОТЕКА ИСТОРИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ* [online]. 2007 [cit. 2015-04-05]. Dostupné z: http://rikonti-khalsivar.narod.ru/Kultura_Rus.htm
10. Очерки русской культуры XIII-XV веков. Часть первая. Материальная культура. *Historic.Ru: ВСЕМИРНАЯ ИСТОРИЯ* [online]. 2001-2014 [cit. 2015-04-05]. Dostupné z: http://historic.ru/books/item/f00/s00/z0000170/
11. Очерки русской культуры XVII в. Часть первая. Материальная культура. Государственный строй.*Historic.Ru: ВСЕМИРНАЯ ИСТОРИЯ* [online]. 2001-2014 [cit. 2015-04-05]. Dostupné z: http://historic.ru/books/item/f00/s00/z0000171/index.shtml

12. Под ред. Б.А. Рыбакова. Очерки русской культуры XVIII века. Часть первая. История России. Библиотека. *История государства. История России* [online]. 2009- [cit. 2015-04-05]. Dostupné z: http://statehistory.ru/books/pod-red--B-A--Rybakova_Ocherki-russkoy-kultury-XVIII-veka--CHast-pervaya-/
13. *Пословицы* [online]. 2009 - 2015 [cit. 2015-04-08]. Dostupné z: http://posloviz.ru/
14. *Словари и энциклопедии на Академике* [online]. 2000-2014 [cit. 2015-04-05]. Dostupné z: http://dic.academic.ru/
15. *Толковый словарь Даля онлайн* [online]. 2008 - 2009 [cit. 2015-04-08]. Dostupné z: http://slovardalja.net/
16. *Центр профориентации: выбрать профессию и найти себя на индивидуальной консультации с Эльмирой Давыдовой. Профессиональное самоопределение.* [online]. 2000-2015 [cit. 2015-04-05]. Dostupné z: http://www.profguide.ru/
17. Этимологические словари Шанского на Словороде. *Словород: словообразование и этимология русского языка. Собирание и оживление славянских корней.* [online]. 2012 [cit. 2015-04-05]. Dostupné z: http://www.slovorod.ru/etym-shansky/index.html